

Reorganiseringen av presteskabet *vicomagistri* under keiser Augustus: Religion, byrom og sosial integrering sett fra Romas veikryss

Helene Spørck Sundt Hoel

Masteroppgave ved
Institutt for arkeologi, konservering og historie.
Humanistisk fakultet.

UNIVERSITETET I OSLO

Vår 2017

**Reorganiseringen av presteskapet
vicomagistri under keiser Augustus:
Religion, byrom og sosial integrering sett
fra Romas veikryss.**

© Helene Spørck Sundt Hoel

2017

Reorganiseringen av presteskapet *vicomagistri* under keiser Augustus: Religion, byrom og sosial integrering sett fra Romas veikryss

Helene Spørck Sundt Hoel

<http://www.duo.uio.no/>

Trykk: Webergs Printshop, Oslo.

IV

Sammendrag

Denne oppgaven ser på det romerske presteskapet vicomagistri under keiser Augustus i tidlig keisertid. Vicomagistri hadde administrative og religiøse ansvarsoppgaver i Romas 265 nabolag. Vicomagistri hadde blant annet ansvar for veikryssaltrene som var stedet for utøvelse av den lokale kulten for nabolagets ånder, larene. I år 7 fvt. ble presteskapet reorganisert av Augustus. Vicomagistri fikk da også ansvaret for den nye keiserkulten, noe som gjorde at keiseren fikk en tydeligere tilstedeværelse på gateplan. Oppgaven viser hvordan dette religiøse arbeidet bidro til en klarere organisering av nabolagene, i tillegg til å bidra til integrering av mennesker i lokalsamfunnet. Vicomagistri sin tilstedeværelse i byen vil bli belyst ved hjelp av nettverks- og byromsteori som viser hvordan veikryssaltere fungerte som sentrale knutepunkt i hvert av byens nabolag.

Forord

Denne oppgaven er et resultatet av flere år med historieemner innenfor antikken ved universitetet. Arbeidet med denne oppgaven har både vært tidkrevende og utfordrende, men samtidig interessant og inspirerende til å fortsette arbeidet med oppgaven, fordi jeg har valgt å skrive om temaer som er innenfor mitt interessefelt. Jeg vil først takke min veileder Knut Ødegård som siden høsten 2015 har veiledet meg gjennom denne skriveprosessen. Han har gitt meg gode tilbakemeldinger og råd på veien. Videre vil jeg takke alle de hyggelige menneskene i tredje etasjen i Niels Treschows hus som har gjort de to siste studieårene til en hyggelig tid å se tilbake på. Pauserommet har vært stedet for de merkeligste samtaletemaer, mye quiz og fredagspils. Jeg ønsker også å takke bestemamma som har hjulpet meg å lese korrektur på oppgaven.

Til slutt vil jeg takke min kjære Vegard som har støttet meg i skrivearbeidet, hatt interesse for det jeg skriver om og bidratt positivt til oppgaven.

Blindern, mai 2017

Helene

Innholdsfortegnelse

1	Innledning	1
1.1	Presentasjon av vicomagistri-embetet	1
1.2	Problemstilling og avgrensning	3
1.3	Begreper og språk	4
1.4	Disposisjon og struktur av oppgaven	5
1.5	Litteratur og historiografi	5
1.6	Primærkilder	7
1.6.1	Antikke tekstutdrag	8
1.6.2	Innskifter – embetslister	11
1.6.3	Arkeologiske kilder	12
1.7	Metodiske utfordringer	13
2	Bakgrunnskapittel	15
2.1	Fra republikken til år 7 fvt.	15
2.1.1	Lares compitales	15
2.1.2	Uroligheter i senrepublikken	16
2.1.3	En kaotisk by og nytenking	17
2.2	Fra Augustus' reorganisering i år 7 fvt.	18
2.2.1	Keiser Augustus' nyordning i Roma	19
2.2.2	<i>Vicomagistri</i> – presteskap og embete	21
2.2.3	Hvem ble vicomagistri?	22
2.2.4	Frigiving av slaver	23
2.2.5	Larekulen – i hjemmet og ute	24
3	Vicomagistri og religion	27
3.1	Vicomagistris religiøse oppgaver	28
3.2	Larekulen – <i>Lares augusti</i>	29
3.3	Keiserkulen – <i>Genius Augusti</i>	35
3.4	<i>Compitalia</i> -festivalen	42
3.5	Fleksibilitet i larekulen	45
3.6	Delkonklusjon	46
4	Vicomagistri i byrommet	49
4.1	Del I: Augustus og Roma	50

4.2	Vicomagistris administrative oppgaver.....	52
4.3	Del II: Fysisk og mental topografi	54
4.4	Fysisk topografi.....	55
4.5	Mental topografi.....	60
4.6	Delkonklusjon	66
5	Frigitte og sosial mobilitet	67
5.1	De frigitte som gruppe.....	68
5.2	Sosial mobilitet og integrering	71
5.3	Immigrasjon til Roma.....	75
5.4	Delkonklusjon	78
6	Hovedkonklusjon	79
	Kilder og litteratur.....	83

Liste over figurer:

Figur 1. Lares augusti.	Figur 2. Typiske augusteiske symboler.	31
Figur 3. Alter fra vicus Aesculeti. Et offer utføres av fire vicomagistri.....		33
Figur 4. Belvedere-alteret.		42
Figur 5. Typisk vannpost i Pompeii, i krysset mellom Via Consulare og Vicolo di Narciso...53		
Figur 6. Vicus Stablarius på den severiske marmorplanen.....		58
Figur 7. Bildet viser et mulig veikryssalter.....		59
Figur 8. Eksempel på en embetsliste med navn og kalender.		60

1 Innledning

1.1 Presentasjon av vicomagistri-embetet

Denne oppgaven ser på presteskapet og det administrative embetet *vicomagistri* i Roma under keiser Augustus. Dette var et delvis offentlig embete som ble organisert på nabolagsnivå innenfor hvert av Romas 265 nabolag. Vicomagistri-organiseringen og byens mange nabolag ble reorganisert og gjenopplivet av Augustus i år 7 fvt., og organiseringen fikk da et nytt innhold og en ny retning. Bakgrunnen for denne reorganiseringen var hendelser i senrepublikken. I senrepublikken hadde nabolagene ofte vært sted for uroligheter og opptøyer i sammenheng med de lokale kollegiene¹ og de ble derfor bannlyst i flere perioder. Disse ble kalt *compitalia*-kollegier og var *forgjengeren* til det som ble vicomagistri-organiseringen fra år 7. *Compitalia*-kollegiene hadde i senrepublikken blant annet ansvaret for den årlige *compitalia*-feiringen og nabolagenes lokale guddommer. De religiøse tradisjonene ble videreført selv om kollegiene ble bannlyst, og lokale magistri fikk derfor ansvaret for de religiøse oppgavene i nabolagene.

Vicomagistri-organiseringen fra år 7 skulle ikke kunne skape uroligheter og ble knyttet til keiseren og byadministrasjonen. Vicomagistri-organiseringen ble symbolsk knyttet til keiseren gjennom keiserkult. Reorganiseringen og endringene av vicomagistri-embetet er utgangspunktet for arbeidet med denne oppgaven. Jeg skal overordnet undersøke hvilke funksjoner vicomagistri fikk i Roma i den første perioden etter reorganiseringen under principatet. Disse funksjonene gjenspeiles i den tematiske inndelingen av oppgaven.

Vicomagistri-embetet var nært knyttet til og viktig for det lokale livet, og de lokale religiøse tradisjonene som var å finne innenfor hvert nabolag. Personene som hadde embetet fungerte både som prester, og som lokale oppsynsmenn med ansvar for blant annet vannforsyning og kornutdeling. Det religiøse innholdet var knyttet tett opp til nabolagenes sentrale veikryss, som var stedet hvor vicomagistri utførte keiserkulten, og offer til nabolagets guder, larene, som vokter over nabolaget. I krysset sto et alter som representerte vicomagistri, men også indirekte keiseren. At keiserkulten ble systematisk knyttet opp til disse små veikryssaltrene må sees på som spesielt.² Jeg skal undersøke hva denne tilstedeværelsen betydde både for

¹ Kollegier var grupperinger av mennesker med felles interesser, nærmere forklaring i bakgrunnskapittelet.

² Andrew Wallace-Hadrill, *Rome's cultural revolution* (Cambridge: Cambridge University Press, 2008). 278.

vicomagistri og for keiseren, for å prøve å forstå hvilken funksjon og påvirkning vicomagistri hadde lokalt i nabolaget, og hvilken betydning keiserkulten spilte for selve embetet. Og hvordan denne tilstedeværelsen og det religiøse aspektet av organiseringen påvirket nabolagets innbyggere.

Reorganisering av embetet ble gjennomført med mål om å skape en bedre organisering av byen, og for å oppnå kontakt og kontroll med befolkningen på nabolagsnivå. Vicomagistri fungerte på det helt nederste nivået av byens administrasjon og var aktivt til stede midt blant byens innbyggere. Denne organiseringen var svært omfattende, da den var tilgjengelig og synlig i hvert nabolag over hele byen. Jeg skal undersøke hvordan vicomagistri-organiseringen fungerte i sammenheng med det fysiske byrommet den var en del av. Dette er et aspekt det er lite fokusert på i sammenheng med vicomagistri, og jeg ønsker derfor å vise at med denne tilnærmingen vil vi kunne få et bedre inntrykk av hvordan embetet ble påvirket av sine romlige omgivelser. Tidligere forskning på embetet har stort sett fokusert på enten det sosiale aspektet ved embetet, eller de fysiske gjenstandene som kan knyttes til det, og ikke tatt i betraktning at det også ble påvirket og styrt av byens fysiske topografi. Jeg skal derfor forsøke å se på vicomagistri i et byromperspektiv³, der både det fysiske og det sosiale aspektet er tatt i betraktning.

Personene som ble vicomagistri var i all hovedsak frigitte personer, tidligere slaver, som ble rekruttert gjennom valg lokalt i nabolagene. Elementet av frigitte personer i Roma utgjorde en stor andel av byens innbyggere. Dette var mennesker som i utgangspunktet sto lavt på den sosiale rangstigen i Roma, og som fikk muligheten til å oppnå prestisje, integritet og respekt lokalt ved å engasjere seg i embetet. At frigitte ble knyttet til dette embetet er interessant på flere måter. Disse personene dannet et symbolsk bånd mellom keiseren og byadministrasjonen, og innbyggerne i nabolagene. Hvordan gikk det til at disse personene, som hadde en lav anseelse i samfunnet, ble valgt til å ha ansvar en slik organisering?

³ Nærmere forklaring av hva *byromperspektiv* går ut på kommer i del 1.4 *Litteratur og historiografi*.

1.2 Problemstilling og avgrensning

Hovedproblemstillingen i denne oppgaven er:

- Hvilke funksjoner fikk presteskabet vicomagistri i Roma etter reorganiseringen i år 7 fvt. under Augustus?

Fra hovedproblemstillingen kommer disse underproblemstillingene, de er ordnet tematisk og rekkefølgen speiler hoveddelens oppbygning:

- Er det grunnlag for å påstå at vicomagistri sitt religiøse arbeid skapte en klarere organisering av nabolagene, og bidro religiøst arbeid til integrering av mennesker i nabolagets lokalsamfunn?
- På hvilken måte kan det være fruktbart å forstå vicomagistri i et byromperspektiv? Her skal jeg å se på organiseringen i både et fysisk (romlig) og sosialt aspekt, der begge disse er med og påvirker vicomagistri sin tilstedeværelse og funksjon. Jeg skal i denne sammenhengen benytte meg av nettverksteorien til Alain Kaiser⁴, og teori om byrom og bevegelse, og aktivitet i byrom.⁵
- Kan den i utgangspunktet lave sosiale anseelsen til de som ble vicomagistri ha vært fordelaktig for embetet og organiseringen? Hvilken rolle spilte de i det lokale makthierarkiet som fantes i nabolagene?

For å belyse disse problemstillingene vil jeg begrense meg til å se på vicomagistri-organiseringen fra den ble reorganisert og revitalisert i år 7 fvt. til slutten av keiser Augustus levetid i år 14 evt. Denne perioden er spesielt interessant med tanke på at vicomagistri-embetet under Augustus fikk et helt nytt innhold og økt betydning for styresettet av byen. Dette var en klar endring fra før reorganiseringen, da compitalia-kollegiene hadde vært bannlyst siden slutten av republikken. For å bedre forstå denne endringen, og utgangspunktet for den fornyede interessen fra keiserens side, skal jeg i bakgrunnskapittelet kort se på vicomagistri også før år 7.

⁴ Alan Kaiser, *Roman urban street networks*, Routledge studies in archaeology (New York: Routledge, 2011).

⁵ Simon Malmberg, Ida Östenberg, og Jonas Bjørnebye, red. *The moving city : processions, passages and promenades in ancient Rome* (London: Bloomsbury Academic, 2015)., Ray Laurence og David J. Newsome, red. *Rome, Ostia and Pompeii : movement and space* (Oxford: Oxford University press, 2011).

1.3 Begreper og språk

Under kommer en kort presentasjon av sentrale ord og begrep som jeg bruker mange ganger i løpet av oppgaven. Jeg har valgt å bruke den latinske formen i noen sammenhenger, da det er det opprinnelige navnet på for eksempel en kult, fordi det ikke finnes noen fornorsking av ordet, eller en presis nok oversettelse.

Vicomagistri er betegnelsen jeg bruker gjennom hele oppgaven om personene som var engasjert i embetet. Ordet er satt sammen av to latinske ord, *vicus*: som betyr en husrekke langs en gate i bysammenheng, og *magister*: som betyr leder. Samlet betydning: nabolagsledere. Jeg skriver også *prestene* og *presteskapet*, når jeg skriver om deres rolle som prester i en religiøs sammenheng. Og *embetsmenn* i sammenheng med deres administrative ansvar.

Larekulten var kulten *vicomagistri* hadde ansvaret for i nabolagenes sentrale veikryss. En *lare* er en fornorsking av det latinske *lar*, entall, og *lares*, flertall, som var romerske ånder som vokter over veikryssene.

Compitalia, fra *compitum* på latin som betyr der tre eller flere veier krysses, veikryss, og hvor *larene* i nabolaget holdt til.⁶ Jeg bruker *compitalia* i sammenheng med *compitalia*-festivalen og *compitalia*-kulten, *lares compitales* og *lares augusti*. *Compitalia* kan oversettes til veikryss, og jeg skriver derfor ofte *veikryssaltrene*.

Frigitte, er betegnelsen på personer som tidligere hadde vært slaver, og som hadde blitt frigitt av sin tidligere eier. *Vicomagistri*-embetet var for det meste besatt av *frigitte* personer.

Frifødte, er betegnelsen for romerske borgere som var født frie.

Patron og *klient*, og *patron-klientforhold*. En *patron* var en person med innflytelse som kunne hjelpe, og beskytte andre personer. Disse personene ble da hans klienter, og måtte i retur kunne hjelpe patronen på ulike vis. Forutsetninger for et *patron-klientforhold* var: gjensidig utveksling av goder og tjenester, forholdet var alltid asymmetrisk, da *patron* og *klient* hadde ulik status (dette kom også frem ved tjenesteutvekslingen), og forholdet dem i mellom var

⁶ Ittai Gradel, *Emperor worship and Roman religion*, Oxford classical monographs (Oxford: Clarendon Press, 2002). 124.

personlig. Dette var ikke et vennskap mellom likestilte.⁷ I denne oppgaven bruker jeg klientbegrepet om frigitte som gikk fra å være en slave, til å bli sin tidligere eiers klient.

1.4 Disposisjon og struktur av oppgaven

Jeg har delt hoveddelen av oppgaven i tre tematiske kapitler, som hvert belyser problemstillingene. Først etter dette innledningskapittelet kommer et *bakgrunnskapittel* som har som formål å sette konteksten med vicomagistri, og som er utgangspunktet for det videre arbeidet i oppgaven. Deretter kommer tre hovedkapitler. *Kapittel tre* tar for seg det religiøse aspektet av vicomagistri. Her skal jeg gå dypere inn i de religiøse oppgavene til vicomagistri, og hvilken rolle veikryssalteret hadde i nabolagene. Derneft skal jeg se på innholdet i det religiøse arbeidet, som omhandlet larekulten og feiringene av den årlige compitalia-festivalen, som i hovedsak var det opprinnelige religiøse innholdet knyttet til veikryssaltrene. I tillegg kom keiserkulten inn som et nytt element i vicomagistri sitt arbeid, og jeg skal se nærmere på keiserkultens betydning og tilstedeværelse. *Kapittel fire* handler om byorganisering og administrasjon, og jeg skal undersøke vicomagistri sin rolle i denne sammenhengen. Dette kapittelet har med mål om å sette vicomagistri inn i en ny kontekst, et byromperspektiv, gjennom å se på det jeg har kalt *fysisk og mental topografi*. *Kapittel fem* handler om frigitte og deres rolle i det romerske samfunnet, og dette i sammenheng med vicomagistri. Vi skal se hvordan frigitte kunne forbedre sitt sosiale ståsted på grunn av sosial mobilitet, og bli del av et makthierarki bestående av andre mennesker med ulik sosialt ståsted. Dette skal gi oss en bedre forståelse for hvem det var som kunne bli vicomagistri, hvordan dette var fordelaktig for organiseringen, og hvordan embetet kunne virke på de personene som ble vicomagistri.

1.5 Litteratur og historiografi

Tidlig keisertid under Augustus

Det er forsket spesielt mye på overgangsperioden fra den romerske senrepublikken til tidlig keisertid. Augustus og hans påvirkning på Roma gjennom politikken han førte har fått mye

⁷ Richard P. Saller, *Personal patronage under the early empire* (Cambridge: Cambridge University Press, 1982). 1.

oppmerksomhet. Denne politikken påvirket også vicomagistri og organiseringen i nabolagene. Forståelsen av denne overgangsperioden er delt i to hovedretninger, som også påvirker hvordan vicomagistri skal forstås. Den ene retningen ser ikke på perioden som et klart brudd, men som en slags fortsettelse av republikken. Den andre retningen forstår perioden som en innføring av et autoritært enestyre, et monarki med Augustus. Lott argumenterer for en kontinuitet med tanke på nabolagene, fra republikken, og over i augusteisk tid, og er det jeg viser i bakgrunnskapittelet. Lott argumenterer også for at nabolagene var egne administrative enheter, og ikke kun religiøse, noe som var viktig for en velfungerende by og bysamfunn over tid.⁸ Disse to hovedretningene er ytterpunktene for forståelsen av denne perioden.

Vicomagistri

For forståelse av vicomagistri, organiseringen i nabolagene, og deres rolle i Augustus politikk, er boken av J. Bert Lott *The Neighborhoods of Augustan Rome* fra 2004 helt sentral. Lott går grundig inn i nabolagsorganiseringen, og prøver gjennom hele boken å undersøke det sosiale aspektet rundt vicomagistri og organiseringen. Dette er den sekundærlitteraturen jeg har funnet som presenterer vicomagistri og praksisen deres på en utdypende måte, og i tillegg er det forholdsvis ny forskning. Med et utgangspunkt i denne boken har jeg samtidig sett etter tematikk som ikke blir behandlet av Lott. I annen litteratur om vicomagistri er det ofte keiserkulten som er utgangspunktet for forskningen.⁹ Jeg ønsker å bygge videre på Lott sin fremstilling, men legger til et utvidet byromperspektiv og nettverksteori. Derfor skal jeg i kapittel fire prøve å sette vicomagistri-embetet inn i en større romlig kontekst. Begrunnelsen er at jeg mener vicomagistri-organiseringen i et slikt perspektiv kan bidra til å utvide vår forståelse for vicomagistri sin betydning i lokalsamfunnet. Lott undersøker, og som han også sier selv innledningsvis i boken, i hovedsak det sosiale aspektet ved organiseringen.¹⁰ Jeg vil legge større vekt på byromperspektivet. Å benytte et byromperspektiv har blitt spesielt aktuelt de siste årene for en fornyet forståelse av antikke byer.¹¹

⁸ John Bert Lott, *The neighborhoods of Augustan Rome* (Cambridge ; New York: Cambridge ; New York: Cambridge University Pr, 2004). 9.

⁹ Gradel, *Emperor worship and Roman religion*.

¹⁰ Lott, *The neighborhoods*. 7.

¹¹ Malmberg, Östenberg, og Bjørnebye, *The moving city*.

Romas nabolag og byrom

For å kunne jobbe med Romas nabolag, byrom og bystruktur, skal jeg benytte meg av teorier og litteratur om nettverk og byrom i et antikt perspektiv. For å få forståelse for nabolagene og oppbyggingen av byen, vil jeg benytte et topografisk utgangspunkt. Det vil si at man leser byen ved å se på elementer i byrommet, noe som er viktig for å kunne koble organiseringen av vicomagistri til det fysiske byrommet embetet var en del av. Under kommer en kort presentasjon av de fire viktigste bøkene jeg har brukt i denne sammenhengen.

Andrew Wallace-Hadrills bok *Romes Cultural Revolution*, 2008, er nyttig i forståelsen av Roma og nabolagene. Her er kapittelet *Knowing the city*¹² spesielt interessant, som tar for seg *vici* og organiseringen grundig.

Diane Favros bok *The Urban Image of Augustan Rome*, 1996, gir et grundig utgangspunkt for å forstå hvordan man kan lese Roma under Augustus, altså hvordan man skal forholde seg til ulike elementer i byrommet, og hva de kan bety. Eksempelvis keiserlig symbolikk gjennom arkitektur, og videre hvordan man kan forstå denne.

Alain Kaisers bok *Roman Urban Street Networks*, 2011, handler om nettverksteori i et antikt perspektiv. Denne boken presenterer et analyseverktøy som jeg bruker for å forstå hvordan Roma og nabolagene hang sammen, hvordan de utgjorde nettverk i byen. Jeg bruker deler av teorien for å se på elementer i byrommet, og hvordan disse fungerte sammen.

Boka *The Moving city*, 2015, redigert av blant andre Simon Malmberg, presenterer begrepene *byrommet* og *bevegelse i byrommet*. Dette er et nytt bidrag til forskningen rundt hvordan vi bedre kan forstå hvordan byer og byrom ble brukt i antikken, gjennom å kartlegge ulike typer bevegelse i byrommet. Denne og Kaisers bok er sentrale når jeg skal plassere vicomagistri-organiseringen i et byromperspektiv.

1.6 Primærkilder

Kildegrunnet jeg har i denne oppgaven er variert, og er med å belyse oppgaven fra flere ulike perspektiver. Fra de antikke tekstene presenterer jeg flere korte tekstutdrag, som omtaler vicomagistri og byorganiseringen i ulike sammenhenger og tidsperioder. I tillegg skal jeg se på et utvalg fysiske innskrifter i stein, som i hovedsak er embetslister med navn, og som viste

¹² Wallace-Hadrill, *Romes*. 259-312.

hvem som hadde embetet til enhver tid. Relieff som avbilder prestene, på veikryssaltre, ofte i en klar religiøs kontekst er med og gir oss innblikk i hvordan eksempelvis et offer ble gjennomført. Dette er også de eneste avbildningene som finnes av presteskapet. Veikryssaltrene er kanskje de mest sentrale når det gjelder å knytte fysiske bevis til at presteskapet eksisterte, og hvor det var til stede i byen. Disse altrene var viktige elementer i Romas bystruktur, og de ble også viktige orienteringspunkter i bybildet. I tillegg benytter jeg meg av deler av et detaljert kart over Roma fra 200-tallet evt., som gir innsikt i bystrukturen i antikken, og byens topografi.

Selv om jeg trekker inn flere ulike typer primærkilder, så er ikke omfanget av hver av dem så stort. På tross av det, mener jeg at de danner et bra utgangspunkt for oppgaven. At kildeutvalget er begrenset er en klassisk utfordring når man jobber med antikk historie, og må tas med i betraktningene. Noen av kildene vil bli vektlagt og brukt mer enn andre, mens andre vil fungere mer som supplement i oppgaven, og vil bidra til å gi et mer fargerikt bilde av vicomagistri-embetet og byens nabolag. Samlet mener jeg at kildene utfyller hverandre, kildene som ikke er tekstoverleveringer bidrar og styrker de tekstlige, og omvendt.

1.6.1 Antikke tekstutdrag

Det er særlig fire antikke forfattere som beskriver vicomagistri og reorganiseringen av Roma under Augustus. Disse tekstene er skrevet i ulike tidsperioder, noen i samtiden, og noen et par hundre år etter. Tre av tekstene ble opprinnelig skrevet på latin og en på gresk, jeg gjengir de her i engelske oversettelser. Kun Svetons tekst har en norsk oversettelse som jeg benytter meg av. Under kommer en kort presentasjon av forfatter, selve tekstutdraget og hva teksten forteller om vicomagistri.

Publius Ovidius Naso

Ovid levde fra år 43 fvt. til år 17 evt. Ovid var en romersk og augusteisk dikter, og en av de virkelig store dikterne under Augustus. Mest kjent er kanskje hans erotiske diktning, men han skrev også blant annet dikt om de ulike festdagene i den romerske kalenderen, kalt *Fasti*. Under er tekstutdraget gjengitt både på latin og engelsk, *Fasti* 5.145-6:

«Mille Lares Geniumque ducis qui tradidit illos / urbs habet et vici numinia tria colunt.»

«The City has a thousand shrines to the Lares and the spirit of the leader who restored them. Every parish worships those three.»¹³

Dette tekstutdraget forteller oss om keiserkulten. I kapittel tre som handler om religion i sammenheng med vicomagistri, diskuterer jeg dette tekstutdraget for å belyse noe av problematikken rundt Augustus og keiserkulten. Spørsmål rundt keiserkulten i bybildet er et sentralt tema i forbindelse med vicomagistri gjennom keiserlig symbolikk som var å finne i bybildet.

Gaius Plinius Caeclinius Secundus maior,

Plinius den eldre født i år 23/24 fvt., døde i år 79 evt. Han skrev *Naturalis historia*, naturlæren, som var et slags naturvitenskapelig oppslagsverk, som ble skrevet i årene under keiser Vespasian i år 67-79. I bok tre, vers 66 skrev han om Roma, gatene og nabolagene. *NH*, 3,66:

«It is itself divided into fourteen regions, with 265 crossways with their guardian Lares.»¹⁴

Teksten forteller om Romas inndeling og at veikryssene voktes av larene. Ettersom teksten er skrevet omtrent 80 år etter reorganiseringen i år 7 fvt., vitner dette tekstutdraget om at veikryssorganiseringen fortsatt var gjeldende da, og i samme omfang som i år 7. Tallene som oppgis i teksten samsvarer også med andre kilder som finnes om Romas distrikter og nabolag. Plinius slår fast at veikryssene voktes av larene, som er interessant ved at vi derfor har en beretning om fenomenet. Dette tekstutdraget gir konkret informasjon og forteller om byens topografi.

Gaius Tranquillus Suetonius

Sveton på norsk, ble født i Roma i år 70 evt. og døde engang etter år 122. Han skrev blant annet et kjent verk om de tolv første romerske keiserne, *De Vita Caesarum*, som kan sees på som biografier. Disse ble fort populære ettersom de også inneholdt keiserlig sladder. Jeg har

¹³ Publius Ovidius Naso, *Book 5*, overs. Betty Rose Nagle, *Ovid's Fasti : Roman holidays* (Bloomington, Ind: Indiana University Press, 1995). 135.

¹⁴ Gaius Plinius Secundus, *Libri III*, red. Harris Rackham, W. H. S. Jones, og D. E. Eichholz, overs. Harris Rackham, vol. 352, *Natural history : in ten volumes : 2 : Libri III-VII* (Cambridge, Mass: Harvard University Press, 1942). Vers 66, side 51.

brukt den norske oversettelsen av Henning Mørland. Om Augustus skrev Sveton dette, fra *Divius Augustus*, 30:

«Han inndelte byens område i distrikter og kvarterer og bestemte at distriktene skulle sortere under årets embedsmenn som ble tatt ut ved loddtrekning til denne oppgave, kvarterene under ledere som ble valgt blant strøkets egne innbyggere.»¹⁵

Dette tekstutdraget forteller oss om Augustus reorganisering og oppdelingen av Roma inn i distrikter og kvarterer, nabolag. Sveton forteller at distriktene ble satt under kontroll av årets embetsmenn, trolig aedilene som sto over vicomagistri i administrasjon og hadde ansvar for byens 14 distrikter. Og at kvarterene ble ledet av innbyggere valgt lokalt. Under kommer et tekstutdrag til, fra samme bok, om Augustus. *Divius Augustus*, 31.3:

«Forskjellig gammel religiøs skikk og bruk som med tiden var gått i glemmeboken, kalte han til live igjen, f.eks. [...] og korsveilekene. [...] Han bestemte at larene ved korsveiene to ganger om året skulle smykkes med blomster, med vårbloster og med sommerblomster.»¹⁶

Dette tekstutdraget forteller oss konkret om at *korsveilekene*, som jeg kaller videre i oppgaven *compitalia*-festivalen, og som ble hentet frem igjen av Augustus. Det nye var at disse nå ble gjort til en del av vicomagistri-organiseringen.

Dion Cassius

Dio Cassius levde fra år 150-235 evt., og var en romersk historieskriver og politiker. Hans litterære verk om romersk historie forteller oss ganske detaljert om *vicomagistri*, fra Romersk historie, oversatt fra gresk 55,8:

[...] the *vici* acquired supervisors, whom we call *vicomagistri*. These were given the right to wear the dress of a magistrate and be attended by two lictors in the districts under their authority on certain days. The slaves previously under the aediles, whose job it was to save buildings which had caught fire, were transferred to them.¹⁷

Dette tekstutdraget forteller oss om vicomagistri og hvordan embetet fungerte organisatorisk. Og hva vicomagistri hadde lov og ikke lov til. Tekstutdraget forteller også om ansvaret for brannarbeid, som var et mer administrativt arbeidsområde for vicomagistri.

¹⁵ Gaius Suetonius Tranquillus, *Divius Augustus*, overs. Henning Mørland, *De vita Caesarum* (Romerske keisere) (Oslo: Aschehoug, 1974). 94.

¹⁶ Ibid. 95-96.

¹⁷ Cocceianus Cassius Dio, *Book 55*, red. John Rich, overs. John Rich, *The Augustan settlement : (Roman history 53-55.9)* (Warminster: Aris & Phillips, 1990). Vers 8, side 129.

Karakteristikk av tekstutdragene

Alle disse tekstutdragene forteller om viktige og sentrale elementer om byens og nabolagenes organisering og *vicomagistri*-embetet. Selv om det er korte tekstutdrag, og de alle må leses med et kritisk blikk, så er de svært verdifulle ved at de gir viktig og konkret informasjon fra flere forfattere, og til ulike tidsperioder. De tre siste tekstene er skrevet i senere perioder, og er derfor ikke helt nær Augustus i tid. Tekstutdragene er allikevel helt sentrale for forståelsen av *vicomagistri*-embetet. Et fellestrekk ved alle de fire forfatterne er at tekstene deres naturlig nok har blitt overlevert og tatt vare på, og det mye på grunn av at de alle de ble kjente forfattere. Det de skrev ble skrevet av og bevart. Disse beskrivelsene om Roma og presteskapet er skrevet av mennesker som selv ikke var en del av organiseringen, og derfor ble fortellingen deres sett med et utenifra syn. De forteller oss mer generelt om temaet, mens innskrifter derimot var nærmere i tid og rom.

1.6.2 Innskrifter – embetslister

I tilknytning til *vicomagistri*-embetet er det funnet mange embetslister med navn over hvem som var engasjert i embetet for hvert år, og som vanligvis også hvem som hadde vært det tidligere. Ved siden av navnelistene var det som regel også en kopi av den romerske kalenderen, *fasti*. Embetslister er kilde til svært detaljert informasjon på individnivå. Disse innskriftene kunne være enkeltstående innskrifter i stein, eller som innskrifter som del av en statue eller et alter, og var plassert synlig ute i nabolagene. På disse listene sto navn, om de var *magister* (dette var alltid en fri eller frigjort borger) eller *ministri* (som oftest slave), og hvilket år personene var engasjert. Det første året fra reorganiseringen ble skrevet som det 1. året., deretter ble de engasjert i det 2. året, og så videre. 1. august år 7 fvt. ble regnet som gjenskapningen av en kult, da den nye tiden startet. Dette ser vi av at *vicomagistri* omtalte seg i flere hundre år som *magistrater av år x*, og at de holdt tellingen til helt utpå 200-tallet evt.¹⁸ Under kommer et eksempel på en embetslisteinnskrift som skal ha vært del av en statue, og som trolig ble blitt gitt til et nabolag nær Forum Boarium. Denne innskriften er fra det første året:

¹⁸ Wallace-Hadrill, *Romes*. 278.

[Mercuri]o Augusto sacrum mag(istri) vici

[qui k(alendis)] Aug(ustis) primi magister(ium) inier(unt)

N. Lucius N. l(ibertus) Hermeros

L. Sutorius L. l(ibertus) Antiochus

*Q. Clodius Q. Q. l(ibertus) Nicanor.*¹⁹

Første linje er en dedikasjon hellige Mercurio Augusto fra vicomagistri. Andre linje forteller at *primi magister(ium)*, de første, *qui inier(unt)*, som begynte, *k(alendis)* den første, [i] *Aug(ustis)* [måned] august.²⁰ De tre neste linjene er navnene på de som var magistri, *l* står for *libertus* som betyr frigjort. Denne typen innskifter inneholder konkret informasjon om personer som var engasjert i embetet, og ofte i hvilket nabolag de var engasjert. Slaver og frigitte var godt representert i denne typen innskifter. Dette var et medium de kunne presentere seg selv i og vise en form for integritet. Jeg kommer ikke til å gå noe dypere inn i meningen til disse listene videre i oppgaven, og vil kun referere til dem med det jeg har presentert her.

1.6.3 Arkeologiske kilder

Arkeologiske funn er alle de ikke-skriftlige kildene. I sammenheng med vicomagistri er dette veikryssaltre som det er blitt funnet mange av, og relieffene på mange av disse som ofte illustrerer vicomagistri og keiserlig symbolikk. Hvor ulike veikryssaltre er blitt funnet kan bekrefte et nabolag. Altrene kan og gi oss en forståelse for hva vicomagistri ønsket å fremheve selv i sammenheng med embetet. Augustus genius var ofte en del av utsmykningen, som viser tydelig keiserens indirekte tilknytning gjennom altrene.

Relieffer og veikryssaltre

Et relieff er en illustrasjon som dekorerte en eller flere sider av veikryssaltret, og det hele ble laget i stein. Selve alteret hadde funksjon som stedet hvor man ofret til larene og keiserens genius. Relieffene var som oftest av en religiøs karakter, og vi kan dermed få et inntrykk av for eksempel hvordan en religiøs prosesjon foregikk, hvem som var med i prosesjonen, hvilke type offer de valgte å gi og så videre. Det er mye sekundærlitteratur som tar for seg betydningen av ulike symbolikk, i sammenheng med denne typen utsmykning, i perioden

¹⁹ Lott, *The neighborhoods*. 184.

²⁰ Min egen oversettelse.

under Augustus.²¹ Utsmykningen i denne perioden var sjelden nonfigurativ, men med klare faste motiver som var gjenkjennbare, og som hadde en bestemt betydning. Dermed er det mulig å kunne lese betydningen av relieffet. Et gjennomgående motiv på veikryssaltrene, var fremstilling av larene sammen med augustus genius. Denne billedlige kombinasjonen med tre figurer sammen, ble omtalt som *lares augusti*, og ble knyttet til keiseren.²² Hva slike relieff var ment å skulle illustrere og uttrykke er blitt mye omdiskutert. Mange av altrene som er funnet var forholdsvis små monumenter og de har satt lite arkeologiske spor etter seg, da de som oftest var frittstående i et veikryss.²³ Konteksten rundt disse små monumentene blir undersøkt nærmere i lys av nettverksteori og som elementer i byrommet i kapittel fire.

Marmorkartet – *Forma urbis romae*

Roma var en stor by, likevel var den veldig godt kartlagt gjennom *Forma urbis romae*, eller også kalt *den severiske marmorplanen*. Denne planen viser detaljert Romas topografi, og jeg skal i oppgaven bruke noen fragmenter av det som viser et typisk nabolag. Selv om kartet er fra tidlig 200-tallet evt. gir det oss en meget god innsikt i hvordan Roma var inndelt, også i tidlig keisertid.²⁴ Hver eneste gate i Roma ble merket av på dette detaljerte kartet, som viste grunnplanen over hele byens bebyggelse. Navn på de ulike nabolagene er også merket av på kartet, noe som forteller oss at nabolagene hadde en sentral betydning. Kartet målte 18,1*13 meter, og dekte hele ytterveggen av *templum pacis* i Roma. Nå finnes bare bruddstykker igjen, men det gir oss likevel et innblikk i organiseringen av byen, gatenett, kryss, åpne plasser, og hvilken god oversikt romerne selv må ha hatt over byen. I kapittel fire bruker jeg et utsnitt av kartet for å se nærmere på et bestemt nabolag.

1.7 Metodiske utfordringer

Kildene jeg benytter meg av byr selvfølgelig på ulike metodiske utfordringer. Mens Plinius og de berettende skriftlige kildene kan si noe om overordnet struktur, hensikt og historisk kontekst for vicomagistri, så har vi innskriftene som ikke forteller oss mye utover individnivå.

²¹ Paul Zanker, *The power of images in the Age of Augustus*, vol. ser. 16, Jerome lectures (Ann Arbor, Mich: University of Michigan Press, 1988)., Diane Favro, *The urban image of Augustan Rome* (Cambridge: Cambridge University Press, 1996).

²² Lott, *The neighborhoods*. 101.

²³ Kaiser, *Roman urban street networks*. 51.

²⁴ John Bert Lott, «Regions And Neighbourhoods,» i *The Cambridge Companion to Ancient Rome*, red. Paul Erdkamp (Cambridge: Cambridge: Cambridge University Press, 2013). 179.

De arkeologiske kildene er upålitelige i at de presenterer oss for symboler og motiver fra en fremmed kultur. Jeg har ikke sett på det som min oppgave å tolke kildenes meningsinnhold på nytt. I stedet støtter jeg meg på arbeidet og tolkningene til andre. Jeg har i stedet forsøkt å kombinere kildene og sekundærlitteraturen, for å belyse temaet på en ny måte. I tillegg har jeg benyttet meg av litteratur som i utgangspunktet ikke handler om vicomagistri for å se på hvordan dette kan bidra med ny innsikt. Eksempelvis så er det forsket mye på frigitte personer generelt, og sosiale forhold i Roma under Augustus, dette materialet har jeg lenket sammen med det andre vi vet om vicomagistri.

Her er noen eksempler på hvordan jeg har gått frem når jeg har arbeidet med de ulike kildene: i min bruk av veikryssaltre som arkeologisk kilde har jeg kombinert det vi vet om altrenes plassering i nabolaget med annen kunnskap om nabolagenes innhold. Å sette altrene inn i et romlig aspekt på denne måten kan da bidra til forståelsen av funksjonen(e) til altrene der de sto. Her anvender jeg som nevnt nyere nettverksteori, og det antikke marmorkartet fungerer som en bekreftende kilde. Keiserlig symbolikk er et tema som det er forsket mye på, og vicomagistri-altrene kan derfor kombineres med denne forskningen. Innskrifter kan oversettes, og vi kan for eksempel få vite om de som gav alteret var frifødte eller frigitte personer, og diskutere den sosiale betydningen dette kan ha hatt.

2 Bakgrunnskapittel

2.1 Fra republikken til år 7 fvt.

Republikken regnes som perioden fra rundt år 500 fvt. til år 27 fvt., da Octavian ble keiser Augustus og innledet keisertiden.²⁵ Jeg skal i denne delen av bakgrunnskapittelet presentere *compitalia*-kollegiene som utviklet seg i løpet av republikken til å bli *vicomagistri*. I tillegg skal jeg se på aktiviteter tilknyttet denne organiseringen i republikken, og kort om Romas nabolag. Formålet med denne delen av kapittelet er å vise at lokale presteskap og nabolagsorganiseringer hadde eksistert i lang tid før Augustus viste dem sin oppmerksomhet, og gjorde dem til en fast del av byadministrasjonen. Som følge av uroligheter i senrepublikken ble selve nabolagsorganiseringene bannlyst for en lengre periode frem til Augustus tid.

2.1.1 *Lares compitales*

Lokale organiseringer i nabolagene, *vici*, i Roma og nær tilknytning til stedet man bodde på, hadde lange tradisjoner tilbake i republikken. Allerede i kong Servius Tullius tid, på 500-tallet fvt., skal Roma ha vært oppdelt i nabolag, der hver *vicus* hadde sin egen kult.²⁶ I nabolagets hovedveikryss, *compita*, ble det satt ned et alter der man ofret til stedets og nabolagets larer. En lare var en beskyttende guddom som vokter over stedet og menneskene som bodde der. Kollegier ble organisert og medlemmene hadde ansvaret for *lares compitales*-kulten, og feiringen av den årlige *compitalia*-festivalen. Dette var opprinnelig en jordbruksfestival i mer rurale strøk, som markerte slutten på årets høsting og feiret det nye året, som regel markert på grensen mellom eiendommer.²⁷ Akkurat hvor grensen mellom nabolagene gikk var ikke helt avgjort, men hvert nabolag skal ha hatt egne religiøse tradisjoner og guddommer tilknyttet sitt nabolag. Livius, en historiker under Augustus, beskrev aktiviteter som hadde foregått i de ulike nabolagene i lang tid tilbake. For eksempel sier han at det ble satt opp vakter for oppsyn i nabolagene i 302, gratis distribuering av olje i 213 og korn i 203.²⁸

²⁵ Encyclopedia Britannica, s.v. «Roman Republic.» 06.05.2017. <https://www.britannica.com/place/Roman-Republic>

²⁶ Brill's New Pauly, s.v. «Tullius». 10.05.2017. <http://referenceworks.brillonline.com/entries/brill-s-new-pauly/tullius-e1222340>

²⁷ Ken Dowden, *Religion and the Romans*, Classical world series (London: Bristol Classical Press, 1992). 27.

²⁸ Wallace-Hadrill, *Romes*. 267.

Kollegier, *collegium*, var grupperinger av folk med enten felles religiøse, sosiale eller yrkesrelaterte interesser, som samarbeidet. Kollegier var frivillige private foreninger med lange tradisjoner tilbake i tid i Roma.²⁹ Deltakere i kollegiene i nabolagene var i hovedsak folk fra det lavere sosiale sjiktet i samfunnet, som var fattige frie borgere og frigitte borgere. I republikken besto vicomagistri-presteskapet og kollegiene bestående av både frigitte og frifødte borgere. De som var medlemmer og del av et *compitalia*-kollegium hadde det lokale ansvaret for utførelsen av nabolagets religiøse arbeid. «»

2.1.2 Uroligheter i senrepublikken

I senrepublikken, som regnes fra ca. 130-31 fvt., begynte nabolagene å spille en mer aktiv rolle i byen, og oppslutningen til kollegiene i nabolagene vokste. Også *compitalia*-kollegiene begynte å markere seg i byen. Ulike grupperinger oppsto blant byens befolkning som ble kalt *plebs*, ofte i forbindelse med konflikter med politisk radikale i spissen. Tendenser til mer radikale sammenslutninger vokste frem, noe som ikke hadde vært vanlig i tidligere perioder.³⁰ Bakgrunnen for dette var den turbulente tiden de var inne i, og som ble grobunn for misnøye blant befolkningen i Roma. Størsteparten av befolkningen var mennesker som ikke satt på makt selv. Senrepublikken var preget av borgerkriger, og enkeltpersoner med svært ambisiøse mål som fikk det politiske systemet i Roma til å rakne.³¹

Makten i senrepublikken lå hos senatet, som var staten og overklassen. Kniving om makt og prestisje gikk på bekostning av den øvrige befolkningen. Dårlige tider med kornmangel og politisk ustabilitet skapte uro i befolkningen, og nabolagsorganiseringene bidro til dette på 50- og 60-tallet fvt.³² Det var vanlig at rike privatpersoner markedsførte seg selv i det offentlige rommet, for eksempel ved å sette opp et monument eller dele ut korn til innbyggerne. Dette for selv å oppnå prestisje og popularitet. Mange av de mer sosiale prosjektene som hadde kunnet gagnet flertallet ble forsømt, og dette igjen skapte uro.

Som følge av urolighetene i senrepublikken sendte senatet i år 64 fvt. ut en resolusjon, som bestemte at alle kollegier som var organisert mot det som var ansett å være best for staten skulle oppløses. *Compitalia*-kollegiet ble sammen med mange andre kollegier rammet av denne, og ble bannlyst. Dette fikk igjen følger, i og med at det var en sammenheng mellom de

²⁹ Lott, *The neighborhoods*. 52.

³⁰ Wallace-Hadrill, *Romes*. 267.

³¹ Favro, *The urban image of Augustan Rome*. 53-56.

³² Wallace-Hadrill, *Romes*. 266.

private kollegiene og den offentlige oppdelingen av byen i nabolag, og feiringen av compitalia-festivalen. Heretter ble det valgt årlige embetsmenn, *magistri*, for å ta seg av oppgavene til de bannlyste foreningene.³³ For det var ikke den offentlige feiringen av compitalia og tilbedelsen av larene som var blitt bannlyst, men mulighetene for å skape opprør.

Hvordan nabolagene ble organisert og fungerte da ble bannlyst i 64 fvt. og reorganisert i år 7 fvt. er ikke helt klart. Lott argumenterer for at *vicomagistri* ble hjulpet av nabolagenes yrkeskollegier for å arrangere ulike underholdninger i deres respektive nabolag. At de samlet inn midler selv, eller at *aedilene* hjalp dem og bidro til dette. Sammen styrte dermed *vicomagistri* og *magistri collegiorum* underholdningen, *ludi*, i sine nabolag.³⁴ I år 58 fvt. kom Clodius med blant annet to nye lovforslag som fikk innvirkning for folk i det lavere sjiktet av samfunnet. Rettighetene til kollegier skulle gjenopprettes, og det skulle deles ut gratis korn til byens borgere. Dette var etterlengtet, fordi korndistribusjon og kollegier hang sammen. Dette var et populært tiltak for også å ha støtte fra nabolagene.³⁵ Vi ser her en slags gjensidig avhengighet mellom befolkningen og politikerne. Det gikk ikke å bannlyse kollegiene helt, de måtte få eksistere fordi de gjorde en viktig jobb for å holde befolkningen samlet.

2.1.3 En kaotisk by og nytenking

Mot slutten av borgerkrigen i 49 fvt., var Roma fortsatt uorganisert, bybildet var kaotisk og lite gjennomtenkt. Dette endret seg i tiårene fremover da byen ble kartlagt, organisert og gjort kjent.³⁶ For reorganiseringen som Augustus tok æren for senere, startet allerede i senrepublikken. Roma var en stor og folkerik by, og behovet for kontroll over befolkningen ble mer og mer trengende, ettersom også tilstrømmingen av mennesker inn til byen var stor. Under Caesars tid ble det laget et register over befolkningen i byen for å regulere kornutdelingen.³⁷ Nabolagene, *vici*, fungerte som et rammeverk for å kunne telle

³³ Lott, *The neighborhoods*.

³⁴ Ibid. 55.

³⁵ Ibid. 58.

³⁶ Wallace-Hadrill, *Romes*. 275.

³⁷ Neville Morley, «Population size and Social structure,» i *The Cambridge Companion to Ancient Rome*, red. Paul Erdkamp (Cambridge: Cambridge: Cambridge University Press, 2013). 38.

befolkningen, sammen med informasjon fra eiere av *insulae*, leilighetshus, innenfor hvert nabolag.³⁸

Overgangen fra senrepublikken til keisertid skjedde gradvis, Augustus fikk mer og mer makt, og i år 27 fvt. innledet han principatet og keisertiden. I år 12 fvt. ble Augustus yppersteprest, *pontifex maximus*, som betydde at han ledet, og var den øverste for de viktigste offentlige presteskapene. Denne posisjonen var den viktigste og mest innflytelsesrike i romersk religion, og gjorde at han også på dette området fikk mye innflytelse.³⁹ Allerede fra år 10, 9 og 8 fvt. er det bevis for at Augustus gav larer til ulike nabolag i forbindelse med feiringen av det nye året for ønske om et godt nytt år, men år 7 var mest sannsynlig den offisielle starten for det nye innholdet i vicomagistri.⁴⁰

Det er vanskelig å si noe om hva som var det opprinnelige meningsinnholdet i Romas nabolag under republikken, hvordan de ble administrert og helt hvilken rolle de spilte. At organiseringen må ha vært en svært gammel organisering, og det samme compitalia-feiringen, som foregikk i veikryssene, er det liten tvil om. Compitalia-kollegiet med vicomagistri var i republikken privat organisert, men det opphørte under Augustus. Nabolagene var nøkkelen til kontroll og innflytelse i Roma, og med dette embetet i tilknytning til styresettet og keiseren ble det mulig.

2.2 Fra Augustus' reorganisering i år 7 fvt.

Overgangen fra republikken til keisertid var en endring, men likevel en klar kontinuitet av gamle tradisjoner som var knyttet til nabolagene. Organiseringens fokus og innhold ble endret til noe som var mer fordelaktig og forutsigbart for keiseren og styresettet. Selve organiseringen var godt etablert da Augustus reorganiserte den, det handlet bare om å finne en god måte å kontrollere den på. Denne delen av kapittelet ser på vicomagistri-organiseringen etter Augustus reorganiseringen av embetet i år 7 fvt. Formålet er å sette rammen rundt oppgaven og tematikken som skal behandles videre. Vi skal først se på Augustus' nyordning og sosiale reformer som fikk stor betydning for frigitte slaver. Deretter hva det innebar å være

³⁸ Ray Laurence, «Towards a History of Mobility in Ancient Rome (300 BCE to 100 CE),» i *The moving city : processions, passages and promenades in ancient Rome*

red. Simon Malmberg, Ida Östenberg, og Jonas Bjørnebye (London: Bloomsbury Academic, 2015). 176.

³⁹ Ingvild Sælid Gilhus og Einar Thomassen, *Oldtidens religioner : Midtøstens og Middelhavsområdets religioner* (Oslo: Pax, 2010). 160.

⁴⁰ Lott, *The neighborhoods*. 181-183.

vicomagistri og hvilke personer som ble vicomagistri. Kort om frigiving av slaver, fordi vicomagistri stort sett besto av frigitte personer. Det var nesten utelukkende frigitte slaver som tok på seg embetet, men disse personene var bare noen av flere titusener av frigitte slaver, blant de frie borgerne i Roma på samme tid.⁴¹ Til slutt kort om larekulten som var vicomagistri sitt religiøse ansvarsområde og en helt sentral del av veikryssaltrene betydning i hvert nabolag.

2.2.1 Keiser Augustus' nyordning i Roma

Augustus ideologi bygde på at det var en enighet om at han skulle styre, og den ble kalt *consensus universorum*. Augustus' nyordning og reformer var en del av hans gjennomgående plan og ideologi som blant annet handlet om å igjen få orden på Roma.⁴² Dette omfattet alt fra arkitektur og stil, byens tilbud til befolkningen, administrasjon, infrastruktur, reformer som berørte frigitte slaver, til en omfattende omorganisering av allerede eksisterende presteskap, endringer i religiøse praksiser og innføring av nye guddommer. Alt dette var viktige komponenter for Augustus rolle som en ny grunnlegger av byen.⁴³ Augustus arbeid og fornying var på mange måter en fortsettelse, og en ferdigstilling av et allerede påbegynt arbeid i byen. Caesar jobbet også med byfornyelse, og hadde startet arbeidet i sin regjeringstid, men Augustus fremstilte likevel seg selv som den som endret Roma.

Rundt år 7 fvt. ble Roma delt inn i 14 regioner og 265 nabolag, *vici*, slik Plinius den eldre beskrev i naturlæren.⁴⁴ Innad i byregionene ble det gjennomført en systematisk gjenoppbygging og reorganisering av byens nabolag og det lokale nabolagssamfunnet, som etter år 7 ble den gjeldende inndelingen av Roma. Nabolagene ble ikke skapt ut av ingenting, *ex nihilo*, for en helt ny inndeling ville ha stridt mot Augustus gjennomgående ideologi om kontinuitet med fortiden.⁴⁵ Nabolagene var dermed godt etablert i år 7, men fikk da et helt nytt innhold.⁴⁶ Mange av de fysiske plassene og oppdelingene av Augustus nabolag var stort sett de samme som i republikken, og i tillegg kom noen nye.⁴⁷

⁴¹ Alan Watson, *Roman slave law* (Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1987). 23.

⁴² Henrik Mouritsen, *The freedman in the Roman world* (Cambridge: Cambridge University Press, 2011). 91.

⁴³ Lott, *The neighborhoods*. 81-82.

⁴⁴ Plinius Secundus, *Libri III*, 352. Vers 66, side 51.

⁴⁵ Lott, *The neighborhoods*. 82.

⁴⁶ Gradel, *Emperor worship and Roman religion*. 116-117.

⁴⁷ Lott, *The neighborhoods*. 83.

Vicomagistri-embetet hadde en sentral og synlig rolle i nabolagene, og var en viktig del av Augustus nyordning rundt byens administrering.⁴⁸ Det naturlige midtpunktet i de fleste nabolag var hovedveikrysset, siden det dannet en åpen plass mellom bebyggelsen. I selve krysset sto et alter og statuetter⁴⁹ av larer som representerte åndene som vokter over stedet, og keiserkulten lares augusti. Altrene ble brukt til å sette ut offer på, enten ved at det eksempelvis ble slaktet et dyr foran alteret eller at innbyggere satte ut vanlige offergaver som honningkaker og vin. Plasseringen av altrene sentralt i nabolagene hadde den funksjonen at det var synlig for alle som gikk forbi, og at det stadig representerte embetet og som vi skal se også keiseren. Som etter år 7 innebar å tilbe keiserens beskyttende ånd, genius augusti.⁵⁰ Betydningen av altrene var flertydig og er noe av det jeg skal undersøke nærmere i neste kapittel.

Romas inndeling

Augustus nyordning påvirket og endret det administrative systemet i byen, men også byens topografi. De 265 nabolagene fikk klarere inndelinger enn tidligere, da de ble systematisk reorganisert. Den offentlige organiseringen av nabolagene og regionene var nytt under Augustus, der utgangspunktet var byrommet og mulighetene det hadde for å etablere en stabil og lett gjenkjennelig organisering. De nye veikryssaltrene skapte mange nye knutepunkt i bybildet, kalt noder i moderne forskning.⁵¹ Nabolagene ble klarere inndelt, og fungerte som egne sosiale enheter innenfor de 14 regionene. De nye veikryssaltrene ble elementer folk kunne orientere seg etter. I tillegg er det et poeng at altrene også var formelt etablerte, som gjorde at de og organiseringen av dem skilte seg ut i byrommet. Den lokale organiseringen av nabolagene, og ansvarsfordelingen spredt utover til de mange lokale organiseringene, gjorde at byen enklere kunne kontrolleres enn før.⁵² Flere mennesker var involvert, men ettersom organisasjonen ble delt inn i mange små enheter ble ansvaret fordelt på mange, i motsetning til noen få. Noe som også var formålet med nyordningen, nemlig å unngå at folk kunne samle seg og gjøre opprør.

⁴⁸ Lott, «Regions And Neighbourhoods», 182.

⁴⁹ En statuett er en liten statue.

⁵⁰ John Pollini, *From republic to empire : rhetoric, religion, and power in the visual culture of ancient Rome*, vol. 48, Oklahoma series in classical culture (Norman: Univ. of Oklahoma Press, 2012). 311.

⁵¹ Laurence, «Towards a History of Mobility», 178.

⁵² Ibid. 178.

2.2.2 Vicomagistri – presteskap og embete

Nabolagsorganisasjonene med vicomagistri ble organisert etter en standard ufravikelig modell som var den samme for alle byens nabolag. Hvert nabolag hadde fire magistri og fire ministri, slaver, og de var engasjert for et år i gangen med oppstart 1. august hvert år. De administrative oppgavene gikk ut på å prøve å forebygge bybranner, samt å slukke eventuelle branner, slik sitatet ovenfor forteller oss. De skulle fordele kornforsyningen til de borgerne som hadde krav på korn, og holde oppsyn med vannposter og vannforsyningen lokalt. De jobbet med administrasjon og tilbud til innbyggerne som bodde i nabolaget.⁵³ Dette var standardoppgaver slik at hvert nabolag fungerte på en måte som en bydel. Ansvaret vicomagistri hadde for eventuelle branner, ble etter noen få år gitt til en egen brannbrigade.⁵⁴

De religiøse ansvarsoppgavene var viktige for å ivareta nabolagenes identitet. Mange av nabolagene i Roma var svært gamle og hadde helt egne religiøse tradisjoner. Rituelle og symbolske aspekter var viktige i utførelsen av de religiøse oppgavene til vicomagistri, og er tydelige i alle kilder.⁵⁵ Vicomagistri hadde og ansvaret for feiringen av den årlige compitalia-festivalen. En feiring som var viktigst for mennesker lavt på den sosiale rangstigen, som vil si fattige frie borgere, frigitte og slaver. Under feiringen skulle man ikke jobbe, og slaver fikk også fri.⁵⁶ Feiringen foregikk lokalt i nabolagene der folk jobbet og bodde. Etter år 7 ble compitalia-feiringen gjort til en offentlig tredagers feiring og del av den romerske offentlige kalenderen, noe som også viser keiserens interesse.⁵⁷ Larene representerte ikke bestemte enkeltpersoner, men trolig hele nabolagets forfedre. Folk trodde at larene hørte til på bestemte fysiske steder, og at de ikke kunne flyttes. Stedstilknytning er en viktig karakteristikk av kulten.⁵⁸

Vicomagistri var ikke det eneste presteskapet som Augustus reorganiserte, også andre gamle presteskap ble hentet frem i lyset. Et fellestrekk blant presteskapene som ble reorganisert var at de fikk et nytt konstruert innhold, og med den hensikten at de skulle kunne kontrolleres

⁵³ Lott, *The neighborhoods*. 25.

⁵⁴ Ibid. 89.

⁵⁵ Wallace-Hadrill, *Romes*. 276-277.

⁵⁶ Brill's New Pauly, s.v. «Lares.» 04.05.2017. http://referenceworks.brillonline.com/entries/brill-s-new-pauly/lares-brill001330?s.num=0&s.f.s2_parent=s.f.book.brill-s-new-pauly&s.q=lares

⁵⁷ Brill's New Pauly, s.v. «Compitalia.» 04.05.2017. <http://referenceworks.brillonline.com/entries/brill-s-new-pauly/compitalia-e303660>

⁵⁸ James Rives, *Religion in the Roman Empire*, Blackwell ancient religions (Malden, Mass: Blackwell, 2007). 119.

bedre enn tidligere. Dette var veldig strengt og velfungerende under Augustus, spesielt de første årene etter 7 fvt.⁵⁹

2.2.3 Hvem ble vicomagistri?

Det er vanskelig å lage en fast karakteristikk av hvem disse personene var, på grunn av det mangfoldige og komplekse samfunnet de var en del av. Ut ifra de sosiale reformene som Augustus satte i gang med, så skulle de som ble frigjort i teorien være mer skikket enn tidligere. At dette fikk innvirkninger på hvem som også ble vicomagistri er sannsynlig. I kapittel 5 skal jeg se nærmere på hvilken rolle disse personene hadde i det lokale makthierarkiet som var å finne i nabolagene. Det romerske samfunnet besto av veldig mange frigitte personer, og dette var en stor gruppe mennesker med innflytelse på økonomi, samfunn og kanskje det viktigste: økningen i antall frie borgere.⁶⁰ Hvordan de som frie mennesker ble en del av samfunnet var derfor viktig for å kunne begrense og kontrollere denne gruppen mennesker.

Hvem som ble vicomagistri i hvert enkelt nabolag, ble avgjort gjennom valg i nabolaget. Totalt fire kandidater ble valgt fra den vanlige befolkningen, *plebs*.⁶¹ Og innad i nabolagene må det ha vært konkurranse blant likemenn, om prestisje og status.⁶² Som frigitt hadde man en patron, og at hans status påvirket også muligens den frigittes mulighet for å kunne stille til valg. For de som ble valgt til å bli vicomagistri ønsket trolig anerkjennelse i lokalsamfunnet. Embetet var en sjanse til å heve sin egen sosiale status, og i tillegg også sine barns status.

Vicomagistri-embetet ble trolig besatt av frigitte som ikke var fattige, men heller ikke blant de aller rikeste, for man måtte koste embetet av sine egne ressurser. Vi vet at kollegier ofte krevde regelmessige pengegaver om man skulle være medlem. Dermed er det nærliggende å tro at de personene som ble valgt, må ha hatt tilgang til en del egne ressurser.⁶³ Likevel må det ha vært ulikheter mellom nabolagene eller eventuelt vicomagistri-kollegiene, fordi det er funnet gavedonasjoner til nabolagene som vitner om ulik ressursbruk. Mange sparsommelige og enkle gavedonasjoner er blitt funnet, dette var enkle utformede alter til nabolagets

⁵⁹ Lott, *The neighborhoods*. 89

⁶⁰ Elisabeth Herrmann-Otto, «Slaves and freedmen,» i *The Cambridge Companion to Ancient Rome*, red. Paul Erdkamp (Cambridge: Cambridge University Press, 2013). 68.

⁶¹ Lott, *The neighborhoods*. 90

⁶² Ibid. 82.

⁶³ Ibid. 90.

veikryss.⁶⁴ Samtidig som det er funnet mange helt åpenbart veldig kostbare donasjoner.⁶⁵ Det var helt tydelig ulikheter, men jeg tror også det var mye avhengig av hvem som var engasjert i embetet i de ulike periodene. Roma skal ikke ha vært delt inn i dyre eller billige boligområder, folk bodde i samme område uansett om de var rik eller fattig. Fattige leilighetshus sto side om side med mer velstående hus i nesten hvert eneste boligkvarter i byen.⁶⁶

Antallet som hvert år var vicomagistri kan ha variert, da noen nabolag var mindre enn andre, og valgte å for eksempel bare å ha tre i embetet. Uansett så var det et betydelig antall personer engasjert hvert år. Det var vanlig at frigitte og slaver generelt engasjerte seg på lokalnivå i byen i eget lokalsamfunn, både i offentlige og private foreninger og ofte i ulike typer kollegier. Kultforeninger hadde en stor andel frigitte, og noen var også helt dominert av dem.⁶⁷ De første tre årene fra år 7 var vicomagistri-embetet også besatt av frie borgere, fordi det var ettertraktet å være blant de første som tok på seg stillingen å kunne derfor kalle seg *magister primus*.⁶⁸ For de rike frigitte slaver som i senrepublikken hadde søkt anerkjennelse i høye offentlige stillinger, var ikke det å bli vicomagistri et like godt alternativ, fordi det ikke gav dem samme status. Derimot var *augustales*-embetet et godt alternativ, et embete konstruert av Augustus for nettopp rike frigitte slaver. Embetet skapte en inngang og mulighet til en offentlig stilling, samtidig som de ble veiledet til å bruke sine ressurser og energi på noe som var fordelaktig for keiseren. At *augustales*-embetet også hadde en tilknytning til keiserkulten, illustrerer dette godt.⁶⁹

2.2.4 Frigiving av slaver

Frigiving av slaver forteller oss om den sosiale mobiliteten som var til stede i det romerske samfunnet. Det var et ønske under Augustus om å begrense den økende gruppen av frigitte slaver i samfunnet som ikke var *skikket* til å bli frigitt.⁷⁰ De som ble vicomagistri var derfor trolig av de mer skikkede frigitte personene med en viss integritet i samfunnet da de ble valgt til embetet. Den rike, uavhengige og overlegne frigitte slaven, er et eksempel på hva overklassen i samfunnet trolig oppfattet som en trussel. Hele systemet med å kunne frigjøre

⁶⁴ Gradel, *Emperor worship and Roman religion*. 119.

⁶⁵ Lott, *The neighborhoods*. 90.

⁶⁶ Ibid. 22.

⁶⁷ Mouritsen, *The freedman*. 248.

⁶⁸ Lott, *The neighborhoods*. 97. *Den første magister (av dette embetet)*.

⁶⁹ Rives, *Religion in the Roman Empire*. 152.

⁷⁰ Mouritsen, *The freedman*. 80-81.

slaver var i utgangspunktet et paradoks for det eksisterende hierarkiet i Roma, fordi skjæringspunkt mellom fri og ikke fri ble utfordret. Dette ble allerede i republikken nøytralisert ved å assimilere denne gruppen personer til *proletarii*, som var den lavest ansette gruppen i samfunnet, ved at den ble ekskludert fra offentlige og militære roller grunnet mangel på ressurser. Dermed besto proletarii av fattige frie mennesker og frigitte slaver som ble diskvalifisert på grunn av sin fortid, uansett hvor store ressurser personen måtte ha.⁷¹

En slave kunne bli frigitt på flere måter, enten i en domstol eller uoffisielt av sin eier, og det skulle fungere som en samarbeidsprosess mellom slaven og eieren. En uoffisiell frigjøring, uten bruk av domstol, men av eieren selv ble vanlig fra begynnelsen av keisertiden. Mange slaver fikk dermed friheten uoffisielt noe som kunne være mer problematisk for slaven enn for eieren.⁷² En frigjøring ble sett på som en gjenfødelse, og starten på et nytt liv som en fri borger. Slaven og hans tidligere eier fikk etter frigivningen et patron- klientforhold. Dette var et gjensidig avhengighetsforhold mellom de to, og en svært viktig relasjon for klienten som var avhengig av patronens støtte og beskyttelse, og omvendt for patronen som fikk et større nettverk av klienter.⁷³

2.2.5 Larekulten – i hjemmet og ute

Larekulten var en helt vanlig kult i det romerske hjemmet, og ute i Romas nabolag. En *lar*, flertall *lares*, var en vennlig guddommelig ånd som hadde oppsyn med alle i familien, inkludert slavene.⁷⁴ Larens funksjon er ikke helt klar, ettersom den fungerte som en guddom både for hjemmet, men også som vokter av veikryss og gater, bestemte steder.⁷⁵ Opprinnelig var larekulten tilbedt i forbindelse med begravelse i en husstand⁷⁶, og i en mer rustikk kontekst i jordbrukssammenheng. Troen på at larene hadde mulighet til å gripe inn om det trengtes for familiens ve og vel i hjemmet, var en vanlig oppfatning blant folk.⁷⁷ Slaver hadde en viktig rolle i tilbedelsen av kulten, de hadde også et hjem selv om de ikke eide det, og dermed ble larekulten en anerkjennelse for dem. Dyrkingen av larene ble gjort ved husalteret, et *lararium*, noen ganger daglig eller i hvert fall månedlig. Små gaver ble gitt til larene, som

⁷¹ Ibid. 79.

⁷² Ibid. 85.

⁷³ Saller, *Personal patronage under the early empire*. 15.

⁷⁴ Dowden, *Religion and the Romans*. 27.

⁷⁵ Rives, *Religion in the Roman Empire*. 119.

⁷⁶ Brill's New Pauly, s.v. «Lares.» 04.05.2017. <http://referenceworks.brillonline.com/entries/brill-s-new-pauly/lares-brill001330>

⁷⁷ R. M. Ogilvie, *The Romans and their gods in the age of Augustus*, Ancient culture and society (London: Chatto & Windus, 1969). 101.

for eksempel vin og røkelse.⁷⁸ Arkeologiske funn av lararium i Pompeii, viser oss at de som oftest var plassert i kjøkkenet, eller i deler av huset der tjenerskapet holdt til. Noe som vitner om at kulten ofte var styrt av slaver. Flere hus i Pompeii viser oss hvordan disse larealtrene trolig skal ha sett ut.⁷⁹ Larealtrene ble etter hvert utover i republikken også satt opp på gatehjørner og i veikryss inne i Roma. Etter hvert som larekulten fikk feste i byen, fikk den en overraskende påvirkning på romersk politikk og kunne brukes til fordel av politikere med planer om å skape oppstyr.⁸⁰

Det er interessant at larekulten opererte i flere sfærer, i tilknytning til eiendom på landet, og til selve huset. Da den også kom inn i byen, var den fortsatt en kult som ble tilbudt inne i hjemmene hos folk, men den var også til stede ute i gatene. Larekulten fikk en ny betydning offentlig og ble del av en ny kontekst i det felles byrommet. Hvilken funksjon larekulten fikk i nabolagene skal jeg undersøke nærmere i det kommende kapittelet.

⁷⁸ Ogilvie. 101.

⁷⁹ Wallace-Hadrill, *Romes*. 278.

⁸⁰ Dowden, *Religion and the Romans*. 28.

3 Vicomagistri og religion

Er det grunnlag for å påstå at vicomagistri sitt religiøse arbeid skapte en klarere organisering av nabolagene, slik det ble spurt om i problemstillingen? Og bidro religiøst arbeid til integrering av mennesker i nabolagets lokalsamfunn? Kort oppsummert så er svaret ja. Vicomagistri sitt religiøse arbeid fungerte trolig samlende på innbyggerne i nabolagene ettersom mye aktiviteten var åpen og tilgjengelig for alle. En mulig bieffekt av felles arrangement kan ha vært bedre kontroll i bykjernene, noe som kan ha vært fordelaktig for keiseren siden han ønsket å unngå uroligheter i byen.

I dette kapitlet skal jeg først presentere hvilke religiøse oppgaver vicomagistri hadde i nabolaget og hvordan disse trolig ble utført. Deretter skal jeg se nærmere på larekulten, keiserkulten og feiringen av compitalia-festivalen, og se på hvilken betydning og funksjon disse fikk i nabolagene.

Mange av nabolagene i Roma var svært gamle og hadde egne lokale religiøse tradisjoner som var knyttet til stedet og lokalsamfunnet. Nabolagets felles kult ble utført i nabolagets mest sentrale veikryss, som også fungerte som et knutepunkt i bybildet. Det var ikke noe nytt med religiøse praksiser lokalt hvor folk bodde, men det var selve organiseringen og deler av innholdet i praksisen ble fornyet og utvidet fra år 7 fvt. da Augustus gjenopplivet compitalia-organiseringen. Samtidig gikk nabolagene fra en lokal til mer kollektiv orientering. Organiseringen ble gjort delvis offentlig, som en del av byadministrasjonen, og den ble standardisert på tvers av nabolag. Før vi ser nærmere på vicomagistri sine religiøse oppgaver i denne sammenhengen, burde vi få en kort innføring om hva romerske religion var for noe.

Kort om romersk religion

Før vi går i gang med å se på det religiøse arbeidet som *vicomagistri* utførte i nabolagene, er det viktig å forstå at religion var uløselig knyttet til folks dagligliv i antikkens Roma. Det var ikke noe som kunne identifiseres som én fast religion i antikken. Konseptet om én religion var i det hele ikke del av gresk-romersk kultur.⁸¹ Religiøse handlinger var en del av hverdagen, og de ble utført uten at de ble sett på som handlinger klart adskilt fra det profane livet. Det var ingen fast teologi, ingen forestilling om hva som var rett lære, ingen overordnede prester som utførte religion for fellesskapet, eller en felles kirke, slik vi er vant med i dag. Det var derimot

⁸¹ Rives, *Religion in the Roman Empire*. 13.

lokale prester og folk selv som utførte offer på eget initiativ. Dette har sammenheng med at det heller ikke fantes noe fast tekstkorpus som lå til grunn for religionen. I motsetning til for eksempel Bibelen som er en samling tekster, som så og si bærer kristendommen. Man kan si at religion, eller *religio* fra latin som betyr: å tilbe, ærbødighet, ansvarsbevissthet eller aktsomhet ovenfor gudene, oppsto når man utførte et offer.⁸² Dette ble gjort for å oppnå kontakt med en eller flere guder, eller ånder, som for eksempel nabolagets ånder, larene. Offeret ble gjort til ære for gudene for å prøve å påvirke dem og hva som skulle skje i fremtiden. Å utføre offer var en vanlig religiøs handling, og ble utført på mange forskjellige måter, med både små og store offer. Ofring til larene og keiserens genius var helt sentralt i nabolagskulten, og ble utført på åpen gate i det offentlige byrommet, midt blant mylderet av folk.

3.1 Vicomagistris religiøse oppgaver

Vicomagistri sine religiøse oppgaver i nabolagene kan deles inn i to kategorier. Den første var de daglige ofringene til nabolagets larer, samt ofringer til keiserens genius, som ble utført ved veikryssaltret, og fra år 7 samlet kalt *lares augusti*. Dette offeret var en del av den daglige rutinen og ansvarsoppgavene til vicomagistri. Den andre kategorien var ansvaret de hadde for compitalia-festivalen, som var en årlig markering mot slutten av året. Denne feiringen innebar prosesjoner over hele byen, et større offer enn til vanlig, og en feiring som gikk over flere dager. Keiserkulten ble utført sammen med tilbedelsen av de lokale larene, men jeg skal se på keiserkulten som et nytt religiøst innslag i Romas nabolag i en egen del.

Vicomagistri-embetet ble offentlig organisert, men organiseringen rundt veikryssaltrene var ikke en del av statskulten, *sacra publica*. Derfor vil jeg si at det ble *delvis offentlig* organisert, fordi det hadde keiserens godkjenning samtidig som private aktører som selv hadde ansvaret for embetet og mye av dets innhold. Embetet ble imidlertid kategorisert som en kult organisert av private kollegier, og hørte dermed til det som ble kalt *sacra privata*.⁸³ Dette betyr at keiserkulten ble tilbedt på et frivillig grunnlag av befolkningen, noe jeg skal diskutere betydningen av senere. Det er dessuten helt klart at det religiøse ansvaret vicomagistri hadde lokalt gav dem prestisje, og gjorde embetet ettertraktet blant frigitte personer.⁸⁴

⁸² Gradel, *Emperor worship and Roman religion*. 4.

⁸³ Gradel, *Emperor worship and Roman religion*. 128-129.

⁸⁴ Lott, *The neighborhoods*. 4.

I tillegg til de fire vicomagistri var også fire *vicoministri* engasjert i hvert nabolag. Dette var slaver som også var del av embetet, men ikke offentlige slaver slik som vanligvis bisto ved offentlige ofringer.⁸⁵ Disse personene blir lite nevnt i kildene, men deres rolle må også ha vært en sentral del av embetet. Vicoministri fungerte som assistenter for vicomagistri på en eller annen måte.⁸⁶ Som slaver var vicoministri naturlig nok under vicomagistri på det sosiale sjiktet, men hvordan forholdene dem i mellom fungerte, eller hvordan de fordelte arbeidet vet vi lite om.

Veikryssaltrene var et tydelig gjennomgående element i bybildet. Selv om vi til nå bare har funnet en brøkdel av alle altrene, og ikke alle som var vicomagistri og vicoministri valgte å gi altere til nabolagene, så var alle byens nabolag involvert og flere tusen mennesker engasjert samtidig i denne organiseringen. Det skal ha vært 1060 vicomagistri engasjert samtidig om vi ganger opp fire magistri med 265 nabolag, dette er selvfølgelig bare en omtrentlig sum og må ha variert. Noen mindre nabolag hadde for eksempel bare to eller tre magistri og ministri, dette kommer frem i embetslister over engasjerte.⁸⁷ I tillegg til de 1060 magistri kom også antallet ministri som var engasjert. Veikryssene var også fra før et naturlig samlingspunkt for kulten, og må ha vært noe hele byens befolkning kjente til og hadde et forhold til. Hvor mye hver enkelt innbygger tok del i kulten eller identifiserte seg med den må ha variert, men den må på kort tid ha blitt en naturlig del av byrommet i nabolagene.

3.2 Larekulten – *Lares augusti*

Som Plinius den eldre forteller oss i *Naturalis historia* ble byens 265 veikryss voktet av larene.⁸⁸ Larekulten var som nevnt tidligere, allerede godt etablert i mange av nabolagene lenge før Augustus' reorganisering. Kontinuiteten i larekulten var bare formelt den samme, ettersom den både skiftet navn og fikk nytt innhold. Bakgrunnen for dette var at Augustus' egen genius ofte ble fremstilt mellom larene på mange av de nye veikryssaltrene, en billedlig kombinasjon som heretter ble hetende lares augusti.⁸⁹ Augustus nyordning inkluderte også religiøse rituelle tradisjoner, som hadde blitt glemt i løpet av senrepublikken.⁹⁰ Det nye innholdet i larekulten, ble rettferdiggjort ved at Augustus viste at han holdt seg til tradisjoner

⁸⁵ Gradel, *Emperor worship and Roman religion*. 129.

⁸⁶ Lott, *The neighborhoods*. 91.

⁸⁷ Gradel, *Emperor worship and Roman religion*. 118.

⁸⁸ Plinius Secundus, *Libri III*, 352.

⁸⁹ Duncan Fishwick, *Cult places and cult personnel in the Roman empire* (Farnham: Ashgate, 2015). IV, 65.

⁹⁰ Gradel, *Emperor worship and Roman religion*. 117.

ved å markere at disse tidligere hadde blitt forsømt av andre.⁹¹ Dette forteller Sveton i sin tekst om Augustus: «Forskjellig gammel religiøs skikk og bruk som med tiden var gått i glemmeboken, kalte han til live igjen, f.eks. [...] og korsveilekene.»⁹² Det kommer tydelig frem i denne teksten at Augustus hentet frem gammel religiøs skikk og bruk som hadde blitt glemt. Og vi vet at det stemmer, men som vi også vet så endret han mye av innholdet i flere av dem. Denne teksten ble skrevet i ettertid av hendelsene og ser tilbake på Augustus' tid, og kan derfor være grunnen til at teksten bare forteller oss en del av sannheten. Det kommer uansett tydelig frem at Augustus i ettertid ble husket og assosiert med at han brakte korsveilekene til live igjen. Og derfor kan en spørre seg om Augustus greide å skjule, eller i hvert fall ikke formidle, at innholdet i de gamle religiøse tradisjonene ble endret. Teksten til Sveton bekrefter det faktum at Augustus hentet frem igjen tradisjoner, men viser samtidig også problematiske sider ved antikke tekster.

Det opprinnelige innholdet i larekulen og den landlige konteksten forsvant i nabolagene, noe som vitner om en fleksibilitet i kulen. Fleksibiliteten kommer frem ved at de samme type gudene, og deres funksjoner og egenskaper, kunne brukes i ulike sammenhenger. Larekulen i nabolagene etablerte seg i en sfære som hverken var offentlig eller privat, den lå heller et sted midt i mellom. Kulen kommuniserte flere veier, både med lokalbefolkningen og deres tilknytning til stedet de bodde på, og mot en tettere organisering av byen med den gjennomgående organiseringen.

De beskyttende åndene, larene, brakte velstand og lykke, og ble ofte avbildet eller fremstilt som to unge muntre menn dansende i kort tunika på veikryssaltrene.⁹³ I hendene holdt de et overflødigshorn og en offerskål, ofte stående på hver side av en personifisert genius.⁹⁴ En genius var husets mannlige overhode sin beskyttende ånd (kvinner hadde ingen genius, men sin *juno*), og alle frifødte romerske menn hadde en beskyttende genius.⁹⁵ Ute i nabolagenes veikryss var larene voktere over veikrysset de sto i, eller også muligens hele nabolaget.⁹⁶

Omtrent i år 7 fvt. begynte arbeidet med å plassere ut nye hellige altere til lares augusti i nabolagene. Altrene er derfor det mest konkrete eksempelet på hvordan vicomagistri-

⁹¹ Karl Galinsky, *The Cambridge companion to the Age of Augustus*, Companion to the Age of Augustus (Cambridge: Cambridge University Press, 2005). 177.

⁹² Suetonius Tranquillus, *Divius Augustus*. 95-96.

⁹³ Lott, *The neighborhoods*. 145.

⁹⁴ Gilhus og Thomassen, *Oldtidens religioner*. 173.

⁹⁵ Andreas Bendlin, «The Urban Sacred Landscape,» i *The Cambridge Companion to Ancient Rome*, red. Paul Erdkamp (Cambridge: Cambridge University Press, 2013). 467.

⁹⁶ Gradel, *Emperor worship and Roman religion*. 124.

organiseringen bidro til å skape en bedre romlig organisering av byen. Tidligere hadde altrene for larene i gatene blitt malt på vegger, kalt *lararia*, og som vi i dag kan se rester av i Pompeii. Malte altre kostet mindre å lage enn de nye augusteiske altrene.⁹⁷ De nye augusteiske veikryssaltrene skapte et nytt uttrykk for compitalia-kulten, de hadde et offentlig uttrykk, og var i det hele tatt mer imponerende. Det er få alter bevart fra Augustus tid som er fra Roma, kun fem er sikkert datert til denne perioden. I tillegg er det bevart åtte andre fragmenterte altre, som også trolig er fra samme periode. Veikryssaltrene var lik i størrelse, og de brukte bevisst keiserlige motiver med fast mening.⁹⁸ De nye altrene var en opprustning sammenlignet med det som hadde vært der før, og var en tydelig måte å komme inn i nabolagene på for keiseren ved å plassere ut disse små offentlige altrene.

Keiserlig symbolikk

Den keiserlige symbolikken som ofte dekorerte altrene tilknyttet vicomagistri var mer enn kun utsmykkende dekor. Symbolikk kunne bidra til å skape gjenkjennelighet i nabolagene i sammenheng med vicomagistri sitt arbeid, noe som igjen kunne styrke deres tilstedeværelse. Symbolikken på altrene kommuniserte ut mening og innhold som skulle knytte bestemte ideer til altret, og det hadde en funksjon og mening.⁹⁹

Figur 1. Lares augusti.¹⁰⁰

Figur 2. Typiske augusteiske symboler.¹⁰¹

⁹⁷ Lott, *The neighborhoods*. 136.

⁹⁸ Ibid. 136.

⁹⁹ Favro, *The urban image of Augustan Rome*. 195.

¹⁰⁰ Bilde hentet fra: Lott, J. Bert. "Regions and Neighbourhoods." i *The Cambridge Companion to Ancient Rome*, red. by Paul Erdkamp. Cambridge: Cambridge University Press, 2013. 185.

¹⁰¹ Bilde hentet fra: Lott. "Regions and Neighbourhoods." 186.

Veikryssaltrene lånte bevisst keiserlige motiver. Dette var ofte laurbærgrener for Apollon, *corona civica*, en krone av eikeblader, og vicomagistri selv i en offerscene.¹⁰² Det gjorde at de ble lett gjenkjennelige, og at de kunne tolkes av også de som ikke kunne lese. Bildene over er fra det samme altret fra år 2 fvt., og sto i nabolaget *Vicus Sandalarius*. Bildet til venstre viser siden av alteret og et relieff med to larer. Dette må ha vært et nokså kostbart alter ettersom det hadde relieff på flere sider. Bildet til høyre viser baksiden og i midten var en *corona civica*.

Slaver som var engasjert i embetet, vicoministri, hadde ikke anledning eller lov til å fremheve seg selv, eller fremstille avbildninger av seg selv i person på noen som helst måte. Derfor var de altrene som ble gitt av slaver til nabolagene, ofte utsmykket med en krans eller andre plantemotiver.¹⁰³ Det er funnet flere altre gitt av slaver til ulike nabolag. Ellers ble slaver også nevnt på altrene, sammen med andre vicomagistri.

En litt annen form for keiserlig symbolikk er det Sveton forteller om i dette tekstutdraget fra Divius Augustus, 31: «Han bestemte at larene ved korsveiene to ganger om året skulle smykkes med blomster, med vårbloster og med sommerbloster.»¹⁰⁴ Sveton skriver tydelig at han (Augustus) bestemte at larene skulle smykkes med blomster. Her ser vi et eksempel på at det trolig ble innført en fast tradisjon som var i tillegg til de andre daglige aktivitetene, og den årlige compitalia-festivalen.

Utførelsen av larekulen

Larekulen (og keiserkulen) ble utført ved veikryssaltrene. Utførelsen foregikk sentralt i nabolaget og midt inne i annen aktivitet som foregikk i samme område. At vi faktisk vet nokså nøyaktig hvor denne aktiviteten skal ha foregått gir et godt inntrykk av hvordan det kan ha sett ut. Og i tillegg finnes det flere avbildninger av vicomagistri på veikryssaltre hvor de tydelig fremstilles som prester i ferd med å gjennomføre et offer. Relieffene viser ulike offerscener, noen avbilder få/mange personer og små/store offer, som forteller oss at det var variasjon i hvordan det ble gjennomført. En kan tenke seg at de mest omfattende offerscenene, med flere offerdyr, en fløytespiller, liktorer og andre hjelpere, var de som ble gjennomført under compitalia-festivalen, og som vi vet innebar en prosesjon. Liktorer var

¹⁰² Lott, *The neighborhoods*. 136.

¹⁰³ Ibid. 139, figur a og b. Alter gitt til *vicus statae matris* av fire ministri. Navnene deres er på bildet omkranset av en *corona civica*.

¹⁰⁴ Suetonius Tranquillus, *Divius Augustus*. 96.

offentlige tjenestemenn, ofte frigitte, som bisto vicomagistri under offentlige feiringer.¹⁰⁵ De mer enklere offerscenene med bare to vicomagistri stående på hver side av et alter, var trolig i en mer hverdagslig sammenheng, eller en mer generell fremstilling av presteskapet.

Figur 3. Alter fra vicus Aesculeti. Et offer utføres av fire vicomagistri.¹⁰⁶

Avbildningene, og hva vi generelt vet om hvor og hvordan offer ble gjennomført, mener jeg er et godt grunnlag for å forstå også hvordan et offer mest sannsynlig ble gjennomført i nabolagene i Roma. Gjennom bønn til larene fikk man kontakt, og deretter ble det forklart hva offeret skulle tjene til.¹⁰⁷

Diskusjoner rundt larekulten og augustus-tittelen

Det er påfallende tydelig at ordet *augustus* fra og med år 27 fvt. ble klart assosiert med keiseren og personen. Jeg ønsker derfor å vise hvordan augustus-tittelen ble et keiserlig kjennetegn som ble bedre og bedre etablert utover i principatet, og at dette samtidig også påvirket til en endring rundt benevnelsen av larene i nabolagene. Denne endringen må sees på som fordelaktig for keiseren, og som en styrking av den keiserlige tilstedeværelsen i de nye veikryssaltrene. Vi ser at hans navn, som egentlig var en tittel, også ble brukt i religiøse sammenhenger. Mye av det opprinnelige innholdet i compitalia-kulten ble som sagt endret i forbindelse med reorganiseringen. Benevnelsen lares augusti har blitt mye omdiskutert i forskning. Ble den endret under Augustus tid, eller skal larer ha blitt omtalt som lares augusti

¹⁰⁵ Encyclopedia Britannica, s.v. «Lictor, ancient roman official.» 07.05.2017.
<https://www.britannica.com/topic/lictor>

¹⁰⁶ Bilde hentet fra: Wallace-Hadrill, *Romes Cultural Revolution*. 284.

¹⁰⁷ Gilhus og Thomassen, *Oldtidens religioner*. 172.

også før år 7 fvt.? Ittai Gradel og J. Bert Lott viser begge til innskrifter som bekrefter at de faktisk i noen få tilfeller ble omtalt som *lares augusti* også før år 7.¹⁰⁸ Dette er likevel ikke nok til å fastslå at det var en utbredt eller normal benevnelse av disse guddommene.

Ordet *augustus* er et adjektiv og en noe tvetydig og vag tittel brukt av keiseren. Det kan tolkes til å bety det samme som *divius*, den hellige eller opphøyde.¹⁰⁹ *Lares augusti* betyr derfor *augustus larene*, ikke *augustus (sine) larer*.¹¹⁰ Det var ikke bare i sammenheng med larene, at ordet *augustus* ble brukt i tillegg til andre guddommer, eksempel på dette er *pax augusta* eller *victoria augusta*. *Pax* betyr fred på latin og ble personifisert med en kvinneskikkelse, og tillagt *augustus* tittelen, her bøydd i hunkjønn. Disse personifikasjonene av ulike fenomener ble også lenket til keiseren.¹¹¹ Som vi skal se så ble Augustus del av mange ulike sfærer, og satte sitt preg på byrommet ved stadig å minne folk på sitt navn.

Tvetydigheten som ofte er å finne bak mange av Augustus verker, kan man faktisk lure på om ble gjort med vilje. I sammenheng med larene og deres allerede uklare funksjon, var det derfor mulig å utfordre funksjonene deres, ettersom de ikke var klart definert, og bruke de i ulike sammenhenger. For hvem var det egentlig som kunne ha egne larer? I hjemmet hadde folk riktignok private larer, men hvem bestemte hva som var riktig bruk av larer i det offentlige byrommet? Augustus brukte helt bevisst det offentlige byrommet til å plassere ut elementer som kunne knyttes til han selv. Den direkte tilbedelsen av keiserens *genius*, sammen med larene i nabolagene i det offentlige, gjorde at veien ble kort til også å koble larene til keiseren. Hvordan keiserens tilstedeværelse kom til uttrykk i nabolaget og i byrommet, skal vi se nærmere på i neste del som handler om keiserkulten.

Med det vi nå vet om Augustus systematiske reorganisering av nabolagene, og de nye altrene, kan det virke som om at reorganiseringen fra *lares compitales* til *lares augusti* ble pålagt ovenfra og ned av keiseren. På den annen side vet vi at keiseren ofte ble fremstilt i diktning, og i privat ikonografi på folks eget initiativ. Bildet på keiseren som gud på jorden, eller et gudelignende individ var til stede i samtiden.¹¹² At keiseren selv gav altre til nabolagene med keiserlige motiver, gjorde det nok enda mer ettertraktet å ta på seg embetet og bli en del av det. Det lå status og prestisje i å kunne identifisere seg med et slikt offentlig monument og

¹⁰⁸ Gradel, *Emperor worship and Roman religion*. 127, Lott, *The neighborhoods*. 102.

¹⁰⁹ Gradel, *Emperor worship and Roman religion*. 114.

¹¹⁰ Ibid. 122.

¹¹¹ Duncan Fishwick, "Augustus and the Cult of the Emperor," *Studia historica. Historia antiqua*, no. 32 (2014). 50.

¹¹² Gradel, *Emperor worship and Roman religion*. 110.

keiseren, selv om det var et lite monument. At Augustus selv viste interesse for nyorganisering, var muligens for å prøve å gjøre embetet ettertraktet og samtidig gi det en viss status. Ettersom vicomagistri måtte koste embetet selv, var det trolig mer givende om det samtidig også brakte med seg prestisje og status. Det virker derfor som at reorganiseringen fungerte toveis, både fra Augustus og befolkningens side. Med det mener jeg at Augustus og styresettet kom med hentydninger og tilrettela for en organisering med keiserkult, samtidig som befolkningen godtok det og selv ble en del av det. Forholdene lå trolig til rette for dette da folk også privat hadde egen ikonografi av keiseren, og mulighetene for prestisje var lokkende. Mye av Augustus politikk var helt ny og måtte prøves ut, det som ikke fungerte falt vekk, mens det som fungerte er det vi fortsatt kan undersøke i dag, og det inkluderer vicomagistri-organiseringen.

Larekulten var utgangspunktet for det religiøse arbeidet i nabolaget sammen med keiserkulten som ble en del av nabolagenes faste religiøse innslag. Vi skal nå kikke nærmere på keiserkulten, og hvordan keiseren indirekte gjennom veikryssaltrene og kulten kom til syne i nabolagene. Samt hvordan keiseren fikk en tilstedeværelse blant befolkningen hver dag og hvordan det påvirket vicomagistri. Deretter skal vi se nærmere på compitalia-festivalen, og hvordan festivalen må ha hatt en samlende effekt på nabolagets innbyggere, spesielt blant det lavere sosiale sjiktet av innbyggerne, og hvordan festivalen spesielt markerte seg i byrommet.

3.3 Keiserkulten – *Genius Augusti*

Keiserkultens tilstedeværelse i nabolagene gjennom tilbedelse og synlighet, var et fenomen som det er interessant å skulle undersøke nærmere, i sammenheng med vicomagistri sitt arbeid og rolle i nabolagene. Dette fordi betydningen av denne tilstedeværelsen var veldig sammensatt og uklar. Veikryssaltrene etablerte keiserens tilstedeværelse, ettersom de ble direkte assosiert med keiseren på grunn av navnet lares augusti og tilbedelsen av keiserens genius.¹¹³ Keiserkulten ble knyttet direkte opp til vicomagistri sitt religiøse ansvar, men hva betydde dette for å skape en klarere organisering av nabolagene? Utgangspunktet for spørsmålet er at keiserkulten ble synlig og tilstedeværende gjennom organiseringen. Hva betydde dette og på hvilken måte? Hvilken rolle og hvilken betydning keiserens tilstedeværelse skulle få gjennom larekult-tradisjonen kunne man ikke ha visst noe om på

¹¹³ Lott, *The neighborhoods*. 101.

forhånd, fordi keiserkult var noe helt nytt i Roma. Caesar var blitt opphøyd til gud etter sin død i 44 fvt., mens Augustus genius ble tilbedt samtidig som han levde.¹¹⁴

Hva var keiserkulten?

Vi skal nå først se litt nærmere på hva keiserkulten var og hvilke karakteristikk den hadde for å bedre forstå innholdet i vicomagistri sine religiøse aktiviteter, og hvilke signaler de sendte ut. Keiserkulten ble utført sammen med larekulten i nabolagene av vicomagistri, og hørte som nevnt til innunder *sacra privata*. Keiserkulten var dermed ikke del av statskulten og ble ikke offentlig tilbedt i Roma, men som vi vet ble den likevel tilbedt på en svært organisert og ikke så privat måte som man skulle tro, gjennom vicomagistri-organiseringen.¹¹⁵ Og det er her diskusjonen oppstår for å forstå betydningen av keiserkultens tilstedeværelse. Bakgrunnen for at keiserkulten ikke var del av statskulten, var at Augustus nektet å la seg opphøye til en guddom, på samme måte som sin far Caesar hadde gjort. I år 27 fvt. tok Octavian, som han opprinnelig het, tittelen Augustus, og inntok rollen som velgjører og frelser.¹¹⁶ At Augustus ikke ble gjort til guddom, sto likevel ikke i veien for at han som person kunne være myteomspunnet. Som adoptivsonn av den hellige Caesar, og med et mytisk rykte om at han var Apollons sønn, var Augustus rolle som keiser meget godt forankret.¹¹⁷ Og det er i denne sammenheng at keiserkulten tilknyttet Augustus blir komplisert, fordi hva var egentlig hans genius? Var det det samme som å tilbe Augustus direkte?

Når vi i dag snakker om keiserlig tilstedeværelse, så er dette et litt ullent begrep. Dette er også noe av det som karakteriserer keiserkulten som sådan. Den indirekte tilbedelsen av keiseren, via hans genius på nabolagsnivå, var faktisk del av en politikk som handlet om å fremheve en kult av abstraksjoner, som kunne kobles til keiseren.¹¹⁸ En genius var en personifikasjon av vedkommende sine egenskaper. I hjemmet fantes statuetter av husets overhode sin genius som det ble ofret til av de som bodde der.¹¹⁹ Problematikken rundt Augustus genius handler om at det oppsto et uklart skille mellom den faktiske personen og hans genius. Augustus som person

¹¹⁴ Gilhus og Thomassen, *Oldtidens religioner*. 196-197.

¹¹⁵ Pollini, *From republic to empire* vol. 48. 313.

¹¹⁶ Gilhus og Thomassen, *Oldtidens religioner*. 197.

¹¹⁷ Ibid. 196-197.

¹¹⁸ Duncan Fishwick, *The imperial cult in the Latin West : studies in the ruler cult of the western provinces of the Roman Empire : 1:1*, vol. 1:1 (Leiden: Brill, 1987). 85.

¹¹⁹ Gilhus og Thomassen, *Oldtidens religioner*. 171.

var ikke hellig. Det var hans genius som ble gjenstand for kult.¹²⁰ I tillegg ble hans genius del av praksisen tilknyttet veikryssaltrene, selv om den ikke var del av noen offentlig kult.

Et viktig aspekt som har endret forståelsen av keiserkulten er spørsmål om hvorvidt folk faktisk trodde på keiserens genius, om folk trodde at keiseren var en gud, og om dette var et religiøst eller politisk system. Disse spørsmålene preges av en kristen forståelse av hva religion er, og som er irrelevante for å forstå keiserkulten. Ittai Gradels bok *Emperor Worship and Roman Religion* som jeg og benytter meg av, fokuserer på skriftlige, epigrafiske og arkeologiske kilder som bevis for ritualer. Begrunnelsen hans er at romerne favoriserte ytre hendelser som offerritualer, fremfor mening og tro. De religiøse ansvarsoppgavene som vicomagistri hadde gikk ut på å gjennomføre ritualer på stedet, altså ytre hendelser.¹²¹ Den åpenbare organiseringen av keiserkulten viser at den var en del av Augustus politikk, men om folk trodde på den er derfor irrelevant for å forstå keiserkulten. Vicomagistri sin tilknytning til keiserkulten skapte kommunikasjon mellom lokalbefolkningen og keiseren i Roma, alt gjennom utøvelsen av kulten. For keiseren ble keiserkulten sikret en organisering over hele byen, og samtidig en fast arena å utføre den på.

Keiserens tvetydige tilstedeværelse

Keiserens tilstedeværelse var å finne mange steder i byrommet i Roma, men den var ikke nødvendigvis direkte knyttet til kun hans egen person. I tillegg til keiserkulten i nabolagene ble bybildet etter hvert preget av monumenter, statuer og offentlige bygninger, som også ble oppkalt etter flere av hans familiemedlemmer.¹²² Som for eksempel Marcellus-teateret etter hans nevø, *Porticus Octaviae* (Octavia porten) etter hans søster, eller *Macellum Liviae* (Livia-markedet) etter hans kone. Augustus tilstedeværelse kom like mye frem gjennom hans familiemedlemmer, for det var ingen andre familier eller personer i samfunnet som hadde mulighet til å bygge i samme skala, eller hadde tillatelse til det heller.

Hvis vi ser på disse elementene under ett: larekulten, keiserkulten, Augustus familiemedlemmer, og forfedre i sammenheng med larekulten, så ser vi at de alle er lenket sammen, og er på en måte innenfor samme tematikk. Augustus ble også sammenlignet med det å være *paterfamilias*, som betydde å være familiens og husets overhode. Hans behandling

¹²⁰ Gradel, *Emperor worship and Roman religion*. 7.

¹²¹ Laird, «Ittai Gradel, *Emperor Worship and Roman Religion*».

¹²² Favro, *The urban image of Augustan Rome*. 106.

av Roma kan likestilles med dette i en overført betydning, at han var Romas overhode.¹²³ Hans posisjon ble på mange måter rettfærdiggjort, blant annet gjennom elementene som nevnes over. Genius Augusti i nabolagskulten viste at keiserens ånd var delaktig og tilstedeværende, men den var ikke direkte som en beskytter for nabolaget. At keiseren ble sett på som en beskyttende patron for byens befolkning, ble ikke vanlig før senere i keisertid. Det var ikke før keiser Claudius (41-54 evt.) at keiserens genius ble del av statskulten.¹²⁴

Noe av grunnen til at det er vanskelig å definere keiserens tilstedeværelse er fordi den befant seg i så mange ulike sammenhenger, og på ulike nivåer. Augustus representerte staten og var en lederfigur, og han hadde makt og innflytelse på alle mulige måter. Samtidig var han til stede på byens gatenivå, der frigitte slaver hadde ansvaret for keiserkulten. Skillet mellom en lederfigur, og en som var til stede i en sammenheng med frigitte slaver, var en tydelig kontrast. På gatenivå hadde han ikke direkte makt, og kunne heller ikke kontrollere aktivt sin egen tilstedeværelse, men han var likevel høyst til stede og representert gjennom kulten.

Et interessant aspekt ved keiserkulten og dens tilknytning til larekulten, var det karakteristiske ved larekulten, nemlig stedstilknytningen og som vokter over stedet den sto på. Ved å plassere keiserkulten i sammenheng med larene, ble veien lagt til rette for å kunne trekke likheter mellom kultene. De var allerede lenket sammen under samme benevnning, lares augusti. Etter hvert ble det som egentlig var to ulike elementer trolig knyttet tettere sammen og skapte samlet en ny sammenheng. Det ble derfor trolig også mulig å kunne oppfatte keiserkulten som en vokter over nabolaget, slik larekulten var. Dermed kunne keiserkulten også bli oppfattet som en beskyttende kult. Egenskaper kunne legges til kulten ved at den ble satt i en ny sammenheng, egenskaper den ikke egentlig hadde.

Augustus uklare tilstedeværelse kom blant annet frem når vi ser på rollen han hadde som religiøs skikkelse. Augustus var yppersteprest og en svært viktig person i flere av de offentlige statskultene.¹²⁵ På gatenivå var han selv en del av tilbedelsen, altså at hans egen genius var gjenstand for tilbedelse. Keiseren og hans genius kunne også opptre samtidig i prosesjoner i byen. Augustus kunne ofte være til stede selv i store prosesjoner, både i egen person og med statuetter av genius augusti. Han kunne lede prosesjonen, og vicomagistriprester kunne gå lenger bak og bære på statuetter av genius augusti som de hadde lånt fra

¹²³ Ibid. 123.

¹²⁴ Gilhus og Thomassen, *Oldtidens religioner*. 197.

¹²⁵ Ibid. 160.

veikryssaltrene.¹²⁶ Han beveget seg mellom ulike roller i en religiøs sammenheng, noe som skapte forvirring om rollen han hadde. I tillegg vet vi at lares augusti ble tilbedt i en delvis offentlig sammenheng, mens den samtidig var en del av *sacra privata*.

At Augustus egen genius skulle tilbes i alle byens nabolag var i utgangspunktet en vanskelig og farlige balansegang. Fordi dette lå i fare for å kunne tolkes som herskerkult, men ble likevel akseptert og forstått som ikketruende. Resultatet av Augustus tvetydige tilstedeværelse var at han greide å få innpass i mange ulike sammenhenger, og det uten at det oppsto konflikt. Noe av bakgrunnen for dette var at Augustus diskre ikke hadde gjort tilbedelsen av hans egen genius til statskult, nettopp for å unngå å skulle bli sammenlignet med hellenistisk herskerkult.¹²⁷

Keiserens periodiske tilstedeværelse

I tillegg til de faste påminnelsene om keiseren, må vi også huske de mer fleksible og periodiske tilstedeværelsene, i form av festivaler, teater, leker, matutdeling til befolkningen og så videre. Dette var på en annen måte, og i en kontekst der folk i fellesskap og aktivt, tok del i og ble eksponert for tilstedeværelsen. Teater, leker, hesteløp og dyrekamper ble arrangert for alle byens innbyggere, og dette var arenaer der keiseren og hans familie ofte var til stede selv og ble underholdt, og hvor folk kunne se keiserfamilien. I en festivalsammenheng organisert fra statlig nivå for alle byens innbyggere, som oftest med et religiøst innhold, kunne Augustus briljere med tilstedeværelse og symbolikk. Et spesielt godt eksempel på dette er feiringen av *Ludi saeculares* som ble arrangert i år 17 fvt. Augustus synlighet under denne spesielle feiringen underbygget hans posisjon som den ypperste, samtidig som han konstaterte ulikhetene i samfunnet for resten av befolkningen. En sentral side med Augustus sosialpolitikk var å vise en tydelig diskriminering, *discrimina ordinum*, og denne diskrimineringen kom ekstra godt frem i en arena-setting.¹²⁸

Ludi saeculares var en festival som i følge etruskisk tradisjonen skulle arrangeres på slutten av en *saeculum*, en 100-års periode, den de trodde var den lengste perioden for et menneskeliv. Augustus fikk tilpasset feiringen til år 17 fvt., ved å bevise at en *saeculum* egentlig varte i 110 år, og at den siste feiringen hadde foregått i år 126 fvt.- selv om dette ikke stemte. Feiringen i år 17 fvt. skulle markere at Roma og befolkningen nå gikk inn i en ny tid,

¹²⁶ Favro, *The urban image of Augustan Rome*. 235.

¹²⁷ Fishwick, *The imperial cult in the Latin West*, 1:1. 52.

¹²⁸ Mouritsen, *The freedman*. 91.

og at Augustus og hans familie var de rette til å representere staten.¹²⁹ Feiringen var storslått og varte i flere dager, og en av de viktige prosesjonene endte opp utenfor Apollon-tempelet, som også lå rett ved Augustus eget hus. Noe som var en påfallende og en helt tydelig markering av hans posisjon, og den mytologiske tilknytning han hadde til Apollon.¹³⁰ Der ble den kjente sekulær-hymnen som var skrevet av dikteren Horats sunget, samtidig som den plasserte Augustus inn i historien, som en del av nåtiden og fremtiden. Augustus konstruerte seg selv inn i en lang religiøs tradisjon, og la i tillegg feiringen til Apollon-tempelet som i følge myten var hans far. Det ble dermed tydelig markert at Augustus spilte på myten om hans tilknytning til Apollon.¹³¹ Som vi forstår så var Augustus spesielt god til å tilpasse og endre tradisjoner, og skrive om historien rundt dem til sin egen fordel. Han klarte å integrere seg selv inn i tradisjoner på måter som gjorde at det virket som om det var en naturlig fortsettelse.

Keiserkulten utenfor Roma

Den samme organiseringen, med veikryssaltere, vicomagistri-organisering og tilbedelse av keiserens genius, foregikk også i Pompeii og i andre italienske byer på samme tid, og kan sammenlignes med den som var i Roma.¹³² Jeg nevner Pompeii naturligvis fordi der har man gjennom utgravninger funnet altre og innskrifter som bekrefter organiseringen. Utover dette så var keiserkulten til stede i mange andre romerske provinser også. Det er interessant å se at også andre byer ble påvirket av hva som skjedde i Roma, selv om keiseren ikke var til stede på samme måte som han var i Roma. Kilder og bevis for at folk selv tilba keiseren er godt dokumentert, templer, innskrifter og dedikasjoner til keiseren vitner om dette. Dette styrker forståelsen for at folk ønsket å tilbe keiseren også på eget initiativ.¹³³ Augustus var absolutt til stede i det offentlige byrommet også utenfor Roma, og påminnet folk på hans tilstedeværelse, og kan ha vært en faktor for at folk tilba keiserens genius.

Ovid om larene

Til slutt i denne delen om keiserkulten vil jeg ha med tekstutdraget som jeg nevnte innledningsvis skrevet av Ovid, og som forteller om keiserens genius og larekulten i diktform.

¹²⁹ Favro, *The urban image of Augustan Rome*. 120.

¹³⁰ Ibid. 100.

¹³¹ Ibid. 120-121.

¹³² Ray Laurence, *Roman Pompeii : space and society* (London: Routledge, 1994). 41.

¹³³ Gradel, *Emperor worship and Roman religion*. 73.

Fasti 5.145-6: «The City has a thousand shrines to the Lares and the spirit of the leader who restored them. Every parish worships those three.»¹³⁴ Diktet er mer en slags hyllest av keiserens arbeid og gaver til nabolagene. At byen faktisk fikk tusen altre er selvsagt et litterært virkemiddel, som kan tolkes til at nå hadde byen fått et betydelig antall nye altre. Augustus skal ha gitt altre til flere nabolag selv, men langt i fra nabolag fikk dette i gave, og hvordan de ble delt ut er uklart.¹³⁵

Ovid skrev at hvert sogn, som vi må forstå i denne sammenhengen som hvert nabolag, tilber de tre (guddommene). De tre er lares augusti. Ovid publiserte dette verket trolig i år 8 evt., altså jobbet han med denne teksten midt under Augustus egen levetid.¹³⁶ Selv om Ovid diktet *fasti* på bestilling¹³⁷ og han benyttet seg av kunstnerisk frihet i sine beskrivelser om antallet byens larer, så er det tydelig at keiseren skulle kunne lenkes til denne religiøse tradisjonen og byens mange larealtre. Også på et litterært nivå. Tradisjoner var viktige for Augustus eget omdømme, som en person som var opptatt av tradisjoner. Det er interessant at Ovid skrev at byen hadde altre til larene og lederens ånd (*spirit*), for Ovid skrev at hele byen faktisk tilber keiserens genius (*geniumque* på latin). Dette til tross for at lares augusti hørte til under *sacra privata*. Prøvde han i denne teksten å fremstille Augustus som åpenbart en leder-genius? Dette diktet er nok et eksempel på uklarhet rundt keiserkulten. Hans nye altre satte kanskje standarden for hvordan de forventet at organiseringen skulle bli representert. Under er et bilde av *Belvedere*-altret og relieffet som viser Augustus som overrekker to lares augusti til det som trolig skal forestille to vicomagistri.

¹³⁴ Ovidius Naso, *Book 5*. 135.

¹³⁵ Lott, *The neighborhoods*. 105.

¹³⁶ Encyclopedia Britannica, s.v. «Ovid. Roman poet». 10.05.2017.

<https://www.britannica.com/biography/Ovid-Roman-poet>

¹³⁷ Wallace-Hadrill, *Romes*. 242-243.

3.4 *Compitalia*-festivalen

Ved å undersøke *compitalia*-festivalen nærmere kan vi samtidig forstå hvordan den fungerte samlende og inkluderende på mennesker og innbyggerne i nabolagene. Og at feiringen av *compitalia* må ha spilt en viktig rolle for samholdet mellom folk lokalt, på en positiv måte. Og som igjen gir oss mer forståelse for funksjonen som *vicomagistri* fikk i nabolagene.

Compitalia-festivalen ble avholdt hvert år rundt den 1. januar og varte i tre dager, og den ble da arrangert lokalt i hvert av nabolagene hvor folk feiret og hedret sine lokale *lares augusti* og det nye året.¹³⁹ Dette var helt klart høydepunktet for *compitalia*-kulten gjennom hele året, og engasjerte mange mennesker, og som sagt tidligere fikk slaver fri under feiringen av *compitalia*. At *compitalia*-festivalen ble organisert og var viktig for slaver og frigitte, og fattige borgere i det lavere sosiale sjiktet, må ha gjort dette til en svært omfattende og godt synlig feiring i de fleste nabolag i byen.¹⁴⁰ *Vicomagistri* ledet den lokale feiringen og det rituelle som hørte til kulten, og oppmerksomheter var rettet mot deres eget nabolag. I denne sammenhengen kommer det helt tydelig frem hvordan *vicomagistri*-organiseringen var knyttet til selve nabolaget med gjennomføringen av festivalen.

Compitalia-festivalen var en av mange offentlige festivaler som ble arrangert i løpet av året i Roma. Offentlig på den måten at *vicomagistri* som ledet den, hadde blitt valgt som representanter av lokalsamfunnet. Festivaler var selve hjerteslaget i det romerske samfunnet, og de preget rytmen på året. Festivaler hadde et tidsaspekt, da de ble gjentatt årlig eller sjeldnere, men ofte på samme tid på året, og romerne hadde ulike religiøse kalendere som holdt orden på festivalåret.¹⁴¹ *Compitalia*-festivalens innhold var naturlig nok knyttet nært opp til *lares* og veikryssaltrene i nabolagene som var deres hellige sted, da det var tilknytningen til et bestemt sted som var viktig for kulten.

Gjennomføringen av *compitalia*-festivalen

¹³⁸ Bilde hentet fra: Lott. *The Neighborhoods of Augustan Rome*. 105.

¹³⁹ John Scheid, «The Festivals of the Forum Boarium Area,» i *Greek and Roman festivals : content, meaning, and practice*, red. J. Rasmus Brandt og Jon W. Iddeng (Oxford: Oxford University Press, 2012). 292, Brill's New Pauly, s.v. «*Compitalia*.» 04.05.2017. <http://referenceworks.brillonline.com/entries/brill-s-new-pauly/compitalia-e303660>

¹⁴⁰ Lott, *The neighborhoods*. 35.

¹⁴¹ Jon W. Iddeng, «What Is a Graeco-Roman Festival?,» i *Greek and Roman festivals : content, meaning, and practice*, red. J. Rasmus Brandt og Jon W. Iddeng (Oxford: Oxford University Press, 2012). 15.

Vi vet lite om hvordan nettopp compitalia-festivalen ble gjennomført helt nøyaktig, men det vi vet generelt om romerske festivaler kan også benyttes for å forstå compitalia, ettersom de hadde en nokså gjennomgående karakteristikk. Romerske festivaler inneholdt guddommelighet, altere og prosesjoner, men i ulike former og sammensetninger.¹⁴² I tillegg bidrar relieffene på altrene tilknyttet vicomagistri-embetet, til å belyse noe av innholdet i compitalia-feiringen. Under kommer en kort gjennomgang av de viktigste elementene i gjennomføringen av compitalia-festivalen.

Vicomagistri var naturlig nok sentrale under feiringen av compitalia, og de fungerte da som prester. I tillegg kunne lokalbefolkningen delta i feiringen i sitt nabolag. Samlingen av mennesker rundt en felles kult, eller guddom, var det naturlige utgangspunktet for en romersk festival. Deltakerne samlet seg og deretter vandret i prosesjon gjennom nabolaget, og endte trolig opp ved veikryssaltret som var larekultens fokuspunkt og hvor det ble gjennomført ofringer. Den viktigste ofringen var *lustratio*, et offer som beskyttet og rensket nabolaget og innbyggerne som bodde der. Lustratio-ritualet begynte med at en gris ble ført gjennom nabolaget før den ble slaktet ved altret.¹⁴³ Fest og bespisning var også en viktig del av feiringen. Compitalia-festivalen var som den eneste vi vet om, sammen med saturnalia-festivalen, som hadde åpen bespisning for alle som ønsket å delta.¹⁴⁴ Feiringen varte som sagt i tre dager, men hvordan selve programmet var satt sammen vet vi lite om. Vi vet det var innslag i form av opptredener, konkurranser, musikk og dans, som var vanlige elementer i en romersk festival.¹⁴⁵ Det var trolig lokale variasjoner av disse innslagene under festivalen innenfor hvert nabolag, ettersom det var rom for å påvirke tilbedelsen av lare-kulten med egne tradisjoner, også til daglig, og med tanke på demografiske ulikheter som var å finne i hvert nabolag. Underholdningsinnslagene i de forskjellige nabolagene kunne for eksempel bli utført på ulike språk som følge av de forskjellige innbyggerne sine morsmål. Slike opptredener var viktige virkemidler for å kunne uttrykke nabolagets identitet og solidaritet.¹⁴⁶

Vicomagistri hadde muligheten til å bestemme hvordan de ønsket å arbeide med altrene og helligdommen innenfor sitt respektive nabolag. Veikryssaltrene var til sammen mange små helligdommer som ble tatt hånd om av mange ulike mennesker. Hvordan disse menneskene valgte å gjennomføre offer, og hvor store offer, kom an på personene og deres muligheter og

¹⁴² Ibid. 14.

¹⁴³ Lott, *The neighborhoods*. 36.

¹⁴⁴ Iddeng, «What Is a Graeco-Roman Festival?», 22-23.

¹⁴⁵ Ibid. 24.

¹⁴⁶ Lott, *The neighborhoods*. 36.

interesser. I tillegg var folk naturligvis selv påvirket av tradisjoner de selv hadde med seg hjemmefra, og de allerede eksisterende ordningene tilknyttet kulten i nabolaget.¹⁴⁷

Vicomagistris synlighet i byrommet

Gjennom compitalia-festivalen kom vicomagistri-embetet og prestskapet godt til syne i byrommet. At feiringen av compitalia var åpen for alle la grunnlaget for at innbyggerne enklere kunne integreres i nabolagets lokalsamfunn. Åpen bespisning for alle som ønsket å delta, senket også sannsynligvis terskelen for mange ulike mennesker til å delta. Compitalia-festivalen ble godt synlig i byrommet når deltakerne gikk i prosesjoner, og beveget seg gjennom de trafikkerte gatene i de dagene de feiret. En religiøs prosesjon i en allerede travel gate, stanset opp og paralyserte trafikken helt for en stund. Som også andre prosesjoner beveget den seg gjennom gatene mot et bestemt mål. Det var normalt å se prosesjoner som beveget seg gjennom gatene i Roma, dette kunne være begravelses-, bryllup-, kollegie- eller husholdseremonier som for en stund fikk alles oppmerksomhet rettet mot seg.¹⁴⁸

Prosesjonene tilknyttet feiringen av compitalia-festivalen må ha vært et viktig høydepunkt i denne feiringen, dette var et fast innslag der alle deltok og gikk samlet mot et mål. Vicomagistri som ledet prosesjonene hadde i denne sammenhengen muligheten til å få alles oppmerksomhet rettet mot seg, for en stund. Vicomagistri brukte i denne anledningen en toga praetexta, ettersom de optrådte som kultens prester. Denne togaen ble i utgangspunktet brukt av spesielle prester, og personer med høy status i samfunnet, og gav derfor trolig status blant frigitte.¹⁴⁹ Rollen som vicomagistri inntok som prester, kan trolig ha vært den mest innflytelsesrike og tillitsvekkende rollen de fikk gjennom embetet.

Ettersom hvert eneste nabolag feiret compitalia ble dette en tydelig manifestasjon av det lokalsamfunnet som preget nabolaget. Denne formen for feiring inkluderte også veldig mange mennesker som til vanlig ikke hadde noen fremhevet status, eller rom for å uttrykke seg og ta plass på en så markant måte i nabolaget som i denne sammenhengen, bidro også til å prege lokalsamfunnet. Under disse dagene møttes folk og feiret sammen i nabolaget, og dette var helt klart aktivitet som bidro til å skape samhold og fellesskap i nabolagene, i hvert fall blant

¹⁴⁷ Jörg Rüpke, *Religion of the Romans*, overs. Richard Gordon, Die Religion der Römer (Cambridge: Polity, 2007). 81.

¹⁴⁸ Jeremy Hartnett, «Nuisances on the Roman Street,» i *Rome, Ostia and Pompeii : movement and space*, red. Ray Laurence og David J. Newsome (Oxford: Oxford University press, 2011). 140.

¹⁴⁹ Brill's New Pauly, s.v. «Toga.» 05.05.2017. <http://referenceworks.brillonline.com/entries/brill-s-new-pauly/toga-e1216720>, toga praetexta er benevnelsen som brukes i den opprinnelige latinske teksten.

de som deltok. Noe som må ha vært ganske mange mennesker da vi vet at flesteparten som ofte deltok var mennesker fra det lavere sjiktet av samfunnet, slaver, frigitte og fattige frifødte borgere, og det var de som utgjorde de storparten av byens befolkningsmasse.¹⁵⁰

Synlighet og tilstedeværelse henger sammen, og vicomagistri var helt klart tydelig til stede i byrommet. Keiserens tilstedeværelse var likevel ikke entydig med veikryssaltrene og vicomagistri. Vicomagistri representerte også innbyggerne i nabolaget, og deres interesser.

3.5 Fleksibilitet i larekulten

Ettersom larekulten ble brukt og fungerte i flere ulike sfærer, lå det tydelig en fleksibilitet i kulten, noe som passet godt med de mange ulike nabolagene som utgangspunkt. Hvordan den ble organisert og lagt opp må tydeligvis ha variert fra nabolag til nabolag, da vicomagistri sine ønsker og forståelse av kulten var helt sentral. Dette speilet også naturligvis hvem det var som ble vicomagistri, innbyggernes kulturelle bakgrunn påvirket nok også kultens fremtoning i nabolagene. I tillegg hadde mange nabolag allerede før reorganiseringen, gamle religiøse tradisjoner i forbindelse med larekulten, og disse ble trolig flettet inn i den nye religiøse organiseringen.

Lares augusti ble knyttet direkte opp til keiserens person, på grunn av at hans tittel utover i hans tid som keiser ble ensbetydende med han som person. Jeg stilte spørsmålet om hvem det var som kunne ha egne lærer. Og vi ser at i det offentlige byrommet kunne ingen ha egne lærer fra Augustus tid, fordi det rommet fylte han selv. Lares augusti fikk en helt spesiell tilknytning til keiseren og vicomagistri det samme, en indirekte tilknytning vel og merke.¹⁵¹ At Augustus ble sammenlignet med det å være paterfamilias viser også en fleksibilitet i hva denne kulten kunne romme.

Vicomagistri-organiseringen skapte muligheter for integrering og samhold blant folk på lokalplan i byen, gjennom det religiøse arbeidet de gjorde lokalt. Organiseringen av larekulten skapte en felles arena som samlet innbyggerne mer enn å splitte dem. At det religiøse innholdet hadde et felles fokus, som var rettet mot en person tror jeg bidro til, om ikke direkte samhold, så i hvert fall et bedre fellesskap som hadde rom for integrering. Dette var en kult som passet alle, fordi den skulle overvåke og bringe lykke over nabolaget. Og ingen innbyggere eller immigranter ble heller bedt om å legge fra seg sine religiøse tradisjoner når

¹⁵⁰ Lott, *The neighborhoods*. 4.

¹⁵¹ Pollini, *From republic to empire* vol. 48. 313.

de kom til Roma. Immigrasjon og en stadig tilførsel av ulike nye mennesker inn til Roma, skapte en variert befolkningssammensetning og et behov for noe som kunne skape en felles identitet og et samhold blant befolkningen.

3.6 Delkonklusjon

Vicomagistri sitt religiøse arbeid og aktivitet i nabolagene bidro til å skape en felles arena og en bedre organisering av nabolagene, hvor mange av nabolagets innbyggere kunne delta, og dermed også integreres. Dette var en offentlig, men samtidig en lokal arena for innbyggerne, og som samlet sett kan ha påvirket til en bedre organisering av nabolagene. Fordi det religiøse arbeidet de utførte virket kontinuerlig gjennom året, det skapte en synlig aktivitet lokalt og det hadde en fast arena. I tillegg hadde altrene en gjennomgående lik symbolikk og struktur i alle byens nabolag. Vicomagistri-organiseringen ble flere ganger i løpet av året løftet frem gjennom aktiviteter i tilknytning til veikryssalteret og larene: årlig valg av nye vicomagistri, blomsterdekorering av larene, og prosesjoner og festival for nabolagets innbyggere. Organiseringen hadde et innhold som lå til rette for å skape et fellesskap.

Det er interessant at det ble mindre opprør i nabolagene, utover i keisertid.¹⁵² En bedre organisering av nabolagene i Roma var utgangspunktet for å unngå store opprør og uroligheter i byen. Det er derfor nærliggende å kunne anta at vicomagistri sitt arbeid kan ha bidratt til dette. Som en effekt av deres aktiviteter, ble innbyggere integrert og del av lokalsamfunnet. Likevel kan vi ikke si med sikkerhet at det jevnt over fungerte slik i alle byens nabolag. Og vi kan heller ikke vite helt hvordan en slik integrering fungerte i praksis, da mange faktorer var med å påvirket. For eksempel den demografiske sammensetningen i nabolagene, at mange innbyggere ikke identifiserte seg med organiseringen eller følte at den var fordelaktig. Rike frie borgere var kanskje de som tradisjonelt sett ikke var like nært knyttet til larekulten, og derfor heller ikke den nye organiseringen. Mitt utgangspunkt var å undersøke om vicomagistri kunne bidra til en bedre organisering i nabolagene og integrering av mennesker, men selvfølgelig er det mange flere religiøse aspekter rundt dette som burde vært med for å bedre kartlegge funksjonene og de mulige resultatene av deres religiøse arbeid.

Vi ser tydelig at samlet ble vicomagistri-organiseringen i Roma svært omfattende. Et delvis offentlig felles fokus i bylandskapet, og en klarere inndeling av nabolagene bidro til dette.

¹⁵² Gregory S. Aldrete, «Riots,» i *The Cambridge Companion to Ancient Rome* red. Paul Erdkamp (Cambridge: Cambridge University Press, 2012). 426.

Keiserens tydelige markerte tilstedeværelse i nabolagene var noe helt nytt i nabolagsammenheng. Det ble i større grad mulig for keiseren å trenge inn i nabolagene og komme ned på gateplan, og den stadige påminnelsen om keiseren gjennom lares augusti, var en svært god måte å vise seg i det offentlige byrommet på. Keiserkulten kommuniserte at nabolagene var under oppsyn, og at de var av interesse for keiseren.

4 Vicomagistri i byrommet

Vicomagistri organiserte og administrerte nabolagene lokalt. Det var gjennom deres arbeid at det oppsto en definisjon av hva et nabolag skulle være, og hvilke funksjoner det hadde. Det var helt klart et ønske om i større grad nettopp å definere den lavere delen av befolkningen sin plass i byen, og i samfunnet på en ny måte. Fattige, frigitte slaver og slaver utgjorde en stor del av befolkningen, og deres innflytelse og posisjon hadde stor innvirkning på Romas orden og dynamikk. Augustus delte inn byen på nytt i regioner og nabolag, som var utgangspunktet for å klare å skape en bedre orden i byen. Vicomagistri-embetet ble koblet til administreringen av nabolagene, og ble det nederste nivået av lokaladministrasjon i byen.

Jeg har delt dette kapittelet inn i to deler. I første del av kapittelet skal jeg presentere vicomagistri-organiseringen i sammenheng med byorganiseringen og administreringen av Roma under Augustus. Her skal jeg se nærmere på Augustus Roma-politikk som omhandlet byggevirksomhet, begrensninger av nabolagene, kort om Romas demografi og opprettelsen av pretorianergarden. En bygge- og reformpolitikk foregikk for fullt da samtidig som vicomagistri-embetet ble opprettet, og reorganiseringen av vicomagistri var en del denne politikken i byen. Videre skal jeg se nærmere på hvilke oppgaver vicomagistri hadde ansvar for gjennom embetet, og hvilken betydning de må ha hatt lokalt for innbyggerne i nabolagene.

I del to skal jeg se nærmere på vicomagistri-organiseringen i et byromperspektiv, som nevnt så skal jeg bygge videre på J. Bert Lott sin fremstilling i boken *The Neighborhoods of Augustan Rome*. Jeg skal derfor prøve å sette vicomagistri-embetet inn i en større romlig kontekst. Del to ser nærmere på hvordan byen, og da nabolagene, ble organisert og forstått, ved å se på det jeg har kalt *fysisk topografi* og *mental topografi*. Ser vi på disse faktorene i en sammenheng vil det kunne skape en utvidet forståelse for hvordan bylandskapet ble brukt, og videre hvordan vicomagistri-embetet fungerte i nabolagene.

4.1 Del I: Augustus og Roma

Augustus bypolitikk og administrasjon av Roma

Augustus startet allerede i 33. fvt. med forbedrende prosjekter i Roma by, for å opparbeide støtte blant byens befolkning, *plebs*. Agrippa¹⁵³ startet, på kommando fra Augustus, dermed med å forbedre veier, offentlige bygg, akvedukter og kloakkanlegg. Det som videre kjennetegner Augustus organisering av Roma, er at han profesjonaliserte og regulerte alle områder av byadministrasjonen. Dette betydde at administreringen av regionene og nabolagene også ble mer integrert i hverandre enn tidligere.¹⁵⁴ Bakgrunnen for den grundige reorganiseringen av byen og nabolagene, kan bare forstås i kontekst av problemene og urolighetene i senrepublikken. Mange av nabolagene og veikryssene hadde vært under kontroll av mer private aktører, og derfor vært sted for sosial uro og opprør. Nå ble de omgjort til et system for administrering av byen.¹⁵⁵ År 7 er kjent fra flere kilder som startpunktet for vicomagistri-organiseringen, men trolig skjedde reorganiseringen mer gradvis og ble til over flere år. I tillegg eksisterte mange av nabolagene fra før, så det var heller snakk om en tydeligere konsentrasjon av oppmerksomhet rettet mot nabolagene.

Augustus hadde mange pågående prosjekter rundt om i byen, dette var både nybygging, restaurering og forbedring av ulike forhold. Endringene skjedde gradvis og sakte, og man kunne godt kjenne igjen Augustus' bygg og tilskudd blant den allerede eksisterende arkitekturen i byen. Dette var tydelig keiserlig tilstedeværelse gjennom dekor og symbolikk på ny arkitektur. Alt dette tilsammen hadde stor påvirkning, endringene som ble utført virket logiske og ikke truende, og derfor fungerte denne byfornyelsen godt.¹⁵⁶ Behovet for forbedring av byen var absolutt til stede. Forbedring av veier og kloakksystemet var etterlengtet, og hadde ikke blitt prioritert av velgjørere inntil Augustus ble dominerende byggherre. Det gav rett og slett liten prestisje å bygge veier og kloakksystem!¹⁵⁷

¹⁵³ Agrippa var en av Augustus nærmeste medarbeidere. Store norske leksikon, s.v., «Marcus Vipsanius Agrippa.» 09.05.2017. https://snl.no/Marcus_Vipsanius_Agrippa

¹⁵⁴ Lott, «Regions And Neighbourhoods,». 171.

¹⁵⁵ *The neighborhoods*. 82.

¹⁵⁶ Favro, *The urban image of Augustan Rome*. 144.

¹⁵⁷ Elisha Ann Dumser, «The Urban Topography of Rome,» i *The Cambridge Companion to Ancient Rome*, red. Paul Erdkamp (Cambridge: Cambridge University Press, 2012). 136.

Mindre risiko for opprør

En viktig endring som ble gjort i forbindelse med organiseringen av nabolagene for å minske mulighetene for organisert opprør, var at Augustus reformer skilte nabolagsaktiviteter fra stemmeaktiviteter. Romas innbyggere, var fra republikken av delt inn i to kategorier administrativt. Den ene var befolkningen innenfor de 14 regionene, som var geografisk-administrativ og nært knyttet til nabolagene. Den andre kategorien var at alle byens borgere var delt inn i fire tribus, som fungerte som stemmekretser ved valg.¹⁵⁸ Disse to kategoriene av mennesker hadde derfor muligheten til å organisere seg på bestemte steder og i bestemte tidsrom, som igjen kunne føre til at politikere og opprørere kunne styre folkemassene til sin fordel, og få oppslutning. Det ble derfor nyttig å skulle skille disse to grupperingenes muligheter til å kunne samhandle slik at de ikke skulle kunne samle store befolkningsmasser i et eventuelt opprør mot keiseren.¹⁵⁹ Nabolagene ble dermed gjort til mange enheter og dette begrenset mulighetene for opprør.

Romas demografi

Roma hadde en befolkning som besto av mange ulike etnisiteter, og et ukjent antall forskjellige religiøse kulturer, og en svært høy befolkningstetthet. Befolkningen besto av mange ulike grupper. Dette kunne være borgere fra Roma, innbyggere uten borgerskap, immigranter som kunne være frie borgere (immigranter kunne både bli nye innbyggere eller velge å forlate byen senere), slaver eller frigitte, soldater eller tilreisende på kortere visitt (for eksempel sesongarbeidere, handelsmenn eller spesielle yrkesfolk). Størst var befolkningen i senrepublikken og under principatet.¹⁶⁰ Man kan si at byen var en smeltedigel av ulike kulturer som skapte et mylder av sammensetninger av ulike kulturer i de mange nabolagene. Det etniske mangfoldet i byen som helhet var trolig økende ved årtusenskiftet på grunn av tilreisende immigranter og importen av slaver inn til byen.¹⁶¹ Enten om det var innbyggere fra byen, innflyttere eller de som etablerte seg der for kortere perioder, så kunne de alle bli del av et felleskap i byen og i nabolagene. Funksjonene til nabolagene, som et overordnet felleskap, skulle bidra til det slik vi så i kapittel tre. Vicomagistri-organiseringen representerte selve nabolaget, både for innbyggerne og den overordnede byadministrasjonen, et religiøst

¹⁵⁸ Lily Ross Taylor, *The voting districts of the Roman Republic : the thirty-five urban and rural tribes*, vol. 20, Papers and monographs (American Academy in Rome, 1960). 3.

¹⁵⁹ Lott, *The neighborhoods*. 11.

¹⁶⁰ Claire Holleran, «The Street Life of Ancient Rome,» i *Rome, Ostia and Pompeii : movement and space*, red. Ray Laurence og David J. Newsome (Oxford: Oxford University press, 2011). 251.

¹⁶¹ Lott, *The neighborhoods*. 22.

felleskap og befolkningen, ettersom den besto av innbyggere som ble valgt fra nabolaget. Og det er den samlende og integrerende effekten nabolagene fikk, som er interessant når vi setter de i sammenheng med vicomagistri-organiseringen.

Pretorianergarden

I år 27 fvt. etablerte Augustus en stående hær i byen, for å øke sikkerheten rundt seg selv og for sikkerheten i byen. I år 14 fvt. var tre kohorter stasjonert inne i Roma, der hver kohort besto av 500 menn. Ettersom det ikke var vanlig å ha militære inne i byen, var de kledd i sivilt, med våpen og skjold. Augustus så det politiske virkemiddelet og viktigheten av å ha en hær i umiddelbar nærhet i maktens sentrum, så han holdt selv personlig styr på pretorianergarden.¹⁶² Å effektivt kunne slå ned på vold og opprør var avgjørende for at det ikke skulle blusse opp til noe mer. Private hærer gjorde også det samme i senrepublikken, på grunn av trusselen som den store befolkningsmassen kunne utgjøre hvis de samlet seg og gjorde opprør.¹⁶³ Kontroll og kontakt nede på nabolagsnivå kunne være med å motvirke at folk greide å samle seg i gjenger eller organisere opprør.

4.2 Vicomagistris administrative oppgaver

Lokaladministrasjonen besto ikke av innbyggere som hadde en høyere status enn de fleste andre innbyggerne, men av personer valgt fra nabolaget som hadde en status som var ganske utbredt blant befolkningen. Sveton skrev: «Han [...] bestemte at distriktene skulle sortere under årets embedsmenn som ble tatt ut ved loddtrekning til denne oppgave, kvarterene under ledere som ble valgt blant strøkets egne innbyggere.»¹⁶⁴ At nøkkelpersonene i byens lokaladministrasjonen besto av personer med lav sosial status, kan ha vært fordelaktig med tanke på den lokale organiseringen i nabolaget.

Hvert av nabolagene fungerte på et vis som en bydel, som kunne tilby innbyggerne flere tjenester. Innbyggerne forholdt seg til sitt nabolag og kunne dra nytte av de tjenestene og funksjonene som var i sitt nærområde. For vicomagistri hadde ansvaret for endel praktiske administrative oppgaver som kom innbyggerne til gode. Vicomagistri samarbeidet også med

¹⁶² Brill's New Pauly, s.v. «Praetorians.» 04.05.2017. <http://referenceworks.brillonline.com/entries/brill-s-new-pauly/praetorians-e1007440#>

¹⁶³ Isak Hammar, «Rolling Thunder: Movement, Violence and Narrative in the History of the Late Roman Republic,» i *The moving city : processions, passages and promenades in ancient Rome* red. Simon Malmberg, Ida Östenberg, og Jonas Bjørnebye (London: Bloomsbury Academic, 2015). 82.

¹⁶⁴ Suetonius Tranquillus, *Divius Augustus*. 94.

aedilene, som var på et nivå over dem i byadministrasjonen, og som hadde ansvar for å holde oppsyn i byen.¹⁶⁵ Sammen jobbet de med matforsyningen til befolkningen, og for å forhindre brann og kriminalitet. Reguleringen av kornutdeling til byens borgere var allerede påbegynt under Caesar i republikken, og ble videreført under Augustus. Hvem som hadde krav på korn, ble registrert ved å telle antall beboere i hvert hus, med en gjennomføring av det som ble kalt *census*.¹⁶⁶ Branner i den svært tettbebygde bebyggelsen i Roma, skapte ekstreme personlige, politiske og økonomiske konsekvenser. Vicomagistri hadde også ansvaret for vannforsyningen til nabolaget og innbyggerne, noe som betydde å holde oppsyn med fontener og vannposter.¹⁶⁷ Arkeologiske eksempler på dette har vi fra Pompeii, der vannposter var plassert ut med jevne mellomrom i nabolagene, slik at de var lett tilgjengelig for alle.¹⁶⁸ Bildet under viser hvordan en vannpost også kan ha sett ut i Roma, dette er tatt i Pompeii.

Figur 5. Typisk vannpost i Pompeii, i krysset mellom Via Consulare og Vicolo di Narciso.¹⁶⁹

Veikyssalteret som et element i byrommet skal jeg se nærmere på i del to i dette kapittelet. Sammen med de religiøse oppgavene vi har sett på tidligere så kan vi si at vicomagistri hadde et betydelig ansvar i sine respektive nabolag og at dette arbeidet var viktig for innbyggerne, og noe alle hadde interesse av at fungerte. Derfor vil jeg påstå at vicomagistri-organiseringen trolig spilte en viktig rolle for hverdagen til store deler av befolkningen i Roma.

¹⁶⁵ Lott, «Regions And Neighbourhoods,». 172.

¹⁶⁶ Neville Morley, «Population size and Social structure,» *ibid.* 38.

¹⁶⁷ Christer Bruun, «Water Supply, Drainage and Watermills,» *ibid.* (2012). 307.

¹⁶⁸ Laurence, *Roman Pompeii*. 44.

¹⁶⁹ Foto: Helene Spørck Sundt Hoel, Pompeii, november 2016.

4.3 Del II: Fysisk og mental topografi

Jeg skal nå presentere nabolagene, byrommet og vicomagistri ved å se på de gjennom to innfallsvinkler. Først den *fysiske topografien*. Hva består byen av og hva er byrommet? Her skal jeg se på nettverksteori, komponenter som var en del av byrommet, og hva et nabolag var. Deretter skal jeg se på den *mentale topografien*, det vil si, hvordan ble byen brukt og forstått? Hvordan ble det sosiale livet, eller den mentale topografien hos folk, påvirket av den fysiske byrommet? Ved å prøve å forstå samspillet mellom disse to tilnærmingene vil vi kunne si mer om hvordan presteskapet og embetet vicomagistri fungerte i nabolagene.

Først, hva menes med byrommet? Hva ligger i dette begrepet? I boken *The Moving City* beskrives det slik: Bevegelse former byrommet ved at det knytter sammen områder og monumenter, gjennom aktiviteter som foregår der. Dette kan være for eksempel kommersielle aktiviteter, folk som vandrer i gatene eller gjennom å vise makt og tilstedeværelse. Og motsatt, byen former også bevegelsen, gjennom dens topografiske struktur og bebyggelsen.¹⁷⁰ I Romas tilfelle handler dette først og fremst om å sette enkeltmonumenter inn i en analyse av kontekst og rom. For meg vil kommunikasjon mellom veikryssalteret, nabolagene og personene som var vicomagistri være utgangspunktet for en slik analyse.

Jeg skal som nevnt legge til et utvidet byromperspektiv til Lotts fremstilling av vicomagistri og veikryssaltrene. Ved å sette organiseringen inn i en større byromkontekst på måten som beskrives i avsnittet ovenfor. Jeg forsøker derfor i denne delen av kapittelet å vise at det kan være fruktbart og interessant å se på vicomagistri-embetet i en slik sammenheng. Ved å sette organiseringen inn i en byromkontekst og samtidig anvende nettverksteori kan vi undersøke enda flere nye aspekter ved vicomagistri. Begrepet topografi i en bysammenheng betyr å kunne beskrive byens terreng, hva den besto av, hva man kan orientere seg etter, og de ulike faktorene som kan kartlegges for å få oversikt og forståelse. Dette aspektet er viktig å forstå, for at vi skal kunne se for oss hvordan Roma var for folk som levde i antikken, og videre hvordan man orienterte seg og bevegde seg rundt i en antikk by.

¹⁷⁰ Malmberg, Östenberg, og Bjørnebye, *The moving city*. 1.

4.4 Fysisk topografi

For bedre å forstå hvordan antikke byer fungerte, og hvordan de var sammensatt, er det nyttig å se på byrommet og nabolagene gjennom nettverksteori. Jeg skal nå benytte meg av boken *Roman Urban Street Networks* av Alain Kaiser, presenterer teori og forskning om nettverksteori i et antikt-perspektiv. Denne teorien kan godt overføres til min problemstilling rundt nabolagene i Roma også. Nabolagene og veinettet i en antikk by er utgangspunktet for nettverksteorien, da disse skapte tilsammen ulike nettverk i Roma. Innenfor disse nettverkene fantes det variasjoner og nyanser som ikke kommer frem, om man ikke definerer hva disse elementene var. Jeg skal derfor først definere hva en gate og et nabolag er, i sammenheng med hverandre, disse var komponenter i byen og i et nettverk. I tillegg kommer andre fysiske komponenter, som også var del av byrommet.

Gatenettet.

Gatenettet i Roma besto av brede og smale gater, samt snarveier, smug og stier. Roma hadde ikke noe systematisk planlagt gatenett, fordi byen vokste frem organisk og utviklet et mer tilfeldig gatemønster. Dette ser vi godt på fragmentene fra *Forma urbis Romae*-kartet, der de ulike elementene, gatene, bebyggelsen, bakgårdene, og så videre, har varierende form og størrelse.¹⁷¹ De brede åpne gatene ble regnet som offentlige, her var det utsalg, folk brukte de som ferdselsvei ettersom det alltid var mye aktivitet i disse gatene, kjerretrafikken gikk gjennom dem, og de endte som regel opp på et sentralt sted i byen, en åpen plass eller i et veikryss. Dette var det romerne kalte en *via*, en bred gate der kjerretrafikk med opptil to kjerrer kunne passere hverandre i bredden. Disse gatene var minst 2,5 meter bred og rette. De smalere gatene ble kalt *vici*, og som også ble brukt om nabolag og veikryss. Dette henger trolig sammen med at i nabolagene var gatene smalere enn en *via*.¹⁷² All aktivitet ute i gatene ble utført for at også andre folk kunne ta del i det, det man gjorde ble lagt merke til, og man hadde muligheten til å vise seg frem. Her kunne alle ferdes og byrommet kunne benyttes til det man ønsket, så lenge det ble holdt i orden, og trafikken ikke stanset opp.¹⁷³ Det var i denne sfæren at vicomagistri også utførte sine religiøse ritualer ved veikryssalteret og var synlig til stede i byrommet. De enda smalere gatene ble ikke sett på som like offentlige, heller

¹⁷¹ Holleran, «The Street Life of Ancient Rome»,. 246-247.

¹⁷² Ibid. 247.

¹⁷³ Kaiser, *Roman urban street networks*. 45.

delvis privat, og aktiviteten her kunne være mer illegal, eller i hvert fall ikke noe man ønsket å dele åpenlyst med de andre innbyggerne i nabolaget.¹⁷⁴

Hva var et nabolag?

Nøkkelen til Augustus byorganisering var selve nabolaget, som også fra før var en helt egen lokal organiseringen, med egne magistrater og ritualer.¹⁷⁵ Hva et nabolag var i antikkens Roma kan defineres ganske presist, for det viser seg at dette var enheter med bestemte funksjoner og innhold. Rent definert var et nabolag, i en urban sammenheng, en samling hus ved siden av hverandre.¹⁷⁶ Et nabolag, *vicus*, omfattet altså boligene på hver side av gaten. Innbyggerne var en viktig del av dette og ble derfor kalt *vicini*. Det interessante med dette er at den generelle forklaringen på hva et nabolag var, refererte til bebyggelsen og deres innbyggere. Et nabolag var derfor en sosial enhet, samtidig som man kunne referere til den geografisk og fysisk.¹⁷⁷ Jeg har her hentet definisjonen på hva et nabolag er fra Lott som presenterer det som en sosial enhet, men han går likevel ikke videre inn i hvilke komponenter et nabolag besto av, og hvordan disse fungerte i sammenheng med det sosiale livet. Derfor skal vi nå se nærmere på komponentene som utgjorde Romas byrom.

Komponenter i byrommet

Romas byrom besto av en sammensetning av mange typer komponenter: landemerker, noder, veier, distrikter/nabolag og utkantstrøk av byen. Det er et poeng å kunne avgrense de ulike komponentene for seg, for enklere å kunne forstå hvordan byrommet fungerte med ulike sammensetninger av disse. Et landemerke var et stort monument, for eksempel en triumfbue eller et offentlig forum. Landemerker var ofte i det sentrale monumentale offentlige sentrum av Roma og mindre ute i nabolagene. Unntaket er veikryssaltrene som delvis var offentlige monumenter, som signaliserte presteskaper og keiseren i ett, men de fikk funksjon som noder, ettersom de var mindre i størrelse, hadde lokal tilhørighet og ble organisert lokalt. Noder er i denne sammenhengen et begrep i nettverksteorien som brukes om knutepunkter i by, eller det

¹⁷⁴ Ibid. 45.

¹⁷⁵ Wallace-Hadrill, *Romes*. 264.

¹⁷⁶ Lott, *The neighborhoods*. 13.

¹⁷⁷ Ibid. 14.

som skaper et knutepunkt på et sted, for eksempel et veikryssalter. Samlet skapte veikryssaltrene et gjennomgående og gjenkjennelig nettverk av noder i byen.¹⁷⁸

Nettverk av noder og gjenkjennelige veier var nettopp viktig, ettersom Roma var en stor by uten noen regulær og planlagt bystruktur. Roma var kjent i senrepublikken for å være en kaotisk by sammenlignet med andre store byer i middelhavsområdet. Utover i augusteisk tid fikk byen et mer ryddig innhold, tydelige landemerker, noder, bedre veier og organiserte distrikter. Alt dette forbedret byen og organiseringen av den i helhet, og skapte et klart minneverdig bybilde, og et bybilde med tydeligere gjennomgående elementer som folk kunne orientere seg etter.¹⁷⁹ Vicomagistri-organiseringen og aktiviteten som foregikk i nabolagene, *vicus*, og innenfor de nye distriktene, *regiones*, var del av en større organisering av byen. Nå skal vi se nærmere på et bestemt nabolag og elementene i dette nabolaget.

Eksempel på et nabolag

Det er få nabolag fra antikkens Roma vi kan se tydelige rester av når vi går rundt i byen i dag. Det kommer naturlig nok av at byen har levd videre, og endret seg opp gjennom tiden. Bygg har blitt gjenbrukt eller bygd over, nye gatenett har kommet til, og mye av det antikke har blitt ødelagt og/eller oversett. I tillegg har arkeologiske utgravinger ofte konsentrert seg om Romas sentrum, rundt forum og Palatin, og mindre om områdene der befolkningen som oftest bodde.¹⁸⁰ Det vi vet i dag om Romas nabolag er fra antikke tekster, eksempelvis Sveton som forteller om hva Augustus gjorde med nabolagene: «Han inndelte byens områder i distrikter og kvarterer[...]»¹⁸¹ Skriftlige antikke kilder forteller oss noe om hvordan rom ble oppfattet. I tillegg kommer forskjellige typer innskifter som er funnet rundt om i byen og antikke bykart. Kart spesielt er representasjoner av rom og viser hvordan mennesker i antikken gjenskapte rommet i byen. Arkeologiske utgravinger der det har vært mulig og funn av gjenstander, eksempelvis altere, bidrar til forståelse for hvor enkelte nabolag lå, hva de lå i tilknytning til, og kanskje noen av deres mer sentrale funksjoner. Og i tillegg kan objekter eller gjenstander være med å antyde den romlige praksisen i nettopp det bestemte området.¹⁸² Det var nabolag rundt om i hele byen der folk bodde, og som vi skal se kretset de ofte rundt en sentral plass, en travel gate, eller i tilknytning til en bestemt funksjon i området. Det vi vet om de smalere

¹⁷⁸ Kaiser, *Roman urban street networks*. 7-8.

¹⁷⁹ Favro, *The urban image of Augustan Rome*. 144.

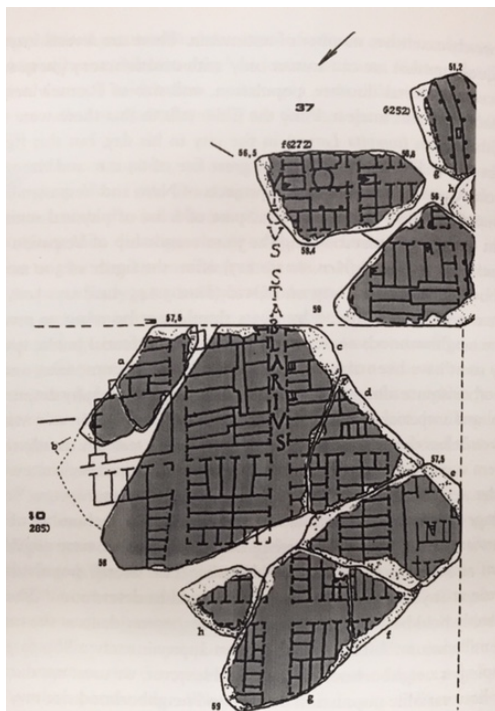
¹⁸⁰ Dumser, «The Urban Topography of Rome,». 131.

¹⁸¹ Suetonius Tranquillus, *Divius Augustus*. 94.

¹⁸² David J. Newsome, «Making Movement Meaningful,» i *Rome, Ostia and Pompeii : movement and space*, red. Ray Laurence og David J. Newsome (Oxford: Oxford University press, 2011). 7.

gatene, og at nabolagene var mindre typiske monumentale områder, gjør at vi også kan utelukke en del aktiviteter og elementer i dette byrommet.

Fragmentene av *Forma urbis*-kartet viser oss mange deler av byen som ellers ville ha vært ukjent, og disse fragmentene er kanskje en av de viktigste kildene til Romas antikke topografi. Spesielt er kunnskapen det kan gi om nabolagene, som stort sett er lite dokumentert eller beskrevet på annet vis. Navn på monumenter er sjeldent markert på kartet, men innskrifter som oppgir et nabolags navn underbygger at nabolagene var sentrale.¹⁸³ Nabolaget *Vicus Stablarius* er et eksempel på dette, et nabolag som lå mellom Pompeius-teateret og Tiberen, og som er et godt eksempel på hvordan et typisk nabolag i Roma kan ha vært. Fragmentene som viser *Vicus Stablarius* er spesielle ettersom de avbilder et område som lå utenfor det monumentale Roma, i et lite kjent område på Marsmarken, og som viser en sammensetning av ulike typer bygninger som trolig var vanlig også i andre nabolag.¹⁸⁴ Fragmentene viser også ulike komponenter i byrommet, og vi får med dette et bilde på hvordan veier og bygninger var organisert innenfor et nabolag.

Figur 6. Vicus Stablarius på den severiske marmorplanen.¹⁸⁵

¹⁸³ Lott, *The neighborhoods*. 16.

¹⁸⁴ Najbjerg, «Analysis».

¹⁸⁵ Bilde hentet fra: Lott, *The neighborhoods*. 16.

Fragmentene på bildet over av Vicus Stablarius viser oss flere gater, og langs med butikker og leilighetshus, *insulae*. Nabolaget var trolig større enn kun det som er bevart i fragmentene.¹⁸⁶ Ut mot veien er det vendt rom, i flere ulike størrelser, som ofte var kombinert butikk og bolig for den som hadde utsalg der. Utsalgene ligger på rekke og rad, nedover det som muligens var hovedgatene i dette nabolaget. Navnet på nabolaget er skrevet inn nedover den bredeste gata. Det var ikke vanlig å markere monumenter eller altere på forma urbis, men disse fragmentene er et eksempel hvor det faktisk er markert et monument som kan ha vært et veikryssalter ute i veikrysset. Dette kan ha vært et alter, fordi plasseringen passer godt med det vi vet, at det var ofte plassert i veikryss, og dette er også trolig et sentralt sted i nabolaget ettersom det er butikkrom ut mot gatene i området rundt alteret.

Figur 7. Bildet viser et mulig veikryssalter.

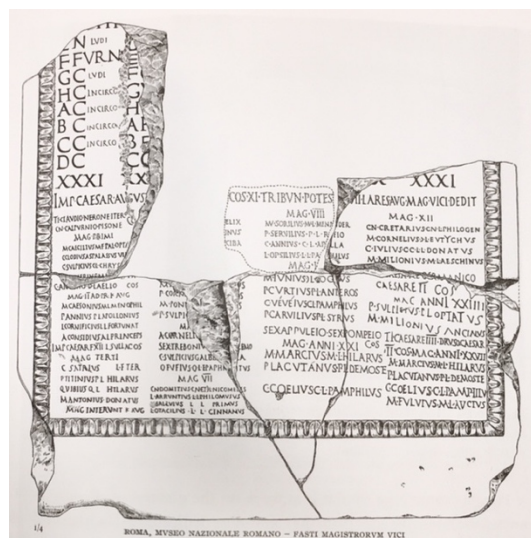
I flere nabolag er det også funnet embetslister, med navn over hvem som hadde vicomagistri-embetet til enhver tid i det bestemte nabolaget. Disse skal ha blitt plassert sentralt, og det kan godt tenkes at de for eksempel ble hengt opp på steder hvor også annen informasjon var tilgjengelig for forbipasserende. Et godt eksempel på nettopp dette er en embetsliste fra en vicus nedenfor Aventin-høyden, som ble hengt opp sammen med en kopi av den romerske festivalkalenderen.¹⁸⁷ Disse listene er gode kilder på at organisasjonen var operativ og synlig til stede i nabolagene. Denne embetslisten er fullstendig fra år 7 til 2 fvt., og deretter er det sporadisk opp til år 21 fvt. Her er et utdrag fra listen i år 1 fvt., som ble markert (i første setning) som magistri av det 7. året.:

¹⁸⁶ Lott, *The neighborhoods*. 16.

¹⁸⁷ Ibid. 196.

«mag(istri) VII
 Cn. Domitius Cn. et C. I(ibertus) Nicomedes
 L. Arruntius L.l(ibertus) Philomusus
 [L.] Salvius L. I(ibertus) Primus
 L.Otacilius L. I(ibertus) Cinnamus»¹⁸⁸

Embetslisten fortsetter videre med navn for hvert år. Disse fire personene hadde alle embetet samtidig, og de var alle frigitte personer, markert *libertus*.¹⁸⁹ I tillegg til dette kunne man også lese den frigittes tidligere eiers navn, for da en person ble frigitt tok han samtidig sin eiers navn.¹⁹⁰ Folk kunne da få et innblikk i hvem disse personene var og hvem som var deres patroner.

Figur 8. Eksempel på en embetsliste med navn og kalender.

4.5 Mental topografi

Mennesker skaper seg mentale kategorier på vandring gjennom rom. Vi kategoriserer steder etter visse mønstre. Dette må også ha vært tilfellet for Romas innbyggere. Vicomagistriorganiseringen var nok derfor en del av folks mentale topografi i bybildet.¹⁹¹ Dette oppsto når folk knyttet vicomagistri til bestemte steder og ulike noder, og gav dem et meningsinnhold. Og motsatt, at vicomagistri skapte steder med meningsinnhold for omgivelsene. Byrommet ble organisert ved at det fantes forventninger hos folk om hvordan det var organisert, og hva som hørte til hvor på ulike steder. Ettersom det ikke fantes noen offentlige gatenavn i Roma,

¹⁸⁸ Ibid. 195.

¹⁸⁹ Mouritsen, *The freedman*. 265.

¹⁹⁰ Ibid. 39.

¹⁹¹ Kaiser, *Roman urban street networks*. 47.

orienterte folk seg etter hvor ulike aktiviteter foregikk og hvor virksomheter holdt til.¹⁹² For eksempel samlet det seg ofte liknende butikkutsalg i et område, som var praktisk å skulle orientere seg etter.¹⁹³ Trolig gav folk selv gatene og stedene navn, for å kunne forklare for eksempel hvor man skulle møtes.

Den mentale topografien var knyttet til stedet man var på, og komponentene der; landemerker og noder, gater og nabolag. Jeg skal forsøke å knytte mental topografi til disse komponentene, for å komme nærmere inn på hvordan byrommet og bylandskapet ble brukt og forstått av folk som var til stede der, og som beveget seg i dette landskapet. Hvordan fungerte deres rolle i byrommet? Og hvordan kom den til uttrykk gjennom noder, i gatene og i nabolaget? Hvordan påvirket de ulike bykomponentene vicomagistri sin tilstedeværelse, og omvendt?

Noder

Veikryssaltrene var små noder i nabolagene som knyttet seg direkte opp til vicomagistri-embetet. At folk oppfattet og forsto disse altrene ulikt må også ligge til grunn. Selv om nodene var vanlige gjennomgående knutepunkt i byen, var det samtidig et lokalt knutepunkt, som hadde sitt særpreg og sin identitet i hvert nabolag, og som skulle skape fokus.¹⁹⁴ Nodenes funksjon gjorde at folk orienterte seg etter dem, og de ble et gjenkjennelig knutepunkt i nabolagene.¹⁹⁵ At veikryssaltrene signaliserte og skapte en lokal identitet knyttet til nabolaget, kan forstås ved at altrene også var noe mer enn bare et offersted. De ble også knyttet til vicomagistri-embetets ansvar for lokalsamfunnet, og det kan ha gitt altrene mer innhold enn kun som et alter. For vicomagistri var stedet der veikryssalteret sto en fysisk og permanent arena, og et sted de aktivt kunne bruke for å fremme arbeidet med embetet. Med alteret som utgangspunktet og stedet det sto på, ble også arbeidet deres påvirket av omgivelsene og byrommets karakter.

Noder varierte i størrelse, og kan deles inn i mikro- og makro-nivå i Roma.¹⁹⁶ Veikryssaltrene var på et mikro-nivå i sammenligning med andre større noder, og hadde dermed også andre strukturelle og sosiale roller. Disse små nodene ble en del av folks mentale topografi, fordi de

¹⁹² Holleran, «The Street Life of Ancient Rome», 247, ingen gatenavn: Kaiser, *Roman urban street networks*. 8.

¹⁹³ Ibid. 47.

¹⁹⁴ Kaiser, *Roman urban street networks*. 51.

¹⁹⁵ Favro, *The urban image of Augustan Rome*. 195.

¹⁹⁶ Jonas Bjørnebye, «Mithraic Movement: Negotiating Topography and Space in Late Antique Rome,» i *The moving city : processions, passages and promenades in ancient Rome* red. Simon Malmberg, Ida Östenberg, og Jonas Bjørnebye (London: Bloomsbury Academic, 2015). 229.

signaliserte ut og formidlet en identitet knyttet til nabolaget: de signaliserte noe religiøst tilknyttet selve stedet, de viste keiserens tilstedeværelse, og de ble knyttet til de personene som fungerte som vicomagistri. Den lokale identiteten tilknyttet veikryssaltrene ble skapt av innbyggerne i nabolaget, og aktiviteten som foregikk der. Folk som bodde i et nabolag ble knyttet til dette ene bestemte veikryssalteret, ikke alle de andre veikryssaltrene som var å finne i andre nabolag.

Det religiøse arbeidet som ble utført i tilknytning til alteret, hadde en klar meningsbærende funksjon, ved at det kommuniserte ut noe hellig tilknyttet stedet. Plinius den eldre skrev dette: «It is itself divided into fourteen regions, with 265 crossways with their guardian Lares.»¹⁹⁷ Det interessante med dette tekstutdraget er at han nevner veikryssene spesifikt. Veikryss i antikken hadde en spesiell betydning, og folk trodde at de ble vokter av ånder på stedet. På denne måten fikk altrene et meningsinnhold for folk. Det er vanskelig å si noe konkret om meningsinnholdet som folk la i veikryssaltrene, men vi kan anta at de hadde en annen betydning ute i byrommet enn det larene hadde i hjemmet. Tilknytningen som larekulten hadde til veikryssene fra gammelt av, var strategisk for etableringen av keiserkulten. Fordi keiserkulten ble koblet til en kult som hadde en lang tradisjon, og som bygget opp under Augustus religiøse politikk som handlet om å finne tilbake til gamle kulturer, for å gjenopprette de gamle religiøse tradisjonene.

Keiseren kontrollerte ikke direkte byrommet med keiserkulten til stede, men han viste sitt nærvær gjennom altrene, og gjennom symbolikken. Det kan det tenkes at inntrykket av keiseren ble mer positivt hos folk, siden vicomagistri-embetet var knyttet til lokalbefolkningen i hvert nabolag. Hvilket inntrykk folk hadde av keiseren er også umulig å vite, men det religiøse arbeidet som vicomagistri utførte ble indirekte koblet til keiseren, og kan ha skapt et inntrykk av en mer positiv tilstedeværelse. Sett fra vicomagistri sin side så kan den indirekte koblingen til keiseren ha gitt embetet mer tyngde og integritet lokalt.

Gater

Gatene var stedet hvor folk møttes spontant, ansikt til ansikt med hverandre daglig, uansett sosial status. Alle deler av befolkningen beveget seg i det samme byrommet, og dette må også ha hatt en påvirkning på en persons plass i det sosiale hierarkiet.¹⁹⁸ Hvordan man ble

¹⁹⁷ Plinius Secundus, *Libri III*, 352. Vers 66. 51.

¹⁹⁸ Hartnett, «Nuisances on the Roman Street,». 136.

oppfattet, og hvordan andre så en person, plasserte vedkommende inn i en sosial kategori. Gatene var som en scene hvor man kunne vise seg offentlig, spesielt viktig var dette kanskje for rike personer, og som ønsket å markere seg blant resten av innbyggerne.¹⁹⁹ I tillegg var det avgjørende hvordan man ferdet gjennom gatene; gikk man hurtig, hadde ikke folk tid til å konversere med hverandre, noe som en patron kanskje ønsket å vise at han hadde tid til sammen med sine klienter. Bekledningen til vedkommende viste også noe om hvem man var, eksempelvis kunne borgere bære toga. Gatene inneholdt sosiale funksjoner, og hierarkier, som folk måtte forholde seg til.

Nabolagets hovedgate(r) var den mest folksomme, og hvor folk kunne bevege seg gjennom nabolaget på enklest mulig måte. Det var denne gaten folk kom til, møttes og ruslet gjennom, lenger unna hovedgata var nabolagene som labyrinter av smug.²⁰⁰ Veikryssaltrene skal ha ligget i enden av nabolagets hovedgate, hvor en annen også sentral gate krysset den andre. Vicomagistri var derfor en fast del av bybildet, og den travle hverdagen i nabolagets hovedgate.

Som sagt skapte folk seg mentale kategorier etter hvert som de beveget seg gjennom gatene, og vicomagistri sin tydelige tilstedeværelse i nabolaget ble dermed en del av folks mentale kategorisering av byen. Den daglige aktiviteten gjennom deres religiøse arbeid må ha bidratt til dette. Vicomagistri besto i utgangspunktet av fire personer, og i tillegg hadde de fire ministri med seg. Det var vanlig at patroner var ute og gikk i gatene, med et følge av klienter og venner, for å vise sin status og integritet i samfunnet ovenfor andre innbyggere.²⁰¹ Det samme kan ha vært tilfelle med de som fungerte som vicomagistri, at også de hadde kunne ha et følge av folk som var involvert i embetet. Enten i form av en religiøs prosesjon, som vi har sett at pleide å foregå i sammenheng med feiringen av compitalia-festivalen. De kunne gå samlet til veikryssalteret, eller møtes der og sammen utgjøre en egen gruppe mennesker i byrommet, med en felles religiøs oppgave som ble utført til alles beskuelse. Vicomagistri må også ha vært på vandring rundt i nabolaget for å gjøre andre administrative oppgaver.

I en forlengelse av dette kan vi spørre oss om Augustus reorganisering av nabolagene og innholdet i dem bidro til en økt felles forståelse av hva byrommet skulle kunne brukes til? I nabolagssammenheng gav Augustus selv lærer til veikryssaltrene, og tok kontrollen over

¹⁹⁹ Ibid. 136.

²⁰⁰ Florence Dupont, *Daily life in ancient Rome*, Vie quotidienne du citoyen romain sous la République (Oxford: Blackwell, 1992). 144.

²⁰¹ Saller, *Personal patronage under the early empire*. 120.

veikryssene fra private aktører.²⁰² Byrommet og gatene hadde før Augustus blitt preget av private aktørers utsmykning, men etter år 7 fvt. ble det slutt på dekoreringen av bylandskapet av individuelle og private personer, og dette ble forbeholdt kun keiseren og medlemmer av hans familie.²⁰³ Augustus gjennomgående symbolikk på alle monumentene han satte opp, skapte et mer ensrettet og gjenkjennelig arkitektonisk uttrykk. Og keiserlig symbolikk kom også frem gjennom veikryssaltrene i gatene. Veikryssalteret var ikke glorifisering av enkeltpersoner, selv om vicomagistri selv satte opp altere for å få prestisje, men heller små offentlig monumenter for fellesskapet i nabolaget. Og derfor representerte vicomagistri i nabolaget noe som var godtatt fra keiserens side, samtidig som at de som holdt embetet var folk som hadde blitt valgt lokalt i nabolaget.

Tanken om et felleskap i nabolaget i denne sammenhengen må forstås som keiserens ønske om å kunne kontrollere hva som foregikk i det offentlige rommet. Jeg vil påstå at det med Augustus ble det skapt et overordnet system for hva som kunne bli uttrykt i byrommet. At det ikke lenger ble mulig for private personer å dominere i et område av nabolaget. Dette må ha skapt en forståelse for at det nå kun fantes en aktør som styrte mye av innholdet i byrommet. Vicomagistri-embetets rolle i nabolaget, på gatenivå, selvfølgelig viktig i forlengelsen av dette.

Nabolag

Til nå har vi sett på noder og gater som elementer innenfor nabolaget. Nå skal vi se nærmere på nabolaget i sin helhet, og hvordan nabolaget kunne fungere som en samlende og integrerende enhet for innbyggerne. For i ettertid ser vi at organiseringen av nabolagene hadde den effekten at den samlet befolkningen, det var en kulturell institusjon og skapte en tydelig lokal identitet.²⁰⁴ Som vi skal se så bidro vicomagistri-organiseringen til å uttrykke denne lokale identiteten gjennom sin tilstedeværelse. Nabolagene var samlingssteder hvor innbyggerne møttes og bodde, og som de også kunne identifiserte seg selv med kulturelt. Hvert nabolag hadde de funksjonene som innbyggerne trengte i dagliglivet. Fokuset rundt

²⁰² Lott, *The neighborhoods*. 81.

²⁰³ R. Don Miller, «Monumental Rome,» i *The Cambridge Companion to Ancient Rome* red. Paul Erdkamp (Cambridge: Cambridge: Cambridge University Press, 2013). 196.

²⁰⁴ Lott, *The neighborhoods*. 6.

nabolagene, ved at de ble delt inn i mange mindre enheter, som del av det offentlige administrasjonssystemet, gjorde at styresettet fikk en fornyet interesse for nabolagene.²⁰⁵

Tar vi utgangspunkt i hvordan byrommet beskrives i *The Moving City*, så bidrog aktiviteten som vicomagistri utførte til å knytte sammen områder og monumenter. Vicomagistri sitt administrative og religiøse arbeid, bidro dermed til å knytte nabolagene sammen til enheter. Selv om nabolagene ble en del av det offentlige byadministrative systemet i Roma, så hadde ikke det kunnet fungert uten noen fast aktivitet innenfor selve nabolaget, utført av de som bodde der selv. Vicomagistri sin rolle i nabolagene var en direkte forutsetning for at organiseringen skulle fungere og opprettholdes. Vicomagistri-embetet var en sosial organisering av mennesker, men den var og avhengig av byrommet for å kunne uttrykke seg, og nå ut til de andre innbyggerne som befant seg i det samme byrommet.

Vicomagistri sin tilstedeværelse i nabolagene ble påvirket av kommunikasjonen med de andre innbyggerne og menneskene som også var til stede. Kommunikasjonen oppsto av den stadige bevegelsen og forflytningen av forskjellige mennesker i sentrum av nabolaget hvor veikryssalteret var, og hvor vicomagistri selv var til stede. Tilstedeværende selv, eller indirekte gjennom alteret og larene. Og i tillegg den synlige tilstedeværelsen av vicomagistri, så forstår vi at vicomagistri-organiseringen var avhengig og påvirket av mange faktorer som ikke var knyttet til dem selv og som de ikke kunne kontrollere. Og at organiseringen må forstås i denne konteksten, som en organisering som fungerte i sammenheng med omgivelsene sine.

Roma var en smeltedigel av mennesker og kulturer. De ulike sammensetningene av befolkningstetthet, immigrasjon, forskjellige kulturelle, religiøse og språklige ulikheter påvirket nabolagene i Roma til å bli unike ulike kulturelle enheter.²⁰⁶ Denne lokale kulturelle identiteten kom blant annet til uttrykk gjennom vicomagistri-organiseringen. Spesielt tydelig gjennom veikryssaltrene som ble satt opp, og som reflekterte lokale identiteter, bekymringer og ambisjoner. Samtidig som de viste lojalitet til keiseren.²⁰⁷ Denne lokale kulturelle påvirkningen viser at nabolagene var egne enheter som ble knyttet sammen av de ulike menneskene som bodde der, og som uttrykte seg i byrommet både mentalt og fysisk.

²⁰⁵ Ibid. 5.

²⁰⁶ Karl Galinsky, «Continuity and Change,» i *A Companion to Roman religion*, red. Jörg Rüpke (Malden, Mass: Blackwell, 2007). 78.

²⁰⁷ Lott, *The neighborhoods*. 169.

Byrommet og alt det innebar påvirket vicomagistri, og omvendt må det ha påvirket omgivelsene. Hvordan kom deres rolle til uttrykk i nabolaget? Rollen de hadde må ha vært varierende på flere måter, selv om deres rolle i embetet i utgangspunktet var den samme for alle som tok det på seg. Personers integritet i nabolaget må vi tro var avhengig av om de kunne bli vicomagistri. De hadde blitt valgt til embetet, men om de ble sammenlignet med andre vicomagistri, andre frigitte, så kan enkeltpersoners rolle ha blitt påvirket av dette. På tross av dette så må vi tro at personene som ble vicomagistri hadde en viss integritet i nabolaget ettersom de var blitt en del av den offentlige byadministrasjonen. Lott skriver at forholdet mellom vicomagistri og selve nabolaget handlet om å konkurrere med andre magistri, tidligere og i andre nabolag, for belønninger i form av anerkjennelse og status som nabolaget kunne by på.²⁰⁸ Dette skriver han at handlet om den funksjonen som altrene hadde, at de kunne gi vicomagistri prestisje. Et kostbart alter kunne gi mer prestisje og anerkjennelse, sammenlignet med andre altere som hadde blitt satt opp i samme nabolag tidligere. Lott trekker dermed ikke inn stedet de sto på, eller det byrommet som omringet altrene. Vicomagistri sin rolle i nabolaget må sees i en større kontekst, den fungerte ikke kun mellom de som var vicomagistri selv. Selvfølgelig var altrene deres faste tilstedeværelse, men den sto samtidig i et byrom som var med å påvirket organiseringen.

4.6 Delkonklusjon

Vi har i dette kapittelet sett nærmere på hvordan plasseringen av veikryssalter og vicomagistris funksjoner ute i byrommet var sentralt for den fysiske topografien i Romas nabolag. Samtidig har vi sett hvordan dette må ha hatt en innvirkning på innbyggernes mentale topografi, altså innbyggernes oversikt og forståelse av byen. I delen mental topografi har jeg prøvd å nærme meg hvordan vicomagistri fungerte i sammenheng med noder, gater og nabolag. Veikryssalterne hadde en meningsbærende funksjon som religiøst og sosialt møtested og fungerte som fokuspunkt i nabolagene. Overordnet så bidro deres aktiviteter og tilstedeværelse i nabolagene og den lokale kulturen til en felles identitet. Romas topografi besto av et variert bylandskap som formet og påvirket hvordan byen ble brukt. Aktivitet bandt folk og sted sammen i byrommet.

²⁰⁸ Ibid.

5 Frigitte og sosial mobilitet

I dette kapitlet skal vi se nærmere på frigitte personers plass i samfunnet i Roma, og hvordan de ble integrert inn i et lokalt makthierarki, og hvilken rolle de hadde der. Dette for å forstå bedre hvilken type personer som trolig kunne bli vicomagistri. Disse personene var en del av sin patrons nettverk, og hadde allerede en etablert rolle i det miljøet de var en del av. Flesteparten av de som ble vicomagistri hadde tidligere vært slaver, og hadde derfor begrensede muligheter som frigitt. Det er interessant at vicomagistri-organiseringen ble en mulighet for frigitte personer spesielt, og at disse hadde muligheten til å gå inn i denne delvis offentlige administrative og religiøse rollen i nabolagene.

Den sosiale bakgrunnen til de som hadde vicomagistri-embetet kan være noe av grunnen for at de fikk tilgang til dette embetet. Som vi skal se, så var personene som ble vicomagistri allerede godt forankret i et omfattende hierarki av mennesker. Min påstand er derfor at det var strategisk å la disse personene dominere embetet, fordi de trolig var lojale mot sin patron, og de hadde blitt akseptert av lokalsamfunnet i nabolaget allerede. For frigitte var dette en tydelig markering av sin integrering lokalt, og noe som var positivt for deres eget rykte. Det ble en vinn-vinn situasjon for både frigitte som var aktuelle for embetet, og for å sikre en trygg og stabil organisering av nabolagene fra styresettet.

Vi skal først se nærmere på de frigitte som gruppe i samfunnet i Roma, hvem disse personene var, og hva som var karakteristisk med nettopp disse personene. Deretter skal vi se på hvordan sosial mobilitet fungerte og hvordan det var mulig. Og se på hvordan mennesker ble integrert inn i et nettverk, der alle hadde sin rolle grunnet sitt sosiale ståsted. Videre skal vi se på hvilke muligheter og fordeler embetet gav dem som hadde hatt det. Til slutt i kapitlet skal vi se nærmere på immigrasjonen av mennesker inn til Romas nabolag, og hvordan også disse ble integrert inn i lokalsamfunnet. Immigranter som kom til Roma har blitt nevnt tidligere i oppgaven, som et element i byens befolkning og i nabolagene. At nabolagene fikk et tydeligere fokuspunkt og en sterkere lokal identitet, gjennom vicomagistri sitt arbeid, var fordelaktig også for å kunne integrere nye innbyggere i nabolaget.

Vi vet at også frifødte borgere skal ha hatt vicomagistri embetet, spesielt det første året etter reorganiseringen i år 7 fvt., og også senere, men dette var i et klart mindretall. Jeg skal kun se på frigitte personer, og deres rolle som vicomagistri, da det er de frigitte som helt tydelig

dominerte embetet. Dette vet vi ut i fra tradisjonene som slaver og frigitte hadde til compitalia-kulten, og gjennom innskrifter på altere gitt av frigitte vicomagistri til nabolagene.

5.1 De frigitte som gruppe

Frie romere omga seg med slaver og frigitte mennesker til enhver tid. Det fantes mange ulike typer slaveforhold, men de som var i byen i en husholdning, *servi urbani*, hadde ofte et nærmere forhold til sin eier, og dermed større mulighet til engang å bli frigitt. Slaver som jobbet utenfor byen i for eksempel jordbruket eller gruver hadde omtrent ikke noen mulighet for frigjøring, og var ren arbeidskraft og forbruksvare.²⁰⁹ Eller som forfatteren Varro kalte dem: *talende redskap, instrumenti genus vocale*.²¹⁰ Selv om slaver og frigitte var personer med lav status og ofte lite anseelse, hadde de viktige funksjoner i samfunnet. Slavene holdt hjulene i gang, og var viktige ressurser i samfunnet, da samfunnet var avhengig av slavearbeid.²¹¹ Frigitte var viktige støttespillere og klienter for sine tidligere eiere, de var selve grasrota en patrons nettverk.

En frigitts liv ble formet mye av sin tidligere eier, da det var liten mulighet til å separere seg helt fra denne personen, også etter frigjøringen. Slaver ble i høy grad integrert inn i familien og kulturen der de holdt til, om de var del av en husholdning. Etter frigjøringen ble klienten sett på som en kvasi-sønn/-datter, og fikk så og si hele sin sosiale eksistens av patronen. Den frigitte tok patronens familienavn, noe som også inkluderte familiens ære og sosiale ståsted.²¹² For å kunne være en del av samfunnet og få støtte og hjelp av andre, var folk (uansett sosial status) helt avhengig av å ha et nettverk rundt seg, som besto av en patron (om man var klient), venner, slaver og andre allierte, i for eksempel laug og foreninger. Slik kunne folk hjelpe hverandre og utveksle tjenester. Uten dette sto man helt alene og hadde ingen mulighet til å få utrettet noe, da folk byttet tjenester seg i mellom både horisontalt og vertikalt i et sosialt nettverk.²¹³

Frigiving av slaver var så populært, omtrent 16 000 frigivninger i året under principatet, at det måtte ha restriksjoner. Dette var et høyt antall frigivninger for et samfunn som var helt

²⁰⁹ Christer Bruun, «Slaves and Freed slaves,» i *The Oxford Handbook of Roman Epigraphy*, red. Christer Bruun og Jonathan Edmondson (Oxford University Press, 2014). 611-612.

²¹⁰ Mouritsen, *The freedman*. 13.

²¹¹ Herrmann-Otto, «Slaves and freedmen,». 68.

²¹² Mouritsen, *The freedman*. 38-39.

²¹³ Saller, *Personal patronage under the early empire*. 15.

avhengig av slaver.²¹⁴ De sosiale reformene og politikken som Augustus førte overfor de frigjorte, reduserte likevel ikke elementet av frigjorte i samfunnet. En viktig begrensning som ble innført var at den som skulle frigjøres måtte være minst 30 år, men dette påvirket ikke antallet frigivninger, den hadde heller motsatt effekt. Ble man frigjort før man fylte 30, betydde det bare at frigivingen ikke var formelt gjeldende.²¹⁵ Personer som kunne bli frigjort, var heller ikke bestemt etter etnisk bakgrunn eller status. Vår tids idé om at det oppsto sammenstøt mellom ulike kulturer og etnisiteter, finner man ikke belegg for i antikken i denne sammenheng.²¹⁶ Det virker heller som at motivasjonen bak bestemmelsene var befolkningsvekst, uavhengig av bakgrunn.²¹⁷ Mange byer i tidlig keisertid opplevde en befolkningsnedgang, mens Romas befolkning holdt seg stabil på grunn av stadig nye borgere.²¹⁸ Veksten og økningen av antall frigjorte skapte ikke noen trussel for romerne på grunn av de ulike reformene Augustus innførte.

Augustus sosiale reformer strammet inn rettighetene og mulighetene til å bli frigitt formelt, gjennom en gradering av de frigitte, som hemmet deres muligheter. Mulighetene for sosial anerkjennelse ble dermed samtidig også innskrenket. Kollegier ble derfor arenaer for sosial anerkjennelse, og en måte frigitte mennesker kunne forbedre sitt rykte og sosiale status på.²¹⁹ Vicomagistri-embetet var nettopp en slik arena der frigitte hadde muligheten for å oppnå en bedre sosial status. Gjennom valg lokalt, ble frigitte satt til å ta på seg embetet, og jobbe for nabolaget. Hvem som ble valgt til dette må ha blitt påvirket av hvilken status man hadde i lokalsamfunnet. Ettersom en frigitt tok patronens familienavn og sosiale status, må det ha bidratt til å skape ulikheter mellom de frigitte lokalt. Det var derfor en avgjørende faktor hvilken familie man ble frigitt fra, og hvilke støttespillere og nettverk man var en del av.

Augustus' politikk ovenfor frigitte – sosiale reformer

Augustus hadde en ny politikk ovenfor slaver og frigitte. Dette var sosiale reformer som direkte berørte denne gruppen mennesker i samfunnet. Frigittes offentlige roller var godt

²¹⁴ Herrmann-Otto, «Slaves and freedmen,». 68.

²¹⁵ Mouritsen, *The freedman*. 85.

²¹⁶ Ibid. 86.

²¹⁷ Ibid. 87.

²¹⁸ Peter Garnsey og Luuk de Ligt, «Migration in Early-Imperial Italy: Herculaneum and Rome Compared,» i *Migration and mobility in the early Roman Empire*, red. Luuk de Ligt og Laurens Ernst Tacoma (Leiden: Brill, 2016). 72.

²¹⁹ Garrett G. Fagan, «Social Life in Town and Country,» i *The Oxford Handbook of Roman Epigraphy*, red. Christer Bruun og Jonathan Edmondson (Oxford University Press, 2014). 496.

etablert lenge før principatet, men under Augustus skjedde endel forandringer.²²⁰ Graderingen av frigitte mennesker gjorde at deres byborgerskap, ikke veide like tungt som en som var født fri.²²¹ Dette ble gjort for å ikke å blande høy og lav status. Det ble introdusert en gradering av status, som plasserte frigitte slaver på et passende sted i hierarkiet grunnet deres fortid. Dette for å rettferdiggjøre at frigitte slaver også skulle kunne få borgerskap, på lik linje med frie borgere. Et eksempel på dette er at frigitte slaver med borgerskap skulle sitte sammen med de fattige bakerst på teateret.²²²

Et annet sentralt aspekt ved de nye sosiale reformene var at slaver som skulle frigjøres, måtte *fortjene* å få friheten av sin eier. Reformene var lover og retningslinjer som slaveeiere måtte følge, i tilfelle han eller hun skulle frigjøre egne slaver.²²³ I tillegg skulle det redusere frigivningen av upassende slaver og begrense deres rettigheter.²²⁴ Veien mot å bli en fri person skulle være en slags samarbeidsprosess mellom slave og eier, og etter at slaven var blitt frigitt, fikk tidligere slave og eier et patron-klient forhold.²²⁵ Klienten sto også i en takknemmelighetsgjeld til sin tidligere eier, som gjorde at han i prinsippet aldri kunne bli en helt fri.

Slaver ble sett på med avsky og nedlatenhet av personer som var født fri, og de var for bestandig grunnet sin fortid underlegen frifødte, og slaver ble forstått å være på et lavere stadiet enn frie mennesker.²²⁶ Det er bred enighet om hva som lå til grunn for denne innskjerpingen, og hva som var motivene til Augustus, men det er samtidig få og svake argumenter som beskriver hvilken skade eller trussel denne gruppen hadde vært i senrepublikken. Argumentet om den farlige underklassen er tilbakevendende, men det sier oss fortsatt ikke noe mer om de frigitte mer spesifikt.²²⁷ Disse reformene berørte selvsagt også de personene som ble en del av *vicomagistri*-embetet. At frigitte ikke lenger kunne engasjere seg i statlige oppgaver eller ha statlige verv, gjorde at embetet må ha blitt ettertraktet som en fremtidsmulighet blant mange frigitte. Dermed skal vi nå se på hvilke oppgaver *vicomagistri* hadde ansvar for i nabolagene.

²²⁰ Mouritsen, *The freedman*. 249.

²²¹ Ibid. 91.

²²² Ibid. 91.

²²³ Sandra R. Joshel, *Slavery in the Roman world*, Cambridge introduction to Roman civilization (Cambridge: Cambridge University Press, 2010). 69.

²²⁴ Mouritsen, *The freedman*. 80.

²²⁵ Ibid. 52.

²²⁶ Ibid. 80.

²²⁷ Ibid. 81-82.

5.2 Sosial mobilitet og integrering

I romersk litteratur ble en frigitt ofte fremstilt som enten *den gode* eller *den slemme*. En slik fremstilling av disse menneskene, speilet også samfunnets oppfatning av de frigitte, eventuelt en patrons oppfatning. Den gode frigitte var takknemlig ovenfor sin patron for frigivelsen, og hadde hengivenhet til sin patron, i motsetning til den såkalt slemme.²²⁸ Den gode slaven visste hvordan man skulle oppføre seg, hvilken rolle han hadde og var en ressurs for patronen. Slaver ble ofte omtalt med negative assosiasjoner og kallenavn når man snakket om dem, eller skrev om dem. Å omtale dem som dumme, svake, kvinnelige (om menn), eller at de hadde et dårlig hode eller sinn var ikke uvanlig.²²⁹

Sosial mobilitet i det romerske samfunnet handlet først og fremst om at man kunne endre på sin opprinnelige sosiale status, klatre oppover på den sosiale rangstigen, og dermed oppnå et bedre sosialt ståsted, og en større integritet i samfunnet man var en del av. Utgangspunktet for enhver person var det sosiale nettverket de allerede var en del av. En slave som ble frigitt av sin eier, var et klart sprang til høyere status, og var en vanlig og gyldig endring av en slaves status. Dette var en vertikal endring, at man ble en del av en sosial gruppe med høyere prestisje. En frigitt persons status var likevel nederst på statushierarkiet, selv om de i prinsippet fikk en status som var lik en hvilken som helst fri borger.²³⁰ Ved å bli vicomagistri kunne man forbedre sin anseelse, få prestisje eller oppnå respekt av andre. Man hadde fortsatt lav status, men kunne utnytte slike mer abstrakte goder.

Vicomagistri-embetet gav personer økt sosial status, og var mest sannsynlig svært ettertraktet blant frigitte som hadde mulighet og interesse i å ta det på seg. Å ha en viss anseelse lokalt og ressurser selv lå til grunn. Å bli frigitt var målet for mange slaver, da de ble romerske borgere med nesten alle privilegier det innebar.²³¹ Likevel finnes det eksempler på slaver som ikke ønsket å bli frigitt, da garantert sosial og økonomisk sikkerhet var viktigere enn personlig frihet.²³² Statusen for frigitte var i utgangspunktet lavere enn en frifødt borger hadde, men det var muligheter å forbedre sin posisjon i det sosiale miljøet man var en del av, og oppnå mer autoritet og respekt.

²²⁸ Ibid. 59-60.

²²⁹ Ibid. 18.

²³⁰ Ibid. 66.

²³¹ Herrmann-Otto, «Slaves and freedmen,». 70.

²³² Ibid.

En frigitt beveget seg mellom to samfunn; patronens familie og husholdningen, som han/hun mest sannsynlig fortsatte å være en del av, og andre *liberti*, fra andre husholdninger som hadde lik erfaring, og sosial og politisk status som en selv. En frigitt kunne også velge å ikke fortsette å være del av patronens husholdning, hvis den økonomiske sikkerheten var god og man ønsket å stå mer selvstendig.²³³ Det betydde likevel ikke at man ikke lenger var en del av patronens nettverk. Med dette i mente forstår vi at mulighetene for en frigitt lå mye i hendene på patronen. Og dermed også mulighetene for å bli valgt til vicomagistri-embetet.

Inn i en maktstruktur

De som ble vicomagistri, må forstås som relativt vellykkede frigitte slaver, og som at de ble sett på som gode slaver. For den gode slaven kjente sin plass i sin patrons nettverk. De sosiale nettverkene som de ulike familiene i et nabolag skapte, dannet strukturer som alle innbyggerne måtte forholde seg til. Alle hadde sin plass i et sosialt nettverk ut i fra status og bakgrunn, og det regulerte dermed også folks posisjon i lokalsamfunnet som nabolaget var. Kollegiene som var vanlige tilslutninger for frifødte *plebs*, frigitte og slaver å være del av, regulerte også sosiale forskjeller for disse menneskene innad. I stedet for å strebe for likhet, så organiserte de seg på samme hierarkiske måte som det større samfunnet gjorde. Tanken om lagdeling på grunn av menneskers ulike status, var også å finne helt nederst på Romas sosiale rangstige.²³⁴ Nettverket av folk og hvor de sto i det, skapte en orden for de med en høyere status og anerkjennelse. Dette fungerte derfor effektivt med tanke på en regulering av befolkningen, at samfunnet var gjennomsyret av slike makthierarki skapte kontroll over mennesker med en lavere sosial status. Dette skapte på den ene siden kontroll, men også integrering av mennesker inn i sosiale nettverk, og i nabolaget der de holdt til. Dette fungerte også for de menneske som kom utenfra som immigranter til Roma.

Frigitte slaver ble klienter og koblet inn i patronens nettverk, og integrert i nabolaget på en helt ny måte enn tidligere. En frigitt person fikk en ny rolle som fri person, som en klient og som en borger i samfunnet. Oppførte man seg som den såkalt gode slaven, var veien til integrasjon sikret. Denne formen for integrasjon, et sted i makthierarkiet må også forstås som en form for tvang. For hvilke andre muligheter hadde man om man ikke ble en del av sin patrons nettverk? Neppe noen i det hele tatt, og man sto på bar bakke. Hele nettverkssystemet

²³³ Mouritsen, *The freedman*. 299.

²³⁴ Fagan, «Social Life in Town and Country,». 496.

var tuftet på utveksling av tjenester, og gjensidighet.²³⁵ En klient ville alltid stå i gjeld til patronen, for frigivingen spesielt, men også fordi man aldri kunne avslutte forholdet ved å si at man hadde gjort opp for seg, at man ikke skyldte patronen noe mer. Balanseringen av forholdet hvilte på nettopp dette, en usikkerhet mellom partene, spesielt fra klientens side, om han hadde gitt nok tilbake. Noe annet ville bli forstått som en fornærmelse.²³⁶ Denne formen for regulering av folks sosiale status og mulighetene deretter, fungerte godt fordi ingen unnslopp systemet, og ingen ønsket heller å minste sin integritet og beskyttelse. Patronen fikk utvidet klientnettverket sitt, mens klienten fikk en trygghet av å være en del av et nettverk.

Sikre og gode frigitte

Med det vi vet om maktstrukturer i samfunnet og i nabolaget fra de to foregående avsnittene, så forstår vi at dette systemet av mennesker og menneskers plass i det var ganske solid. Alle og enhver hadde sin plass i samfunnet på grunn av sin sosiale status. Det var også gjennom dette systemet at den gode frigitte kom seg frem, og trolig kunne bli valgt til vicomagistri. Det skulle derfor ikke være noen trussel i å velge disse personene lokalt, fordi de allerede før de var kommet så langt, mest sannsynlig var godt integrert i sin patrons nettverk, og var en del av et større nettverk også i nabolaget. Funksjonen til vicomagistri med tanke på deres sosiale ståsted og bakgrunn, var at de sto solid i sammenheng med sin patron. Disse personene hadde kommet gjennom nåløyet og blitt valgt, fordi de var godtatt og på riktig sted. Dette er antakelser jeg har tatt ifra teorien vi har om frigitte personer, men det må selvfølgelig ha variert også.

Vicomagistri-embetet kunne vise både integritet og synlighet i nabolaget. Dio Cassius' tekstutdrag fortelles oss en god del om hva vicomagistri skulle og kunne gjøre, men også interessant hva som var deres begrensninger:

[...] the *vici* acquired supervisors, whom we call *vicomagistri*. These were given the right to wear the dress of a magistrate and be attended by two lictors in the districts under their authority on certain days. The slaves previously under the aediles, whose job it was to save buildings which had caught fire, were transferred to them.²³⁷

At vicomagistri fikk rett til å bruke denne drakten, *toga praetexta*, og kunne ha et følge av to liktorer, var helt klart statussymboler for frigitte personer som holdt embetet. Likevel var retten de hadde til å bære toga og ha følge av liktorer begrenset til tid og rom. At Cassius

²³⁵ Saller, *Personal patronage under the early empire*. 15.

²³⁶ Ibid.

²³⁷ Cassius Dio, *Book 55*. Vers 8, 129.

faktisk påpeker dette er interessant fordi det differensierer helt klart vicomagistri fra andre typer presteskap. Dette var en viktig karakteristikk av presteskabet som det var verdt å påpeke. Bruken av toga praetexta var ellers kun forbeholdt personer med viktige funksjoner i samfunnet. Innad i nabolaget må dette ha skapt en tydelig differensiering mellom mennesker, og spesielt kanskje blant frigitte. Det er slike beretninger som forteller oss om det sosiale livet som faktisk foregikk gatene, men som er totalt umulig å forstå uten skriftlige kilder.

Vicomagistri-embetet gav ansvar og mulighet for magistratene til å kunne gi gaver til lokalmiljøet, som igjen virket positivt på en persons status.²³⁸ Disse gavene eller velgjerningene kunne være flere ulike ting, mest vanlig var det å gi et alter med navn og dedikasjoner til nabolaget. Eksempelvis ble det funnet et monument på Aventin-høyden med denne innskriften, oversatt fra latin: «Dedication to Vulcan of Augustan Tranquility and Augustan Stata Mater (i.e., mother goddess with stabilizing powers). P.Pinarius Thiasus and M. Rabutius Beryllus, leaders of the Vicus Armilustri, in the fifth year (set this up).»²³⁹ Dette er en dedikasjon til to guddommer fra år 3/2 fvt. Giverne dedikerte monumentet til gudene som skulle beskytte nabolaget mot brann, noe som igjen signaliserte at de hadde gitt monumentet på vegne av hele nabolagets, og ba om beskyttelse. Slike typer dedikasjoner er det funnet mange av, og var tydeligvis en vanlig måte å oppnå anerkjennelse på for det arbeidet man gjorde som vicomagistri.

At vicomagistri også kunne innta rollen som prester, gav helt klart status og anerkjennelse. Jeg vil påstå at ansvaret de hadde for lare- og keiserkulten og gjennomføringen av compitalia-festivalen var omfattende. De religiøse prosesjonene som vicomagistri gjennomførte i forbindelse med compitalia-festivalen gav vicomagistri, som nevnt tidligere, spesielt mye oppmerksomhet.

Videre muligheter embetet gav

Vicomagistri-embetet gav de som ble del av det, prestisje lokalt i nabolaget først og fremst. Alt avhang av utgangspunktet deres, som ble bestemt ut i fra patronen og hans situasjon. Funksjonen som embetet hadde, med muligheten til å kunne vise at man hadde ressurser til å ta det på seg, gav og prestisje. Et tenkt scenario for en lovlig frigitt som hadde hatt embetet kan ha vært slik: etter endt tjeneste som vicomagistri ville han kunne være en person med en

²³⁸ Bruun, «Slaves and Freed slaves,». 614-615.

²³⁹ Mika Kajava, «Religion in Rome and Italy,» ibid. 406.

forhøyet status og et bedret rykte. Nabolagets innbyggere ville kunne fortsette å se at den tidligere embetsmannen hadde gitt nabolaget et alter dedikert til larene. Hans barns status ville også ha blitt bedret, ettersom de nå var barn av en fri borger, og de hadde nesten like rettigheter som andre frifødte romere, unntaket var muligheter i senatet.²⁴⁰ De kunne bli del av patronens *familiae*, og akseptert som en borger på lik linje med de andre der, men likevel ha en marginalisert rolle grunnet sitt opphav.²⁴¹ Dermed hadde han klart å skape et bedre utgangspunkt for familien og etterkommerne. Veien videre for slike vet vi omtrent ingenting om, men deres engasjement lokalt gjennom vicomagistri-embetet endret fremtiden til etterkommerne.

En person som hadde hatt vicomagistri-embetet skulle derfor i teorien stå likt, eller eventuelt høyere enn de personene som da hadde embetet i nabolaget. En som var, eller hadde vært vicomagistri, fikk trolig høyere status blant de andre frigitte i samme nabolag. Ettersom vi vet at nabolagene var gjennomsyret av makthierarki skapt av de ulike familiene som bodde der, må statusen til frigitte i de ulike nabolagene ha variert. Og i tillegg blitt påvirket av demografiske ulikheter i forskjellige områder. Ønsket om å fremheve sin nye status, prestasjon og det å ha blitt del av den romerske **middelklassen** var ikke uvanlig blant frigitte i tidlig keisertid.²⁴²

5.3 Immigrasjon til Roma

Immigrasjonen av folk til Roma var stor, og det var en naturlig flyt av nye mennesker inn til byen, og dette igjen holdt innbyggertallet stabilt. Førindustrielle byer var avhengig av å ha immigranter for å holde befolkningen oppe, og fremmede var derfor et viktig demografisk element i befolkningen.²⁴³ Folk flyttet på seg, og nivået for mobilitet i Romerriket var sannsynligvis svært høy under principatet.²⁴⁴ Roma trakk til seg mange mennesker som enten ble værende permanent, eller bare for en sesong. Mulighetene i byen var mange, og godene man hadde som romersk borger lokket mange til byen. Spesielt var utdelingen av korn som sponset deler av levebrødet til folk, altså for voksne mannlige romerske borgere. Utdelingen ble i senrepublikken regulert av Cæsar, og senere Augustus, som justerte hvem som hadde

²⁴⁰ Christer Bruun, «Slaves and Freed slaves,» *ibid.* 605.

²⁴¹ Mouritsen, *The freedman.* 278.

²⁴² Bruun, «Slaves and Freed slaves,» 605, Lott, *The neighborhoods.* 169.

²⁴³ David Noy, *Foreigners at Rome : citizens and strangers* (London: Duckworth, 2000). 15.

²⁴⁴ Luuk de Ligt og Laurens E. Tacoma, «Approaching Migration in the Early Roman Empire » i *Migration and mobility in the early Roman Empire*, red. Luuk de Ligt og Laurens Ernst Tacoma (Leiden: Brill, 2016). 5.

krav på korn. Frigitte selv med godkjent frigiving, ble ekskludert.²⁴⁵ Mindre byer, som for eksempel Herculaneum, hadde ikke de samme mulighetene til å tilby migranter utenifra jobber, og de hadde heller ikke noen kornutdeling.²⁴⁶

Mot slutten av republikken begynte det å komme flere menneskegrupper fra områder som lå utenfor Italia. Jøder, grekere, egyptere og frygere (fra område i Lilleasia, dagens Tyrkia), var absolutt til stede. Og utover i keisertid kom også mange andre befolkningsgrupper til Roma, naturlig nok fra de mange romerske provinsene.²⁴⁷ Sveton forteller oss at både Caesar, og senere Augustus hadde offentlig underholdning på opptil flere språk.²⁴⁸ Dette forteller oss at kulturelle ulikheter påvirket nabolagene, og gjorde Roma til en by med kulturelle forskjeller.

Ønsket og behovet for å ha en viss kontroll over byens befolkning var nødvendig. Og urolighetene i nabolagene i senrepublikken var en svært sentral faktor for dette. Vi kan forstå at de sosiale reformene var ment for å bidra til kontroll, ved å se hvordan de påvirket frigivningen til å skulle bli mer gjennomtenkt. Befolkningen var svært sammensatt av mange ulike sosiale grupper, etnisiteter og religiøse tilslutninger. Å ha en identitet, enten om det var tilknyttet en religion eller en kultur var viktig for folk. Man tror at folk fortsatte å ha en separat identitet etter at de kom til Roma, at de beholdt sin kulturelle bakgrunn, om det så var språk, religion eller kultur, i tillegg til å bli en del av kulturen i Roma. Det er vanskelig å kartlegge om hvorvidt folk greide å opprettholde sin bakgrunn, ettersom det avhang av den demografiske bestanden av gruppen. Og om intensjonene til medlemmene i denne gruppa var den samme.²⁴⁹ Uansett søkte folk etter ulike tilslutninger der de kunne føle seg hjemme og finne tilhørighet. Det var dermed ikke noe fasitsvar på hvilke folk som ble integrert etter at de kom til Roma. Grupperinger er likevel et stikkord for å forstå hvordan folk fant sammen, noe overordnet felles brakte folk sammen, og lokale grupperinger oppsto.

Nabolagene og organiseringen av dem, fungerte som en overordnet tenkt felles gruppering for alle som bodde i samme nabolag. Hvert nabolag inneholdt igjen mindre grupperinger, som folk skapte gjennom felles interesser, behov og samhold. Hvor folk bodde i byen ble trolig påvirket av mange faktorer, eksempelvis økonomi, jobb og nettverk, men at folk valgte å bo (helst) i nærheten til noe de selv var en del av, er sannsynlig. Dette igjen dannet et

²⁴⁵ Morley, «Population size and Social structure,». 38-39.

²⁴⁶ Garnsey og de Ligt, «Migration in Early-Imperial Italy,». 11.

²⁴⁷ Claudia Moatti, «Immigration and cosmopolitanization,» i *The Cambridge Companion to Ancient Rome* red. Paul Erdkamp (Cambridge: Cambridge: Cambridge University Press, 2012). 78-79.

²⁴⁸ Suetonius Tranquillus, *Divius Julius*. Vers 39, side 45.

²⁴⁹ Noy, *Foreigners at Rome* . 158-159.

demografisk mønster, for opphopning av ulike grupperinger i bestemte områder. Folk som kom utenifra og skulle slå seg ned i byen kunne vite at i et bestemt område bodde for eksempel også andre som snakket gresk, at det fantes et jødisk samfunn, eller at tilbedelse av Isis-kulten var utbredt. Opphopning av slike grupperinger eksisterte, og kunne være med å prege hele områder. Likevel var det som en del av dette, viktig med en organisering av nabolagene og befolkningen på et slags overordnet nivå, på den måten at det var gjennomgående i alle byens nabolag. Trastevere-området i Roma var i tidlig keisertid kjent for at mange fremmede bodde der. Likevel var det ingen områder eller kvarterer som besto utelukkende av helt egne grupperinger. Romerne eller immigrantene var ingen måte homogene grupper, selv om immigranter kunne referere til sin etniske opprinnelse. Selv om vi kan kalle det etniske grupper, så var det innenfor disse igjen mange ulike kulturelle forskjeller. Og derfor var det de sosiale ulikhetene mellom menneskene i gruppen som bidro til differensiering.²⁵⁰

Vicomagistri sin tilstedeværelse greide å skape et fokuspunkt i nabolaget, og som også ble påvirket og styrt av nabolagets lokale identitet. Nabolagene uttrykte en egen identitet på grunn av menneskene som bodde der, og som kom til å sette sitt preg på nabolaget. Dette var fordelaktig for også å kunne integrere nye innbyggere inn i nabolagene. At nabolagene ble knyttet sammen av aktivitet som foregikk i byrommet, viser at også nye innbyggere kunne bli del av det lokalsamfunnet som nabolagene var. Fordi deres aktiviteter bidro til det samme. Integrering av mennesker inn i et miljø skapte også samhold, og en tanke om en felles identitet lokalt. Og når dette skjedde ble også nye innbyggerne del av den identiteten som preget nettopp det nabolaget, og som de nye innbyggerne hadde blitt del av.²⁵¹

Storparten av de som kom til Roma var trolig folk av plebsen. Og som vi vet var veikryssaltrene og aktiviteten knyttet til den ofte svært populær blant befolkningen i det lavere sosiale sjiktet. Derfor er det også nærliggende å tro at mange av de som immigrerte til Roma, og ble innbyggere i nabolagene, faktisk kunne identifisere seg med den aktiviteten som vicomagistri utførte.

²⁵⁰ Moatti, «Immigration and cosmopolitanization,». 88.

²⁵¹ Holleran, «The Street Life of Ancient Rome,».

5.4 Delkonklusjon

I dette kapitlet har vi sett nærmere på frigitte personers plass i samfunnet i Roma, og hvordan denne gruppen mennesker, etter at de var blitt frigitt, ble integrert inn i en maktstruktur i det romerske samfunnet. En slik maktstruktur fungerte kontrollerende ovenfor frigitte ved at de for det første ble underlagt sin patron, og dernest føyd inn i et nettverk av mennesker som ble organisert etter personenes sosiale ståsted. Personer som ble vicomagistri var trolig godt forankret i en slik struktur. Rollen vicomagistri spilte i det lokale makthierarkiet var den at de kunne kontrolleres av samfunnets etablerte struktur. Deres rolle var dermed under kontroll og forutsigbar for andre mennesker med en høyere sosial anseelse. Frigitte personers lave sosiale anseelse var dermed trolig fordelaktig for at embetet og organiseringen ikke ledet til splittelse og uroligheter slik det hadde gjort i senrepublikken. De som ble valgt trolig var lojale til embetet og sin patron fordi de ønsket å gjøre et godt inntrykk på lokalsamfunnet, ettersom frigittes muligheter ble innskrenket av blant annet Augustus sosialpolitikk. Frigitte personer utgjorde trolig ingen stor trussel mot styresettet og keiseren hverken sosialt eller politisk. Dette var et av få organiserte embeter som en frigitt person hadde muligheten til å ta på seg, og som gav dem prestisje. At noen personer potensielt kunne dominere et nabolag, og påvirke hvem det var som fikk bli vicomagistri er ikke usannsynlig.

6 Hovedkonklusjon

I denne oppgaven har jeg undersøkt hvilke funksjoner presteskapet vicomagistri fikk i Roma etter reorganiseringen i år 7 fvt. under Augustus. Og som vi nå ser så er det noen fellestrekk som skiller seg ut innenfor de ulike temaene jeg har tatt opp. Vicomagistri sin aktivitet lokalt, religiøst og administrativt, bidro trolig til å skape en felles arena i nabolagene. Veikryssaltrene fungerte som fokuspunkt, og uttrykte nabolagenes felles identitet, også utad. Vicomagistri bidro også til å skape et grunnlag for integrering av nye og allerede etablerte innbyggere i nabolagene. Ser vi på vicomagistri-organiseringen under ett, og hele byen med disse funksjonene lokalt, så er jeg overbevist om at den samlet skapte en bedre organisering av nabolagene, noe som igjen bidro til bedre kontroll over byens befolkning. Fellestrekkene slik jeg ser dem handler om at vicomagistri-organiseringen fungerte som en samlende faktor på innbyggerne i nabolagene.

Mot en bedre organisering av nabolagene

Jeg stilte innledningsvis i oppgaven spørsmålet om det er grunnlag for å påstå at vicomagistri sitt religiøse arbeid skapte en klarere organisering av nabolagene. At vicomagistri sitt religiøse arbeid bidro til dette gjennom arbeidet med keiserkulten tror jeg er sannsynlig, fordi den ble et svært dominerende element som var gjennomgående i alle byens nabolag. Keiserkulten i nabolagene var i tillegg til annen keiserlig arkitektur og symbolikk som var å finne i de mer sentrale områdene av Roma. Keiserkulten var en tydelig markering av at keiseren skulle oppfattes som viktig for byens befolkning. Keiserens tilstedeværelse gjennom kulten kommuniserte hans spesielle autoritet. Dette var en kontrast fra senrepublikken da de lokale elitene alle knivet om makt i lokalsamfunnet. Vicomagistri bidro til skape et bedre utgangspunkt for kontroll over befolkningen med keiserkulten, og en bedre kontakt med befolkningen på nabolagsnivå gav mindre rom for uroligheter.

Som vi har sett så var utgangspunktet for reorganiseringen av nabolagene skapt på bakgrunn av urolighetene som oppsto i nabolagene i senrepublikken. En klarere organisering hadde dermed som formål å unngå at uroligheter skulle kunne blusse opp og bre seg i byen. Det er derfor interessant å se at nabolagene i mindre grad ble sted for opptøyer fra Augustus tid og utover. Og dette til tross for at innbyggertallet i Roma under Augustus og principatet trolig var på sitt høyeste, og at det i stor grad var en strøm av nye mennesker som immigrerte inn til

byen, og inn i nabolagene.²⁵² Roma var den største byen i hele middelhavsregionen, og bare det å gå fra den ene siden av byen til den andre tok lang tid. Dette var et nytt fenomen i tidlig keisertid, da en by som regel kunne krysses i løpet av kort tid.²⁵³

Opptøyer i Roma var også gjennomgående fra republikken til sent utpå 300-tallet evt., men vi vet at karakteren og utgangspunktet for opptøyene endret seg med tiden. I senrepublikken hadde nabolagene og *forum romanum* vært sted for opptøyer, uroligheter og lite kontroll. Urolighetene ble normalt startet og manipulert av den lokale eliten. Under Augustus og i tidlig keisertid var det fortsatt vanlig at byens innbyggere, plebsen, hadde protester mot keiseren. Forskjellen var at dette ofte skjedde i forbindelse med offentlige underholdningsarrangement og ikke i nabolagene. Det var tradisjon for at teater og sirkus var arenaer for demonstrasjoner, og det fortsatte også utover i keisertiden. Under arrangementer her ble det skapt en taus forståelse fra keiserens side om at det var mulig og lov for tilskuerne å ha en oppførsel og kritikk som normalt ikke ville bli tolerert. Dette var stort sett ikke-voldelige opptøyer, og en endring i karakter og sted fra senrepublikken.²⁵⁴

Vicomagistri i byrommet

På hvilken måte kan det være fruktbart å forstå vicomagistri i et byromperspektiv? Ved å se på vicomagistri med utgangspunkt i fysisk og mental topografi, har jeg satt vicomagistri inn i et byromperspektiv. Byrommet var stedet hvor mennesker kommuniserte sammen, og skapte sosial hierarkier mellom seg og andre som følge av forflytning og aktivitet i det samme byrommet. De fysiske elementene i det samme byrommet kommuniserte ut ulike betydninger som ble tolket av menneskene som var i byrommet. Det fysiske og det mentale påvirker hverandre, og er samtidig lenket sammen. Disse fenomenene fungerer naturlig nok på samme måte i dag, mellom mennesker og det byrommet som vi og beveger oss i.

Romas bylandskap var variert og besto av mange nabolag, og sentrale områder som begge var sammensatt av mange ulike komponenter. Mange av disse var i de mer sentrale strøkene, store monumenter, bygd av keiseren, som hadde et statlig preg og en tydelig offentlig funksjon. Denne typen bebyggelse og omgivelser kunne ikke på samme måte som i nabolagene skape en lokal identifisering for byens innbyggere. Om vi sammenligner disse

²⁵² Holleran, «The Street Life of Ancient Rome,». 251.

²⁵³ Laurence, «Towards a History of Mobility,». 181.

²⁵⁴ Aldrete, «Riots,». 426-427.

med områdene utenfor de offentlige områdene, nemlig nabolagene, var bebyggelsen der mer kaotisk og mindre offentlig preget, og det var her storparten av befolkningen oppholdt seg og bodde. Den offentlige bebyggelsen og monumentene signaliserte tydelig keiseren og staten, og var ment for beskuelse og beundring. Og som skapte ryktet om Romas storslagenhet langt utenfor dets bymurer. Veikryssaltrene, som var små monumenter med keiserlige motiv, og var ikke på samme måte dominerende i bybildet. Disse relativt små nodene spredd utover hele byen, kommuniserte med befolkningen på et annet nivå. Veikryssaltrene var ment for innbyggerne og det lokale livet i nabolagene. Her var det rom for små aktører og underkulturer. Veikryssaltrene samlet folk og nabolag, for de skulle ikke beskues, respekteres og imponere, på samme måte som de store offentlige monumentene med tung symbolikk var ment å gjøre. Derfor tror jeg at disse små lokale og offentlige monumentene fungerte godt som integrerende elementer, ettersom de hadde rom for lokal påvirkning. Ulike elementer i byrommet hadde ulik betydning, funksjon og påvirkningskraft, og ulikt potensiale for å bli påvirket.

Vicomagistri-organiseringen, nabolagene, og nabolagsreligion fungerte som kulturelle institusjoner og som del av et administrativt system. Vicomagistri-organiseringen skal ha fungert helt til slutten av Vestromerriket.²⁵⁵ Den lange levetiden til organiseringen vitner om en viktig funksjon i Roma by siden reorganiseringen under Augustus. Den gjennomgående organisatoriske oppbyggingen i hvert nabolag i hele byen tror jeg var avgjørende for vicomagistri helt fra starten.

²⁵⁵ Lott, *The neighborhoods*. 6.

Kilder og litteratur

Antikke kildetekster

Cocceianus Cassius, Dio, «Book 55.» I *The Augustan settlement : (Roman history 53-55.9)*, redigert av John Rich (Warminster: Aris & Phillips, 1990).

Ovidius Naso, Publius. «Book 5.» I *Ovid's Fasti : Roman holidays*, redigert av Betty Rose Nagle. Bloomington, Ind: Indiana University Press, 1995.

Plinius Secundus, Gaius. «Libri III.» I *Natural history : in ten volumes : 2 : Libri III-VII*, redigert av Harris Rackham, W. H. S. Jones og D. E. Eichholz. Cambridge, Mass: Harvard University Press, 1942.

Suetonius Tranquillus, Gaius. «Divius Augustus.» Oversatt av Henning Mørland. I *De Vita Caesarum (Romerske Keisere)*. Oslo: Aschehoug, 1974

Suetonius Tranquillus, Gaius. «Divius Julius.» Oversatt av Henning Mørland. I *De Vita Caesarum (Romerske Keisere)*. Oslo: Aschehoug, 1974.

Litteraturliste

Aldrete, Gregory S. «Riots.» I *The Cambridge Companion to Ancient Rome*

redigert av Paul Erdkamp. Cambridge: Cambridge: Cambridge University Press, 2012.

Bendlin, Andreas. «The Urban Sacred Landscape.» I *The Cambridge Companion to Ancient Rome*, redigert av Paul Erdkamp. Cambridge: Cambridge: Cambridge University Press, 2013.

Bjørnebye, Jonas. «Mithraic Movement: Negotiating Topography and Space in Late Antique Rome.» I *The moving city : processions, passages and promenades in ancient Rome* redigert av Simon Malmberg, Ida Östenberg og Jonas Bjørnebye, 361. London: Bloomsbury Academic, 2015.

Bruun, Christer. «Slaves and Freed slaves.» I *The Oxford Handbook of Roman Epigraphy*, redigert av Christer Bruun og Jonathan Edmondson: Oxford University Press, 2014.

———. «Water Supply, Drainage and Watermills.» I *The Cambridge Companion to Ancient Rome*, redigert av Paul Erdkamp. Cambridge: Cambridge: Cambridge University Press, 2012.

Cassius Dio, Cocceianus. *Book 55*. oversatt av John Rich. *The Augustan settlement : (Roman history 53-55.9)*. redigert av John Rich Warminster: Aris & Phillips, 1990.

de Ligt, Luuk, og Laurens E. Tacoma. «Approaching Migration in the Early Roman Empire». I *Migration and mobility in the early Roman Empire*, redigert av Luuk de Ligt og Laurens Ernst Tacoma. Leiden: Brill, 2016.

Dowden, Ken. *Religion and the Romans*. Classical world series. London: Bristol Classical Press, 1992.

Dumser, Elisha Ann. «The Urban Topography of Rome.» I *The Cambridge Companion to Ancient Rome*, redigert av Paul Erdkamp. Cambridge: Cambridge: Cambridge University Press, 2012.

- Dupont, Florence. *Daily life in ancient Rome. Vie quotidienne du citoyen romain sous la République*. Oxford: Blackwell, 1992.
- Fagan, Garrett G. «Social Life in Town and Country.». I *The Oxford Handbook of Roman Epigraphy*, redigert av Christer Bruun og Jonathan Edmondson: Oxford University Press, 2014.
- Favro, Diane. *The urban image of Augustan Rome*. Cambridge: Cambridge University Press, 1996.
- Fishwick, Duncan. "Augustus and the Cult of the Emperor." *Studia historica. Historia antiqua*, no. 32 (2014): 47-60.
- . *Cult places and cult personnel in the Roman empire*. Farnham: Ashgate, 2015.
- . *The imperial cult in the Latin West : studies in the ruler cult of the western provinces of the Roman Empire : 1:1*. Vol. 1:1, Leiden: Brill, 1987.
- Galinsky, Karl. *The Cambridge companion to the Age of Augustus*. Companion to the Age of Augustus. Cambridge: Cambridge University Press, 2005.
- . «Continuity and Change.». I *A Companion to Roman religion*, redigert av Jörg Rüpke. Malden, Mass: Blackwell, 2007.
- Garnsey, Peter, og Luuk de Ligt. «Migration in Early-Imperial Italy: Herculaneum and Rome Compared.». I *Migration and mobility in the early Roman Empire*, redigert av Luuk de Ligt og Laurens Ernst Tacoma. Leiden: Brill, 2016.
- Gilhus, Ingvild Sælid, og Einar Thomassen. *Oldtidens religioner : Midtøstens og Middelhavsområdets religioner*. Oslo: Pax, 2010.
- Gradel, Ittai. *Emperor worship and Roman religion*. Oxford classical monographs. Oxford: Clarendon Press, 2002.
- Hammar, Isak. «Rolling Thunder: Movement, Violence and Narrative in the History of the Late Roman Republic.». I *The moving city : processions, passages and promenades in ancient Rome* redigert av Simon Malmberg, Ida Östenberg og Jonas Bjørnebye, 361. London: Bloomsbury Academic, 2015.
- Hartnett, Jeremy. «Nuisances on the Roman Street.». I *Rome, Ostia and Pompeii : movement and space*, redigert av Ray Laurence og David J. Newsome. Oxford: Oxford University press, 2011.
- Herrmann-Otto, Elisabeth. «Slaves and freedmen.». I *The Cambridge Companion to Ancient Rome*, redigert av Paul Erdkamp. Cambridge: Cambridge: Cambridge University Press, 2013.
- Holleran, Claire. «The Street Life of Ancient Rome.». I *Rome, Ostia and Pompeii : movement and space*, redigert av Ray Laurence og David J. Newsome. Oxford: Oxford University press, 2011.
- Iddeng, Jon W. «What Is a Graeco-Roman Festival?». I *Greek and Roman festivals : content, meaning, and practice*, redigert av J. Rasmus Brandt og Jon W. Iddeng. Oxford: Oxford University Press, 2012.
- Joshel, Sandra R. *Slavery in the Roman world*. Cambridge introduction to Roman civilization. Cambridge: Cambridge University Press, 2010.
- Kaiser, Alan. *Roman urban street networks*. Routledge studies in archaeology. New York: Routledge, 2011.
- Kajava, Mika. «Religion in Rome and Italy.». I *The Oxford Handbook of Roman Epigraphy*, redigert av Christer Bruun og Jonathan Edmondson: Oxford University Press, 2014.
- Laurence, Ray. *Roman Pompeii : space and society*. London: Routledge, 1994.
- . «Towards a History of Mobility in Ancient Rome (300 BCE to 100 CE).». I *The moving city : processions, passages and promenades in ancient Rome*

- redigert av Simon Malmberg, Ida Östenberg og Jonas Bjørnebye, 361. London: Bloomsbury Academic, 2015.
- Laurence, Ray, og David J. Newsome, red. *Rome, Ostia and Pompeii : movement and space*. Oxford: Oxford University press, 2011.
- Lott, John Bert. *The neighborhoods of Augustan Rome*. Cambridge ; New York: Cambridge ; New York: Cambridge University Pr, 2004.
- . «Regions And Neighbourhoods.». I *The Cambridge Companion to Ancient Rome*, redigert av Paul Erdkamp. Cambridge: Cambridge: Cambridge University Press, 2013.
- Malmberg, Simon, Ida Östenberg, og Jonas Bjørnebye, red. *The moving city : processions, passages and promenades in ancient Rome* London: Bloomsbury Academic, 2015.
- Miller, R. Don. «Monumental Rome.». I *The Cambridge Companion to Ancient Rome* redigert av Paul Erdkamp. Cambridge: Cambridge: Cambridge University Press, 2013.
- Moatti, Claudia. «Immigration and cosmopolitanization.». I *The Cambridge Companion to Ancient Rome*
- redigert av Paul Erdkamp. Cambridge: Cambridge: Cambridge University Press, 2012.
- Morley, Neville. «Population size and Social structure.». I *The Cambridge Companion to Ancient Rome*, redigert av Paul Erdkamp. Cambridge: Cambridge: Cambridge University Press, 2013.
- Mouritsen, Henrik. *The freedman in the Roman world*. Cambridge: Cambridge University Press, 2011.
- Newsome, David J. «Making Movement Meaningful.». I *Rome, Ostia and Pompeii : movement and space*, redigert av Ray Laurence og David J. Newsome. Oxford: Oxford University press, 2011.
- Noy, David. *Foreigners at Rome : citizens and strangers*. London: Duckworth, 2000.
- Ogilvie, R. M. *The Romans and their gods in the age of Augustus*. Ancient culture and society. London: Chatto & Windus, 1969.
- Ovidius Naso, Publius. *Book 5*. oversatt av Betty Rose Nagle. *Ovid's Fasti : Roman holidays*. Bloomington, Ind: Indiana University Press, 1995.
- Plinius Secundus, Gaius. *Libri III*. oversatt av Harris Rackham. *Natural history : in ten volumes : 2 : Libri III-VII*. redigert av Harris Rackham, W. H. S. Jones og D. E. Eichholz. Vol. 352, Cambridge, Mass: Harvard University Press, 1942.
- Pollini, John. *From republic to empire : rhetoric, religion, and power in the visual culture of ancient Rome*. Oklahoma series in classical culture. Vol. vol. 48, Norman: Univ. of Oklahoma Press, 2012.
- Rives, James. *Religion in the Roman Empire*. Blackwell ancient religions. Malden, Mass: Blackwell, 2007.
- Rüpke, Jörg. *Religion of the Romans*. oversatt av Richard Gordon. *Die Religion der Römer*. Cambridge: Polity, 2007.
- Saller, Richard P. *Personal patronage under the early empire*. Cambridge: Cambridge University Press, 1982.
- Scheid, John. «The Festivals of the Forum Boarium Area.». I *Greek and Roman festivals : content, meaning, and practice*, redigert av J. Rasmus Brandt og Jon W. Iddeng. Oxford: Oxford University Press, 2012.
- Suetonius Tranquillus, Gaius. *Divius Augustus*. oversatt av Henning Mørland. *De vita Caesarum (Romerske keisere)*. Oslo: Aschehoug, 1974.
- . *Divius Julius*. oversatt av Henning Mørland. *De vita Caesarum (Romerske keisere)*. Oslo: Aschehoug, 1974.

- Taylor, Lily Ross. *The voting districts of the Roman Republic : the thirty-five urban and rural tribes*. Papers and monographs. Vol. 20: American Academy in Rome, 1960.
- Wallace-Hadrill, Andrew. *Rome's cultural revolution*. Cambridge: Cambridge University Press, 2008.
- Watson, Alan. *Roman slave law*. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1987.
- Zanker, Paul. *The power of images in the Age of Augustus*. Jerome lectures. Vol. ser. 16, Ann Arbor, Mich: University of Michigan Press, 1988.

Nettressurser²⁵⁶

Brill's New Pauly, s.v. «Compitalia». http://referenceworks.brillonline.com/entries/brill-s-new-pauly/compitalia-e303660?s.num=0&s.f.s2_parent=s.f.book.brill-s-new-pauly&s.q=compitalia

Brill's New Pauly, s.v. «Lares». http://referenceworks.brillonline.com/entries/brill-s-new-pauly/lares-brill001330?s.num=0&s.f.s2_parent=s.f.book.brill-s-new-pauly&s.q=lares

Brill's New Pauly, s.v. «Toga». http://referenceworks.brillonline.com/entries/brill-s-new-pauly/toga-e1216720?s.num=0&s.f.s2_parent=s.f.book.brill-s-new-pauly&s.q=toga

Brill's New Pauly, s.v. «Tullius». <http://referenceworks.brillonline.com/entries/brill-s-new-pauly/tullius-e1222340>

Encyclopedia Britannica, s.v. «Lictor, ancient roman official». <https://www.britannica.com/topic/lictor>

Encyclopedia Britannica, s.v. «Ovid. Roman poet». <https://www.britannica.com/biography/Ovid-Roman-poet>

Encyclopedia Britannica, s.v. «Roman Republic». <https://www.britannica.com/place/Roman-Republic>

Laird, Margaret L. «Ittai Gradel, Emperor Worship and Roman Religion,» *Bryn Mawr Classical Review*. 08.05.2017. <http://bmcr.brynmawr.edu/2003/2003-09-26.html>

Najbjerg, Tina. «Analysis,» *Stanford Digital Forma Urbis Romae Project*. 04.05.2017. <http://formaurbis.stanford.edu/fragment.php?record=19&field0=all&search0=vicus&op0=and&field1=all>

Store norske leksikon, s.v. «Marcus Vipsanius Agrippa». https://snl.no/Marcus_Vipsanius_Agrippa

²⁵⁶ Datoen jeg sist besøkte nettsiden er oppgitt i fotnoten i teksten. Unntaket er nettsidene med forfatter, de datoene oppgis her.